

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ
UNIVERSITY OF PIRAEUS

ΣΧΟΛΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ , ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΩΝ & ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΔΠΜΣ "ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ"

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

“Συστήματα Αξιολόγησης Κινδύνων και ανταγωνιστικότητας
χωρών - Κριτική αποτίμηση και προτάσεις βελτιώσεων”

ΤΣΕΡΓΑ ΑΓΓΕΛΙΚΗ

ΠΕΙΡΑΙΑΣ , 2019

Παράρτημα Β: Βεβαίωση Εκπόνησης Διπλωματικής Εργασίας

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ
ΣΧΟΛΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ»

ΒΕΒΑΙΩΣΗ ΕΚΠΟΝΗΣΗΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

(περιλαμβάνεται ως ξεχωριστή (δεύτερη) σελίδα στο σώμα της διπλωματικής εργασίας)

Δηλώνω υπεύθυνα ότι η διπλωματική εργασία για τη λήψη του μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών, του Πανεπιστημίου Πειραιώς, «Δίκαιο και Οικονομία» με τίτλο «ΔΥΣΚΗΜΑΤΑ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΚΙΝΗΛΥΝΩΝ ΚΑΙ ΑΝΤΙΔΡΟΜΙΚΟΤΗΤΑΣ Χ.Ο.ΡΩΝ...ΚΡΙΤΙΚΗ...ΑΠΡΟΤΥΠΩΝ ΚΑΙ ΠΡΟΒΛΕΨΕΩΝ ΒΕΒΑΙΩΣΕΩΝ» έχει συγγραφεί από εμένα αποκλειστικά και στο σύνολό της. Δεν έχει υποβληθεί ούτε έχει εγκριθεί στο πλαίσιο κάποιου άλλου μεταπτυχιακού προγράμματος ή προπτυχιακού τίτλου σπουδών, στην Ελλάδα ή στο εξωτερικό, ούτε είναι εργασία ή τμήμα εργασίας ακαδημαϊκού ή επαγγελματικού χαρακτήρα.

Δηλώνω επίσης υπεύθυνα ότι οι πηγές στις οποίες ανέτρεξα για την εκπόνηση της συγκεκριμένης εργασίας, αναφέρονται στο σύνολό τους, κάνοντας πλήρη αναφορά στους συγγραφείς, τον εκδοτικό οίκο ή το περιοδικό, συμπεριλαμβανομένων και των πηγών που ενδεχομένως χρησιμοποιήθηκαν από το διαδίκτυο. Παράβαση της ανωτέρω ακαδημαϊκής μου ευθύνης αποτελεί ουσιώδη λόγο για την ανάκληση του πτυχίου μου.

Υπογραφή Μεταπτυχιακού Φοιτητή/ τριας.....

Όνοματεπώνυμο..... Τερέζα Κραϊκή

Ημερομηνία..... 1-02-2019

ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ ΚΙΝΔΥΝΩΝ ΚΑΙ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΧΩΡΩΝ - ΚΡΙΤΙΚΗ ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΒΕΛΤΙΩΣΕΩΝ

ΤΣΕΡΓΑ ΑΓΓΕΛΙΚΗ

Σημαντικοί όροι : Διεθνής Ανταγωνιστικότητα, Εκτίμηση Κινδύνου , Οίκοι Αξιολόγησης , Δείκτες Ανταγωνιστικότητας , Συστημικοί Παράγοντες , WEF, World Bank , OECD.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Σκοπός της παρούσας διπλωματικής εργασίας είναι η αποτύπωση των συστημάτων αξιολόγησης των κινδύνων και της ανταγωνιστικότητας των κρατών. Η ανάλυση της ανταγωνιστικότητας και οι μεθοδολογίες που εφαρμόζονται για την εκτίμηση των κινδύνων καθορίζουν σε μεγάλο βαθμό τον σχεδιασμό και την εφαρμογή της εκάστοτε οικονομικής πολιτικής τόσο των κρατών όσο και των παγκόσμιων πολιτικών στο διεθνές στερέωμα.

Μέσα από αυτή την εργασία θα παρουσιαστούν αναλυτικά η έννοια της ανταγωνιστικότητας και πως αυτή εξελίχθηκε με το πέρασ των χρόνων , θα αναλυθούν ενδελεχώς οι παράγοντες που επηρεάζουν την εκτίμηση του κινδύνου μιας χώρας και πως αυτοί την κατατάσσουν στα διεθνή fora. Θα μελετηθούν και θα εξεταστούν οι μέθοδοι και οι πρακτικές που ακολουθούν Διεθνείς οργανισμοί παγκοσμίως αναγνωρίσιμοι όπως οι Οίκοι Αξιολόγησης , το World Economic Forum , το IMD .

Τέλος θα παρουσιαστεί και θα αναλυθεί το παράδειγμα της Ελλάδας , η πολιτική προσαρμογής της , οι συστημικοί παράγοντες της χαμηλής επενδυτικής ανταγωνιστικότητας της διεθνώς , τις χρόνιες διαρθρωτικές αδυναμίες των δημόσιων οικονομικών της και τα ανάλογα συμπεράσματα και προτάσεις που θα μπορούσαν να βελτιώσουν την ελληνική οικονομία.

Ευχαριστίες

Με την περάτωση της διπλωματικής μου εργασίας θα ήθελα να ευχαριστήσω πρωτίστως τον επιβλέποντα καθηγητή της διπλωματικής μου, και Πρύτανη του Πανεπιστημίου Πειραιώς κ. Άγγελο Κόττιο για τον χρόνο που αφιέρωσε και για την άφογη συνεργασία και καθοδήγηση εκ μέρους του σε όλη την διάρκεια της συγγραφής της εργασίας.

Θα ήθελα επίσης να ευχαριστήσω τα μέλη της Εξεταστικής Επιτροπής καθώς και όλους τους διδάσκοντες του Προγράμματος για τις πολύτιμες γνώσεις που μου μετέδωσαν σε όλη την διαδρομή του μεταπτυχιακού προγράμματος.

Τέλος θα ήθελα να ευχαριστήσω την οικογένειά μου, ως ελάχιστο δείγμα ευγνωμοσύνης, για την ηθική και πνευματική συμπαράσταση που μου προσέφερε, κατά τη διάρκεια των σπουδών μου.

ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΠΙΝΑΚΩΝ

Σελίδα

Πίνακας 1: Παράγοντες εκτίμησης κινδύνων	13
Πίνακας 2: Η Σύνθεση του Δείκτη Ανταγωνιστικότητας του IMD	43
Πίνακας 3: Ετήσια Έκθεση Ανταγωνιστικότητας Χωρών (Μεταβολές ενός έτους από το 2016 προς το 2017)	44
Πίνακας 4: Ετήσια Έκθεση Ανταγωνιστικότητας Χωρών την τελευταία πενταετία	45
Πίνακας 5: World Competitiveness Yearbook vs Digital Ranking	53
Πίνακας 6: Τι μετρά το Doing Business _ 11 τομείς της αγοράς εργασίας	56
Πίνακας 7: Πίνακας μετρήσεων συνοριακού σκορ	60
Πίνακας 8: Τομείς που δεν καλύπτει η έρευνα Doing Business	61
Πίνακας 9 : Μειονεκτήματα και περιορισμοί της μεθοδολογίας Doing Business	64
Πίνακας 10 : ΑΕΠ και ποσοστό ανεργίας στην Ελλάδα	86
Πίνακας 11: Ποσοστό ανεργίας και μέση ετήσια μεταβολή των μισθών	86
Πίνακας 12: Καθαρό Εθνικό Εισόδημα, Συνολική Κατανάλωση και σχηματισμός ακαθάριστου πάγιου κεφαλαίου	87
Πίνακας 13: Δείκτης παγκόσμιας ανταγωνιστικότητας – Ελλάδα	88
Πίνακας 14: Εισαγωγές -Εξαγωγές	89
Πίνακας 15: Εξαγωγές επιλεγμένων χωρών (Ιρλανδία , Ελλάδα, Ισπανία, Πορτογαλία)	94
Πίνακας 16: Εξέλιξη των τιμών εξαγωγής και κόστους μισθοδοσίας	95
Πίνακας 17: Συνεισφορά των εξαγωγών στην αύξηση του ΑΕΠ	95
Πίνακας 18: Global Competitiveness Index	99
Πίνακας 19: Το παράδειγμα της Ελλάδας / Κανονισμός της αγοράς	97
Πίνακας 20: Προβληματικοί παράγοντες για την ανάληψη επιχειρηματικής δράσης και ξένων επενδύσεων στην Ελλάδα	99
Πίνακας 21: Doing Business και διεθνής διαφθορά	99
Πίνακας 22: Συνταξιοδοτικές δαπάνες & Προϋπολογισμός	102
Πίνακας 23: Μέτρηση της παραοικονομίας και της φοροδιαφυγής	104

ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

Σελίδα

Διάγραμμα 1: Δείκτες μέτρησης της ανταγωνιστικότητας	29
Διάγραμμα 2: Δείκτης GCI και οι επιμέρους 3 δείκτες	29
Διάγραμμα 3: Υπό-δείκτες των επιμέρους δεικτών που εκφράζουν τον Δείκτη Ανάπτυξης Ανταγωνιστικότητας	31
Διάγραμμα 4: Δείκτης Μικροοικονομικής Ανταγωνιστικότητας και οι 2 υπό-δείκτες του	32
Διάγραμμα 5 : Κατάταξη της παγκόσμιας ψηφιακής ανταγωνιστικότητας IMD	48
Διάγραμμα 6: Διαδικασία συλλογής δεδομένων Doing Business	65
Διάγραμμα 7 : Απεικόνιση και συσχετισμός χαμηλών και υψηλών οικονομιών	79
Διάγραμμα 8: Συσχετισμός έναρξης επιχείρησης σε χαμηλές & υψηλές οικονομίες	79

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1. Η έννοια και η σημασία των κινδύνων και της ανταγωνιστικότητας των χωρών	1
2. Μέθοδοι και πρακτικές εκτίμησης κινδύνων	5
2.1 Η θεωρητική προσέγγιση της έννοιας του κινδύνου μιας χώρας.....	5
2.2 Παράγοντες που επηρεάζουν την εκτίμηση του κινδύνου μιας χώρας	12
2.2.1 Οικονομικοί Παράγοντες	13
2.2.2 Χρηματοπιστωτικοί Παράγοντες	14
2.2.3 Πολιτικοί Παράγοντες	16
2.2.4 Γεωπολιτικοί Παράγοντες	17
2.2.5 Κοινωνικοί Παράγοντες.....	18
3. Μέτρηση του Κινδύνου μιας χώρας	20
3.1 Οργανισμοί αξιολόγησης του κινδύνου μιας χώρας	21
3.1.1 Οίκος αξιολόγησης Moody's	23
3.1.2 Οίκος Αξιολόγησης Standard & Poor's	24
3.1.3 Οίκος Αξιολόγησης Fitch Ratings	24
3.1.4 Γενικές μελέτες πιστοληπτικής ικανότητας κρατών -κριτική αποτίμηση	25
4. Μέθοδοι και πρακτικές μέτρησης της ανταγωνιστικότητας	28
4.1 Δείκτες Ανταγωνιστικότητας	28
4.2 Δείκτης Μικροοικονομικής Ανταγωνιστικότητας	31
4.3 Δείκτης World Economic Forum	33
4.4 Επετηρίδα Παγκόσμιας Ανταγωνιστικότητας	41
4.5 World Digital Competitiveness Ranking	46
4.6 World Bank	54
4.7 Doing Business	54
5. Το παράδειγμα της Ελλάδας	80
5.1 Η πολιτική προσαρμογής στην Ελλάδα : στόχοι , μέσα και αποτελέσματα	82
5.2 Ο ρόλος των διαθρωπτικών αδυναμιών της ελληνικής οικονομίας	90
5.3 Η εσωστρέφεια της ελληνικής οικονομίας και η χαμηλή ελαστικότητα της παραγωγής	92
5.4 Συστημικοί παράγοντες της χαμηλούς διεθνούς επενδυτικής ανταγωνιστικότητας.....	96

5.5 Οι χρόνιες διαρθρωτικές αδυναμίες των δημόσιων οικονομικών	101
5.6 Συμπεράσματα.....	104
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	107

1. Η έννοια και η σημασία των κινδύνων και της ανταγωνιστικότητας των χωρών

Η έννοια της ανταγωνιστικότητας τις τελευταίες δεκαετίες απαντάται ολοένα και συχνότερα τόσο στον επιστημονικό όσο και στον πολιτικό χώρο, σε εθνικό και διεθνές επίπεδο, και καθορίζει σε μεγάλο βαθμό τον σχεδιασμό και την εφαρμογή της εκάστοτε οικονομικής πολιτικής.

Η διεθνής ανταγωνιστικότητα ως έννοια αποτελεί απόρροια της παγκοσμιοποίησης των αγορών, της συρρίκνωσης των οικονομικών αποστάσεων, της γρήγορης τεχνολογικής ανάπτυξης καθώς και της απελευθέρωσης του εμπορίου. Ωστόσο πέρα από τους ως άνω παράγοντες που παίζουν καθοριστικό ρόλο στην ανάπτυξη της διεθνούς ανταγωνιστικότητας αυτό που αποτελεί αξιοσημείωτο φαινόμενο είναι η ένταση και η έκταση με την οποία εκφράζεται τα τελευταία χρόνια.

Το φαινόμενο της διεθνούς ανταγωνιστικότητας αφορά κυρίως τις ανεπτυγμένες οικονομικά χώρες οι οποίες μέχρι την οικονομική κρίση του 2011 αναζητούσαν μεθόδους και τρόπους για να διατηρήσουν το ανταγωνιστικό τους πλεονέκτημα έναντι χωρών με χαμηλότερους δείκτες οικονομίας και ανάπτυξης. Η μεταβολή που επέφερε η οικονομική κρίση στο παγκόσμιο στερέωμα παρακίνησε τις ανεπτυγμένες χώρες να αναζητήσουν την είσοδο τους σε νέες χώρες εγκατάστασης και να δραστηριοποιηθούν τόσο μέσω της τεχνολογικής ανάπτυξης της καινοτομίας όσο και της ανταγωνιστικότητας – τιμής. Με την εξάπλωση ωστόσο της οικονομικής κρίσης οι χώρες προσπάθησαν να ανακτήσουν την οικονομική τους θέση μέσω της εγκαθίδρυσης νέας τακτικής, μέσω νέας στρατηγικής που αφορά την σχέση της ανταγωνιστικότητας-τιμής.

Για την Ευρωπαϊκή Ένωση ο όρος “διεθνής ανταγωνιστικότητα” αρχίζει να απασχολεί ολοένα και περισσότερο τα κράτη – μέλη από το 2000 και έπειτα. Συγκεκριμένα, τον Μάρτιο του 2000 στην Σύνοδο της Λισσαβόνας σε μια προσπάθεια του απολογισμού της πορείας της Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης, τα κράτη μέλη έθεσαν ως στόχο να καταστήσουν την οικονομία της γηραιάς ηπείρου ως την πλέον δυναμική και ανταγωνιστική της υφηλίου. Για να επιτευχθεί αυτός ο στόχος υιοθετήθηκε και άρχισε να εφαρμόζεται το πρόγραμμα “Στρατηγική για έξυπνη,

διατηρήσιμη και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη – Ευρώπη 2020¹ το οποίο αντικατέστησε την ‘Στρατηγική για την ανάπτυξη στην Ευρώπη ’ που ίσχυε μέχρι το 2010.

Σχετικά με την μέτρηση της ανταγωνιστικότητας τη τελευταία εικοσαετία, έχει αναπτυχθεί μια σημαντική δραστηριότητα, με τεράστια απήχηση ,τόσο στους διεθνείς επενδυτές, όσο και στις επιχειρήσεις, στους διεθνείς φορείς, στις κυβερνήσεις και γενικότερα σε όλους τους εμπλεκόμενους του οικονομικού πεδίου. Τα προϊόντα της δραστηριότητας αυτής διαφοροποιούνται από μελέτες παραγωγικότητας και κόστους για συγκεκριμένα πεδία, μέχρι και γενικά στρατηγικά πλάνα που απευθύνονται σε ολόκληρους κλάδους και χώρες.

Οι εκθέσεις που δημοσιεύονται και αφορούν τους δείκτες ανταγωνιστικότητας (Competitiveness Index) λαμβάνουν ιδιαίτερης προσοχής από τους ως άνω φορείς . Οι εκθέσεις αυτές αφορούν την κατάταξη των χωρών με βάση την “ανταγωνιστικότητα” τους.

Εν αντιθέσει με τον ανταγωνισμό μεταξύ των επιχειρήσεων που είναι σαφής και έχει οριοθετηθεί αναλυτικά, ο όρος του ανταγωνισμού σε επίπεδο οικονομίας μιας χώρας διαφοροποιείται και προσεγγίζεται με όχι και τόσο σαφή τρόπο. Εύλογα φυσικά καθότι τα κράτη δεν λειτουργούν με τον ίδιο τρόπο που λειτουργεί μια επιχείρηση στα πλαίσια των αγορών. Οι ως άνω διαφοροποιήσεις παρουσιάζουν ιδιαίτερη σημασία και αξία καθώς ο ορισμός που δίνεται αποτελεί την βάση στην οποία στηρίζεται η μεθοδολογία και τα πεδία που ερευνώνται από τους διεθνείς οργανισμούς ετησίως για την κατάταξη των χωρών.

Η δημοσίευση αυτών των δεικτών ανταγωνιστικότητας αν και εξετάζονται με σκωπτική ματιά είναι αναμφισβήτητο ότι επηρεάζει τις επιδόσεις των χωρών καθώς και τον τρόπο με τον οποίο τις αντιμετωπίζουν οι φορείς άσκησης οικονομικής πολιτικής. Συχνά μάλιστα επηρεάζονται και ο τρόπος λήψης αποφάσεων τους με χαρακτηριστικό παράδειγμα την Ανατολική Ασία όπου η ανταγωνιστικότητα και η εθνική επιβίωση αποτελούν ταυτόσημες έννοιες.

Στην κεφάλαιο 4 θα προσπαθήσουμε να προσεγγίσουμε την έννοια της διεθνούς ανταγωνιστικότητας και κυρίως να παρουσιάσουμε τον τρόπο με τον οποίο ποσοτικοποιείται διεθνώς μέσα από την έκθεση Ανταγωνιστικότητας όπως αυτή δημοσιεύεται από το World Economic Forum (Global Competitiveness Report).

¹ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Ανακοίνωση της Επιτροπής, «Στρατηγική για έξυπνη, διατηρήσιμη και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη – ΕΥΡΩΠΗ 2020», Μάρτιος 2010.

Τι εννοούμε όμως με τον όρο “Ανταγωνιστικότητα”; Ενώ η ευρεία χρήση του όρου παραπέμπει σε έναν αποδεκτό οικονομικό ορισμό κάτι τέτοιο δεν ισχύει . Εν αντιθέσει με τις επιχειρήσεις που στηρίζουν και αξιολογούν την ανταγωνιστικότητά τους , ανάλογα με το μερίδιο αγοράς που κατέχουν, τις καινοτομίες που παρουσιάζουν και την εκμετάλλευση του συγκριτικού τους πλεονεκτήματος κάτι τέτοιο δεν ισχύει και για τις οικονομίες των κρατών καθώς οι εκτιμήσεις εδώ είναι πιο σύνθετες και πιο πολύπλοκες.

Ανά καιρούς διεθνείς οργανισμοί και συγγραφείς έχουν παραθέσει τους δικούς τους ορισμούς για το τι συνιστά η ανταγωνιστικότητα. Για παράδειγμα κατά το World Economic Forum (2007), «Η εθνική ανταγωνιστικότητα είναι το πλέγμα εκείνο των παραγόντων, πολιτικών και θεσμών που προσδιορίζουν το επίπεδο της παραγωγικότητας μιας χώρας. Το επίπεδο της παραγωγικότητας, με τη σειρά του, προσδιορίζει το διατηρήσιμο επίπεδο ευημερίας που μπορεί να απολαμβάνει μία οικονομία. Με άλλα λόγια, οι πιο ανταγωνιστικές οικονομίες τείνουν να είναι σε θέση να προσφέρουν υψηλότερα επίπεδα εισοδήματος στους πολίτες τους. Το επίπεδο της παραγωγικότητας προσδιορίζει επίσης την απόδοση των επενδύσεων σε μια οικονομία. Καθώς οι αποδόσεις είναι οι καθοριστικοί προσδιοριστικοί παράγοντες στη μεγέθυνση των οικονομιών, μια πιο ανταγωνιστική οικονομία είναι μια οικονομία που πιθανότατα θα αναπτυχθεί ταχύτερα στο μέσο και μακροπρόθεσμο ορίζοντα».

Σύμφωνα με το Institute for Management Development, IMD, (2006), «Η ανταγωνιστικότητα των χωρών είναι το πεδίο εκείνο της οικονομικής θεωρίας που αναλύει τα στοιχεία και τις πολιτικές εκείνες που διαμορφώνουν την ικανότητα μιας χώρας να δημιουργεί και να διατηρεί ένα περιβάλλον που υποστηρίζει μεγαλύτερη παραγωγή αξίας για τις επιχειρήσεις και μεγαλύτερη ευημερία για τους πολίτες».

Σε παλαιότερη δημοσίευση του το World Economic Forum (1996) είχε παρουσιάσει την ανταγωνιστικότητα ως την “ικανότητα μιας χώρας να πετύχει διατηρήσιμα υψηλούς ρυθμούς αύξησης του κατά κεφαλήν ΑΕΠ”. Για τον OECD (1996), «Ανταγωνιστικότητα σημαίνει υποστήριξη της ικανότητας των επιχειρήσεων, κλάδων, περιφερειών, χωρών ή διακρατικών περιοχών να δημιουργούν σχετικά υψηλά επίπεδα εισοδήματος και απασχόλησης των συντελεστών τους, ενώ παραμένουν εκτεθειμένες στο διεθνή ανταγωνισμό».

Κατά το Competitiveness Advisory (Ciampi) Group² «Πρέπει να δούμε την ανταγωνιστικότητα ως το κύριο μέσο αύξησης του βιοτικού επιπέδου, απασχόλησης των ανέργων και εξάλειψης της φτώχειας». Όπως προκύπτει από τους παραπάνω ορισμούς τα τελευταία χρόνια γίνεται προσπάθεια να δοθεί στην έννοια της ανταγωνιστικότητας ένα πιο ευρύ περιεχόμενο που υπερβαίνει το στόχο για τη βελτίωση δεικτών όπως την αύξηση του ΑΕΠ και ξεφεύγει από τη στενή αντίληψη του κόστους και των εξαγωγικών επιδόσεων, αντίθετα ενσωματώνονται παράμετροι σχετικά με την απασχόληση, την κοινωνική συνοχή, το θεσμικό και ρυθμιστικό πλαίσιο της οικονομίας, τη ποιότητα ζωής, εν γένει, των κατοίκων μιας χώρας.

Για τον Paul Krugman η ανταγωνιστικότητα αποτελεί μια επικίνδυνη εμμονή³ καθώς όσοι συζητούν γύρω από αυτό το θέμα ή παρανοούν βασικές οικονομικές αρχές ή όσοι τις γνωρίζουν τις αγνοούν σκοπίμως. Συγκεκριμένα θεωρούσε πως οι συζητήσεις γύρω από την ανταγωνιστικότητα είχαν ως αποτέλεσμα την επέκταση και διατήρηση των προνομίων που απολαμβάνουν κυρίως οι οικονομικά ισχυρές ομάδες των εκάστοτε χωρών. Υποστηρίζει δε ότι η εθνική ανταγωνιστικότητα δεν καθορίζεται από οικονομικούς όρους καθώς και ότι η στρατηγική που προτείνεται με στόχο την υψηλή ανταγωνιστικότητα δεν μπορεί να τεκμηριωθεί και οδηγεί σε αρνητικά οικονομικά αποτελέσματα.

Για τον Krugman όσοι επιχειρούν να προσεγγίσουν την ανταγωνιστικότητα με όρους ευρύτερους των μακροοικονομικών μεγεθών ενσωματώνοντας τις έννοιες της τεχνολογικής καινοτομίας, των υποδομών και της παραγωγικότητας, διαφωνεί καθώς θεωρεί ότι οι χώρες δεν ανταγωνίζονται με τρόπο παραθετικό αντίθετα συμμετέχουν όλες σε ένα "παίγνιο" που ωφελεί όλα τα συμβαλλόμενα μέρη. Ο Krugman αναγνωρίζει ότι ο όρος ανταγωνιστικότητα έχει νόημα υπό την έννοια της εκμετάλλευσης των αποτυχιών που εμφανίζουν οι αγορές. Ακόμη και σε αυτή τη περίπτωση όμως πιστεύει ότι ενώ η θεωρία το επιτρέπει, στη πράξη, δεν είναι δυνατή η ανάπτυξη στρατηγικών επίτευξης ανταγωνιστικών πλεονεκτημάτων, μιας και όταν οι χώρες σκέφτονται και λειτουργούν με όρους ανταγωνιστικότητας οδηγούνται, αμέσως ή εμμέσως, σε κακές οικονομικές πολιτικές σε μια σειρά από θέματα, εσωτερικά ή εξωτερικά.

² "Enhancing European Competitiveness", Second report to the President of the Commission, the Prime Ministers and the Heads of State, (Δεκέμβριος 1995)

³ Krugman P., «Competitiveness: A dangerous obsession», 1994.

Βέβαια αξίζει να τονίσουμε πως ο στόχος της παρούσας εργασίας δεν είναι να εμβαθύνει περαιτέρω στη διαμάχη ανάμεσα στους αναλυτές που θεωρούν ότι οι κυβερνήσεις των χωρών μπορούν να πάρουν μέτρα ενίσχυσης της «ανταγωνιστικότητας» και τους υπόλοιπους που ενώ

αναγνωρίζουν σε ένα βαθμό τη σημασία της, θεωρούν ότι στρατηγικές επίτευξής της είναι ανέφικτες. Στόχος είναι να εξεταστεί η προσέγγιση που γίνεται στον όρο, από τους διεθνείς οικονομικούς οργανισμούς. Κυρίως, να εξεταστεί το ζήτημα μέτρησης της ανταγωνιστικότητας ως ένα χρήσιμο εργαλείο πολιτικής, όπου η ύπαρξη δεικτών ανταγωνιστικότητας βοηθά τις χώρες στο να συγκριθούν μεταξύ τους σε διάφορους κρίσιμους τομείς της οικονομίας τους.

Μάλιστα, η ύπαρξη δεικτών ανταγωνιστικότητας δικαιολογείται, ακριβώς λόγω της δυσκολίας να ορίσεις και περιγράψεις σε θεωρητικό επίπεδο τι σημαίνει ανταγωνιστικότητα και πως μπορεί να αποτυπωθεί οικονομικά, υπό την έννοια ότι είναι πιο εύκολο να συγκρίνεις διάφορους τομείς της οικονομίας των χωρών (καινοτομίες που εφαρμόζουν, επενδύσεις στο τομέα έρευνας και ανάπτυξης κ.α.) με αυτούς που ακολουθούν σε παγκόσμιο επίπεδο τις καλύτερες πρακτικές (benchmarking). Όμως, η αξία αυτών των δεικτών εξαρτάται από τη μεθοδολογία και το πλαίσιο με το οποίο γίνονται οι συγκρίσεις.

Σε επόμενο κεφάλαιο θα παρουσιαστεί και θα αναλυθεί η στρέβλωση που δημιουργείται όταν η ανάλυση των δεικτών κατάταξης της ανταγωνιστικότητας δεν χρησιμοποιείται ως ένα εργαλείο πολιτικής με τη συγκεκριμένη χρησιμότητα και ωφέλεια που πρέπει να του αποδίδεται, αλλά αντίθετα χρησιμοποιείται ως εργαλείο δικαιολόγησης πολιτικών που στην ουσία οδηγούν στα ακριβώς αντίθετα αποτελέσματα και απομακρύνουν την ανταγωνιστικότητα από τα χαρακτηριστικά που συμπεριλαμβάνουν οι ορισμοί της, όπως οικονομική μεγέθυνση, κοινωνική ευημερία, προστασία του περιβάλλοντος, αειφόρα ανάπτυξη κτλ., στην ευρεία έννοιά τους.

Η ανταγωνιστικότητα ωστόσο δεν αποτελεί την μοναδική έννοια την οποία θα πρέπει να αναλύσουμε. Η έννοια των κινδύνων αποτελεί τον δεύτερο καθοριστικό παράγοντα για τα συστήματα αξιολόγησης κρατών και θα την αναλύσουμε στο επόμενο κεφάλαιο.

2. Μέθοδοι και πρακτικές εκτίμησης κινδύνων

Στο συγκεκριμένο κεφάλαιο θα επικεντρωθούμε στην εννοιολογική προσέγγιση του κινδύνου μιας χώρας. Θα παρουσιαστεί με χρονολογική σειρά η εξέλιξη της έννοιας όπως αυτή καταγράφηκε από τους ερευνητές – αναλυτές .

2.2 Η θεωρητική προσέγγιση της έννοιας του κινδύνου μιας χώρας.

Η έννοια αυτή έκανε εμφανίζεται για πρώτη φορά στην δεκαετία του 1970 , τότε σαφώς οι διατυπώσεις δεν ήταν τόσο εμπειριστατωμένες και θα μπορούσαμε να τις χαρακτηρίζαμε έως και πενιχρές συγκριτικά με τις ισχύουσες εννοιολογικές προσεγγίσεις. Σε πρώτη θέση η έννοια απορρέει από τις επενδύσεις που πραγματοποιεί η εκάστοτε χώρα καθώς και τους κινδύνους που ενδεχομένως να συμπεριλαμβάνουν λόγω χαμηλών αποδόσεων. Με άλλα λόγια αναλύεται λεπτομερώς η πιστωτική σχέση μεταξύ ανεπτυγμένων και αναπτυσσόμενων χωρών στα πλαίσια ενός εξωτερικού δανεισμού, ως απότοκος της αδυναμίας της εκάστοτε χώρας να ανταπεξέλθει ελλείψει ανεπαρκείας απαιτητών πόρων (country risk).

Η θεωρία των Mondt και Despontin (1986), τονίζει πως η οικονομική διάσταση του κινδύνου μιας χώρας υποδηλώνει την ικανότητάς της να εξυπηρετήσει το χρέος της . Είναι εύλογο πως στην περίπτωση του εξωτερικού δανεισμού παρέχεται η δυνατότητα στη δανειζόμενη χώρα να αυξήσει έναν από τους κύριους αναπτυξιακούς παράγοντες , τις επενδυτικές της δραστηριότητες. Βασικό στοιχείο για την επίτευξη των οικονομικών στόχων της δανειζόμενης χώρας συνιστά η προθυμία της να ανταπεξέλθει και να αποπληρώσει το χρέος της στα πλαίσια της πολιτικής βούλησης. Σημαντικός άξονας στην εκτίμηση του κινδύνου μιας χώρας αποτελεί η διεύρυνση του πολιτικού περιβάλλοντος και η ανάλυση αυτού.

Η θεωρία του Calverley βασίστηκε στην ως άνω προσέγγιση για να δημιουργήσει τον ορισμό της έννοιας του κινδύνου της χώρας “ *ως τις πιθανές οικονομικές και χρηματοπιστωτικές απώλειες λόγω των δυσκολιών που προκύπτουν από το μακροοικονομικό ή/και πολιτικό περιβάλλον μιας χώρας*”⁴. Στον αντίποδα άλλοι ερευνητές παρουσίασαν στις αναλύσεις τους της σημασία της προοπτικής των επενδύσεων. Δηλαδή το πόσο σημαντικός είναι ο

⁴ Calverley J., “Country Risk Analysis”, Butterworth and Co Publishers Ltd., 1990.

αντίκτυπος του κοινωνικοοικονομικού περιβάλλοντος και του πολιτικού μιας χώρας στην απόφαση των οίκων αξιολόγησης να επενδύσουν σε αυτήν.

Σε αυτό το σημείο είναι σημαντικό να αναφέρουμε την σημασία των μακροοικονομικών κινδύνων να ορίσουν τις απρόβλεπτες, ενδεχομένως, περιβαλλοντικές αλλαγές είτε αυτά αφορούν μικρής σημασίας γεγονότα, όπως φορολογικές αυξήσεις ή επιβολή ελέγχου τιμών, είτε αφορά απρόβλεπτες πολιτικές αλλαγές όπως επαναστάσεις, πολεμικές συρράξεις κ.ο.κ. Οι λιγότερο δραματικές αλλαγές ενδεχομένως να προκαλέσουν ένα αντίκτυπο σε όλους τους ξένους δρώντες σε ευρύτερα γεωγραφικά πλαίσια. Ο πολιτικός κίνδυνος είτε παρουσιάζεται

ως επίπτωση είτε ως πιθανότητα μπορεί να προσφέρει μια βαθιά κατανόηση του κινδύνου της χώρας από την οπτική του επιχειρηματικού ρίσκου. Σε μια επιχείρηση η συνέπεια ενός πολιτικού κινδύνου μπορεί να επιφέρει αλλαγές στο επιδιωκόμενο κέρδος της είτε άμεσα είτε έμμεσα. Άμεσα με την επιβολή προστίμων ή φόρων και έμμεσα επηρεάζοντας το κόστος ευκαιρίας.

Η θεωρία του Kobrin (1979) αναφέρει ότι ο πολιτικός κίνδυνος είναι ανάλογος προς μια αναμενόμενη αξία τέτοια, όπου η πιθανότητα ενός πολιτικού γεγονότος, σε περίπτωση που εμφανιστεί, μπορεί να μειώσει την ελκυστικότητα αυτής της επένδυσης λόγω της μείωσης των προσδοκώμενων κερδών. Σε συμπληρωματική βάση η θεωρία του Marois (1990), ο μακροκίνδυνος είναι απόρροια της οικονομικής και πολιτικής κατάστασης μιας χώρας σε μια συγκεκριμένη χρονική περίοδο και μπορεί να εμφανιστεί υπό διάφορες μορφές όπως αναδιάρθρωση χρέους, κρατικοποιήσεις, επέμβαση στις ισοτιμίες των νομισμάτων. Ο μακροκίνδυνος επικεντρώνεται είτε σε ένα συγκεκριμένο επενδυτικό πρόγραμμα είτε σε έναν συγκεκριμένο οικονομικό οργανισμό.

Η ευρύτερη εμφάνιση της έννοιας του κινδύνου χώρας απαντάται αρχικά από την ασιατική κρίση του 1997, η οποία ξεκίνησε με μία δραστική υποτίμηση του νομίσματος στην Ταϊλάνδη και οδήγησε σε σοβαρά χρηματοπιστωτικά προβλήματα στην Νοτιοανατολική Ασία και την Ιαπωνία ανατρέποντας με αυτόν τον τρόπο τα οικονομικά δεδομένα όχι μόνο των εμπλεκόμενων κρατών αλλά και της διεθνούς κοινότητας υπό τον φόβο εξάπλωσης της κρίσης

⁵. Στη κατεύθυνση αυτή ο κίνδυνος χώρας περιλαμβάνει το σύνολο των κινδύνων επένδυσης σε ένα κράτος, ανάλογα με τις οικονομικές, πολιτικές και κοινωνικές παραμέτρους οι οποίες ενδέχεται να επηρεάσουν αρνητικά τα κέρδη ή την αξία των επενδύσεων στο κράτος αυτό. Ως απόρροια αυτού η έννοια συγχέεται με τον πολιτικό κίνδυνο και τον κίνδυνο μεταφοράς (transfer risk).

Σε ότι αφορά τις επενδύσεις μπορούμε να τις διαχωρίσουμε σε τρεις κατηγορίες :

- Στα δάνεια (lending)
- Στην επένδυση κεφαλαίου (equity investment)
- Στις άμεσες ξένες επενδύσεις (foreign direct investment -FDI)

Τα δάνεια καλύπτουν την ετήσια απόδοση- απόδοση ομολόγων από το κράτος ή τις ιδιωτικές επιχειρήσεις της χώρας ή την άμεση δανειοδότηση. Στον αντίποδα η επένδυση κεφαλαίου αφορά την απόκτηση μετοχών /μεριδίου εισηγμένων εταιρειών στο χρηματιστήριο από ιδιώτες ή επιχειρήσεις με την προσδοκία κέρδους. Στην Τρίτη κατηγορία που αναφέραμε αναφέρονται οι άμεσες ξένες επενδύσεις που πρακτικά αφορούν την τοποθέτηση κεφαλαίων στην βιομηχανία και τις φυσικές πηγές όπως ορυχεία ή φυσικά περιουσιακά στοιχεία. Κατ' επέκταση η προσέλκυση και διατήρηση ιδιωτικών ξένων επενδύσεων συνιστά μια σημαντική πρόκληση καθώς λειτουργεί ως δικλείδα ασφαλείας σε μια ενδεχόμενη μείωση της επίσημης βοήθειας .Συμβάλλει επομένως με αυτόν τον τρόπο στον έλεγχο του ύψους του χρέους και στην ενίσχυση της συνολικής δημοσιονομικής σταθερότητας.

Σε ότι αφορά τον εξωτερικό δανεισμό υπάρχουν δύο κατηγορίες διαχωρισμού: σε αυτούς που δανείζονται χωρίς την εγγύηση κάποιου δημόσιου φορέα και σε αυτούς που δανείζονται μέσω παρεχόμενης εγγύησης , όπως η κυβέρνηση της εκάστοτε χώρας. Στις περιπτώσεις όπου η κυβέρνηση φέρεται ως δανειζόμενος φορέας ο πιστωτικός κίνδυνος επονομάζεται ως sovereign credit risk ή sovereign risk , λόγω του δημόσιου χρέους (sovereign debt). Με τον όρο sovereign risk νοείται ο κίνδυνος της κυβερνητικής παρέμβασης με πιθανότητα να ακολουθήσουν απαγορεύσεις πληρωμών ή εμβασμάτων στο εξωτερικό για κάλυψη υποχρεώσεων , δεδομένου ότι οι χρηματοδοτήσεις είναι εκφρασμένες με ξένο νόμισμα και η

⁵ Doumplos M., Zorounidis C., 2001 "Assessing financial risks using a multicriteria sorting procedure: the case of country risk assessment", Omega, vol.29, pp.97-109.

εκάστοτε χώρα δεν μπορεί να αποκτήσει επαρκές συνάλλαγμα . Στον αντίποδα ο όρος country risk υπολογίζει και το χρέος του ιδιωτικού τομέα. Αντιλαμβανόμαστε λοιπόν ότι ο όρος country risk είναι ευρύτερος καθώς εμπεριέχει και τον όρο sovereign risk , άρα ο συσχετισμός τους κάθε άλλο παρά θεμιτός δεν μπορεί να χαρακτηριστεί.

Όπως τονίσαμε και παραπάνω συνήθως η εκτίμηση του κινδύνου μιας χώρας είναι αποτέλεσμα τόσο πολιτικών όσο και κοινωνικών και οικονομικών παραγόντων. Το δύσκολο σε αυτό το σημείο είναι να απομονωθούν τα αίτια αυτά καθώς το ένα επηρεάζει ισχυρά το άλλο. Δεδομένου ότι κάθε κράτος αντιμετωπίζεται ως αυτοτελής πολιτική οντότητα που εσωκλείει συγκεκριμένους κανόνες που εφαρμόζονται πρακτικά και στις εκάστοτε επενδύσεις , εύλογα η εμφάνιση του κινδύνου αποτελεί συνιστώσα που προκύπτει από την ανάλογη συμπεριφορά του κράτους καθώς και των κρατικών επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στην αγορά. Εν συνεχεία αυτού μπορούμε να θεωρήσουμε ότι οποιαδήποτε πολιτική αλλαγή που αλλοιώνει

τα αναμενόμενα αποτελέσματα και την αξία μιας δεδομένης οικονομικής δράσης μπορεί να αλλάξει την πιθανότητα επίτευξης των επιχειρηματικών στόχων⁶.

Κατ' επέκταση ο πολιτικός κίνδυνος αφορά ενδεχόμενες αλλαγές – επιπλοκές που μπορεί είτε οι επιχειρήσεις είτε οι κυβερνήσεις να αντιμετωπίσουν ως αποτέλεσμα πολιτικών αποφάσεων. Άρα ο πολιτικός κίνδυνος , σε εθνικό επίπεδο, αποτελεί ένα γεγονός που μπορεί να επηρεάσει την απόδοση ή /και την αξία των κεφαλαίων καθώς επίσης και να τροποποιήσει την λειτουργία των επιχειρήσεων ή /και το ανθρώπινο δυναμικό. Θα πρέπει σε αυτό το σημείο όμως να διευκρινίσουμε ότι η ύπαρξη χαμηλού πολιτικού κινδύνου δεν συνεπάγεται και απαραίτητα υψηλό βαθμό πολιτικής ελευθερίας. Άλλωστε δεν είναι τυχαίο ότι τα πλέον σταθερά κράτη χαρακτηρίζονται από επίπεδα αυταρχισμού και απολυταρχισμού .

Την δεκαετία του 80' συγκεκριμένα ο τομέας της ανάλυσης του πολιτικού κινδύνου άρχισε να ανθίζει έχοντας ως απόρροια πολλές πολυεθνικές επιχειρήσεις είτε να θέλουν να εντάξουν στο ανθρώπινο δυναμικό τους συμβούλους του κλάδου είτε να αρχίζουν να συνεργάζονται με

⁶ DiPiazza S.A. and Bremmer I., Integrating Political Risk Into Enterprise Risk Management. Eurasia Group and Pricewaterhouse Coopers, 2006

αντίστοιχες συμβουλευτικές εταιρείες. Ο λόγος που κάνουμε αναφορά στην αλλαγή αυτού του επιχειρηματικού σκηνικού είναι γιατί οι θεωρίες του πολιτικού κινδύνου αναφέρουν υπήρξε μια αλληλένδετη σχέση μεταξύ της κυβερνητικής ενθάρρυνσης και της ανάληψης του ανάλογου επενδυτικού ρίσκου. Επομένως ο τραπεζικός κλάδος, που αποτελεί και τον σημαντικότερο τομέα των ως άνω πολυεθνικών επιχειρήσεων που αναφέραμε, δεν θα μπορούσε να παραμείνει ανεπηρέαστος εφόσον ο πολιτικός κίνδυνος ορίζεται κατ'ουσίαν ως ο κίνδυνος παρεμβάσεων στις εργασίες μιας ιδιωτικής τράπεζας. Κατά συνέπεια αυτό εσωκλείει ένα ευρύτερο φάσμα κινδύνων που μπορεί να επηρεάσει π.χ. τα υφιστάμενα επιτόκια μέχρι και την εθνικοποίηση ενός τραπεζικού φορέα. Εύλογα λοιπόν τα τραπεζικά ιδρύματα θεωρούνται πιο ευάλωτα στον πολιτικό κίνδυνο εξαιτίας της κεντρικής τους θέσης στα καπιταλιστικά συστήματα της παραγωγής.

Ο Root ένας από τους βασικούς θεωρητικούς που ασχολήθηκαν με την έννοια του πολιτικού κινδύνου κατέληξε στις τρεις κατηγορίες αυτού:

1. Κίνδυνος μεταφοράς (transfer risk)
2. Λειτουργικός κίνδυνος (operational risk)
3. Κίνδυνος ελέγχου ιδιοκτησίας (ownership control risk)

Αναλυτικότερα, ο κίνδυνος μεταφοράς έχει άρρηκτη σχέση με τις ροές των πληρωμών, των κεφαλαίων της τεχνολογίας και των ανθρώπων⁷. Αναφέρεται στις πιθανές ενέργειες της κυβέρνησης της χώρας υποδοχής, όπου μπορεί να περιορίσει την δυνατότητα μιας θυγατρικής εταιρείας να μεταφέρει τα κέρδη της ή το κεφάλαιο της στην "μαμά" εταιρεία. Επιπλέον συνδέεται με την αγορά συναλλάγματος εφόσον μια εταιρεία ιδιωτικού τομέα, ενώ έχει καλή επίδοση, υποχρεωθεί να μην παράγει το απαραίτητο ξένο συνάλλαγμα για να εξυπηρετήσει τις υποχρεώσεις της (Robinson J.N., 1981).

Λειτουργικός κίνδυνος ορίζεται ο κίνδυνος που αντιμετωπίζει μία επιχείρηση κατά την διάρκεια της παραγωγικής διαδικασίας και προκύπτει από κάποια ανεπαρκή ή αποτυχημένη εσωτερική διαδικασία, από ανθρώπινο λάθος ή δόλο, από δυσλειτουργία συστήματος ή από άλλους λειτουργικούς εξωγενείς παράγοντες.

⁷ Root F.R., "Analyzing Political Risks in International Business in the Multinational Enterprise in Transition". Eds Irwin, Illinois, 1972.

Με τον όρο κίνδυνος ελέγχου ιδιοκτησίας νοούνται εκείνες οι συνέπειες των γεγονότων που προέρχονται από την ικανότητα των ιδιοκτητών μιας επιχείρησης να διαχειριστούν τον έλεγχο της περιουσίας τους χωρίς να αφήσουν τους τοπικούς συνεργάτες να πάρουν μερίδιο ιδιοκτησίας σε τιμή χαμηλότερη της αρχικής αξίας. Αξίζει λοιπόν σε αυτό το σημείο να προχωρήσουμε στον διαχωρισμό του πολιτικού κινδύνου σε μακρο επίπεδο καθώς και σε μικρο- επίπεδο. Ειδικότερα σε ότι αφορά τον μακροπολιτικό κίνδυνο μπορούμε να θεωρήσουμε ότι επηρεάζει το ίδιο και τους ευρύτερους γεωγραφικά ξένους δρώντες του εκάστοτε κράτους . Ωστόσο αυτός ο κίνδυνος δεν μπορεί να ταυτιστεί με τον κίνδυνο της κάθε χώρας καθώς αυτός αναφέρεται σε κινδύνους εθνικού επιπέδου που συμπεριλαμβανομένου των χρηματοπιστωτικών και οικονομικών παραμέτρων. Από την άλλη ο μικροπολιτικός κίνδυνος εστιάζει σε πιο εξιδανικευμένους τομείς όπως οι επιχειρήσεις ή σε συγκεκριμένα επιχειρηματικά σχέδια και ενσωματώνεται πλήρως στον κίνδυνο χώρας.

Δεν θα πρέπει όμως να παραλείψουμε στην ανάλυση μας και τους κοινωνικούς παράγοντες που παίζουν σημαντικό ρόλο στην εκτίμηση του πολιτικού κινδύνου. Οι κοινωνικοί παράγοντες απαντώνται συνήθως ως αποτέλεσμα είτε άνισης κατανομής εισοδήματος , είτε ως απόρροια

εμφύλιων αναταραχών, είτε λόγω θρησκευτικών συγκρούσεων είτε εχθρικών διενέξεων και συρράξεων γενικού τύπου. Αν θα θέλαμε αυτό να το δούμε υπό ένα οικονομικό πρίσμα αυτό απαντάται κυρίως στις μακροοικονομικές πολιτικές μιας χώρας και επηρεάζεται από συνιστώσες όπως η αξία του συναλλάγματος ή εξέλιξη του επιτοκίου. Για αυτό τον λόγο μια υγιής νομισματική πολιτική έχει ως επακόλουθο δείκτες με χαμηλό πληθωρισμό και χαμηλά ποσοστά ανεργίας. Και οι δυο παράγοντες επιβραδύνουν την εμφάνιση του κινδύνου ενός κράτους .

Για να ισοσταθμιστούν και να ελεγχθούν τέτοιου είδους φαινόμενα προαπαιτείτε η ύπαρξη νομισματικής σταθερότητας. Η ενδεχόμενη νομισματική αστάθεια συνιστά έναν από τους σημαντικότερους οικονομικούς κινδύνους , χωρίς αυτό βέβαια να σημαίνει ότι οδηγεί αποκλειστικά στον κίνδυνο της χώρας, δεδομένου ότι η νομισματική αστάθεια είναι απόρροια των οικονομικών και πολιτικών μεταβολών. Οι καθυστερήσεις στην μεταφορά κεφαλαίων

επηρεάζουν σε μεγάλο βαθμό τόσο τις πληρωμές των εισαγωγών, όσο και τις επιστροφές των επενδύσεων και τις παραλαβές των εξαγωγών. Άλλοι οικονομικοί παράγοντες που συνιστούν τον κίνδυνο μιας χώρας μπορεί να αφορούν την μεταβολή των ενεργειακών τιμών, την αύξηση του κόστους παραγωγής, τις αλλαγές στην οικονομική διοίκηση μιας χώρας καθώς και την αύξηση των μη παραγωγικών κεφαλαίων των ξένων επενδύσεων. Λαμβάνοντας υπόψη ότι ο ρυθμός οικονομικής ανάπτυξης εξαρτάται από το μέγεθος των κεφαλαίων που εισρέουν σε αυτή και τη παραγωγικότητα που έχουν τα κεφάλαια αυτά είναι προφανώς εύλογο ότι η απόδοση των επενδύσεων συντελεί παράγοντα κίνδυνου χώρας⁸.

Ένας άλλος παράγοντας που επηρεάζει τον κίνδυνο μιας χώρας είναι ο εμπορικός. Συγκεκριμένα όταν η εμπορική διάσταση είναι μειωμένης βαρύτητας, καθώς αυτή θα παρουσιάζει μειωμένο αντίκτυπο, τότε αυτή συγχέεται με κινδύνους που απορρέουν από την εκπλήρωση εμπορικών συναλλαγών ή συμφωνιών. Τρεις είναι οι πιο χαρακτηριστικοί κίνδυνοι:

1. Η άρνηση του αγοραστή να αποδεχθεί τις υπηρεσίες ή τα αγαθά που ζήτησε, χωρίς αυτό να είναι μέρος της πρωταρχικής συμφωνίας.
2. Η αφερεγγυότητα ή η αθέτηση εκ μέρους του παραγωγού.
3. Η ακύρωση της εμπορικής συμφωνίας από τον αγοραστή στα πλαίσια πίστωσης του προμηθευτή.

Έχοντας παρουσιάσει όλα τα παραπάνω στοιχεία μπορούμε πλέον να αντιληφθούμε ότι η βασική κατηγοριοποίηση του κινδύνου μιας χώρας συναντά τρεις βασικές κατευθύνσεις: οικονομικός κίνδυνος, εμπορικός και πολιτικός. Αυτό που πρέπει να τονιστεί είναι ότι ενώ η σκιαγράφηση του πολιτικού κινδύνου αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι του κινδύνου μιας χώρας-κράτους, στον αντίποδα οι οίκοι αξιολόγησης και οι αναλυτές κινδύνου χρησιμοποιούν διαφορετικές μεθοδολογίες για την κατηγοριοποίηση των χωρών σε κλίμακες βαθμολόγησης οι οποίες προκύπτουν από τον διαφορετικό τρόπο επεξεργασίας των δεδομένων που συλλέγουν. Οι οίκοι προκειμένου να καταλήξουν στις προαναφερόμενες αξιολογήσεις χρησιμοποιούν ποσοτικά μοντέλα και οικονομετρικές μελέτες εμβαθύνοντας κυρίως στην

⁸ Avramovic, D., "Economic growth and external dept", John Hopkins press, Baltimore(1968)

πιστοληπτική ικανότητα ενός κράτους και στην οικονομική ανάλυση αυτού. Στον αντίποδα οι οικονομικοί αναλυτές χρησιμοποιούν κυρίως ποιοτικά μοντέλα ανάλυσης που στοχεύουν στα κοινωνικοπολιτικά χαρακτηριστικά ,χωρίς αυτό να υποδηλώνει την υπεροχή μιας εκ των δύο μεθόδων.

2.2 Παράγοντες που επηρεάζουν την εκτίμηση του κινδύνου μιας χώρας

Η εκάστοτε χώρα κρίνεται και αξιολογείται με βάση την δανειοληπτική της ικανότητα. Τέσσερα είναι τα βασικά σύνολα των παραγόντων που καθορίζουν και υπολογίζονται στην ως άνω αξιολόγηση. Οι οικονομικοί παράγοντες, οι πολιτικοί ,οι χρηματοπιστωτικοί και οι κοινωνικοί. Αν και οι τέσσερις αυτοί αλληλοεπιδρούν μεταξύ τους δεν συνυπολογίζονται ούτε τάσσονται στο ίδιο μοτίβο ανάλυσης και προσέγγισης. Τα μεγέθη που του χαρακτηρίζουν διαμοιράζονται σε ποσοτικά (χρηματοπιστωτικά , οικονομικά , κοινωνικά) και σε ποιοτικά (πολιτικά & κοινωνικά). Παρακάτω παρατίθεται ένας αναλυτικός πίνακας για τους παράγοντες επηρεάζουν την εκτίμηση του κινδύνου μιας χώρας.

Πίνακας 1. Παράγοντες εκτίμησης κινδύνων

Ποσοτικά στοιχεία	Οικονομικοί Παράγοντες <ul style="list-style-type: none">• Πληθωρισμός• Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν• Μισθολογικό Κόστος• Η Διάρθρωση της Παραγωγής στους τομείς Γεωργίας – Βιομηχανίας – Υπηρεσιών• Εξαγωγές Προϊόντων - Υπηρεσιών• Εισαγωγές Προϊόντων και Υπηρεσιών	Ποσοτικά στοιχεία	Χρηματοπιστωτικοί Παράγοντες <ul style="list-style-type: none">• Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών• Ακαθάριστα Διεθνή Αποθεματικά• Ακαθάριστες Εγχώριες Επενδύσεις• Εξωτερικό χρέος• Επιτόκια• Αποθέματα Εισαγωγών
	Ποιοτικά στοιχεία		Πολιτικοί Παράγοντες <p><i>Εσωτερικοί πολιτικοί παράγοντες:</i></p> <ul style="list-style-type: none">• Αστάθεια Πολιτεύματος,• Κυβερνητική Αστάθεια• Κυβερνητική Πολιτική• Κρατικός Παρεμβατισμός• Μέγεθος Δημόσιου Τομέα• Δράση Ακραίων Ομάδων• Διαφθορά <p><i>Γεωπολιτικοί παράγοντες:</i></p> <ul style="list-style-type: none">• Το μέγεθος της Χώρας• Η Γεωλογική Δομή• Σχέσεις με γειτονικές χώρες• Αστάθεια Γειτονικών Κρατών

2.2.1 Οικονομικοί Παράγοντες

Οι οικονομικοί παράγοντες αναφέρονται κυρίως στην μακροοικονομική ανάλυση και στηρίζονται σε ποσοτικά στοιχεία. Όπως θα αναλύσουμε και παρακάτω με τον ίδιο τρόπο λειτουργούν και οι χρηματοπιστωτικοί παράγοντες. Στο σύνολο των οικονομικών παραγόντων συμπεριλαμβάνονται :

I. Ο πληθωρισμός.

Υψηλός ή χαμηλός πληθωρισμός χαρακτηρίζει συνήθως κράτη που παρουσιάζουν μια εύθραυστη οικονομία.

II. ΑΕΠ(Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν).

Συνιστά τον δείκτη της γενικής οικονομικής δραστηριότητας μιας χώρας. Είθισται κράτη με χαμηλό ΑΕΠ να παρουσιάζουν αδυναμία αποπληρωμής των εθνικών δανείων τους και να ακολουθούν αντίστοιχη γραμμή λιτότητας. Φυσικά εδώ πρέπει να ληφθεί υπόψη και το στάδιο της οικονομικής ανάπτυξης της χώρας. Το κατά κεφαλήν ΑΕΠ είναι ένα στοιχείο που συνηθίζεται στην αξιολόγηση ενός κράτους και αντικατοπτρίζει με ακρίβεια θα λέγαμε το επίπεδο ανάπτυξης ενός κράτους.

III. Μισθολογικό Κόστος .

Οι εργασιακές σχέσεις υποδεικνύουν τα επίπεδα σταθερότητας ενός κράτους . Το μισθολογικό κόστος αντίστοιχα χαρακτηρίζει την διοικητική οργάνωση μιας χώρας. Επιπλέον το κόστος παραγωγής επηρεάζει αντίστοιχα και τα κέρδη μιας ενδεχόμενης μελλοντικής επένδυσης.

IV. Η Διάρθρωση της παραγωγής στους τομείς Γεωργίας -Βιομηχανίας & Υπηρεσιών.

Σε κράτη όπου και οι τρεις τομείς χαρακτηρίζονται από μια τριγωνική ισοσκελής σχέση τότε αυτά τα κράτη διακρίνονται από μια υπεροχή έναντι άλλων κρατών, καθώς δύναται να απορροφήσει απρόβλεπτες οικονομικές δυσκολίες , μειώνοντας την εξάρτηση με τα άλλα κράτη και αυξάνοντας τον ρυθμό ανάπτυξης.

V. Εξαγωγές προϊόντων -Υπηρεσιών.

Οι εξαγωγές προϊόντων και υπηρεσιών αποτελούν την κύρια πηγή αύξησης του ξένου διαθέσιμου συναλλάγματος για όλες τις χώρες και ειδικότερα για εκείνες που χαρακτηρίζονται ως οικονομίες υψηλού εισοδήματος, ανάλογα με το στάδιο της οικονομικής τους ανάπτυξης. Οι χώρες με υψηλό μέσο ετήσιο ρυθμό ανάπτυξης των εξαγωγών μπορούν με μεγαλύτερη ευκολία να ανταποκριθούν στην εκπλήρωση των δανειακών υποχρεώσεων τους μειώνοντας έτσι σημαντικά τον κίνδυνο χώρας.

VI. Εισαγωγή προϊόντων – Υπηρεσιών.

Στο αντίποδα οι εισαγωγές προϊόντων και υπηρεσιών αποτελούν την κύρια πηγή μείωσης του ξένου διαθέσιμου συναλλάγματος. Η αύξηση των εισαγωγών επιδρά αρνητικά στη δυνατότητα αποπληρωμής των δανειακών υποχρεώσεων, αυξάνοντας τον κίνδυνο της χώρας. Σημαντική είναι και η αναλογία αποθεματικών προς τις εισαγωγές καθώς πιθανές διακυμάνσεις στις εισπράξεις ξένου συναλλάγματος μπορούν να οδηγήσουν σε ανωμαλίες ως προς την εξυπηρέτηση του χρέους μιας χώρας. Σε αυτή την περίπτωση, τα αποθεματικά παρέχουν, έστω βραχυπρόθεσμα, προστασία σε τέτοιες διακυμάνσεις, καθώς όσο μεγαλύτερη είναι η αναλογία των αποθεματικών προς τις εισαγωγές, τόσο περισσότερα κεφάλαια είναι διαθέσιμα για την εξυπηρέτηση του εξωτερικού χρέους.

2.2.2 Χρηματοπιστωτικοί παράγοντες

Όπως αναφέραμε και παραπάνω οι χρηματοπιστωτικοί παράγοντες ομοίως με τους οικονομικούς στηρίζονται σε ποσοτικά δεδομένα . Οι χρηματοπιστωτικοί παράγοντες

παρουσιάζουν τον τρόπο με τον οποίο εξυπηρετούνται οι εξωτερικές δανειακές υποχρεώσεις ενός κράτους και προσδιορίζονται από :

I. Ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών.

Ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών είναι ένας πίνακας συναλλαγών που παρουσιάζει τη διαφορά μεταξύ της αξίας των αγαθών και των υπηρεσιών που εισάγει μια χώρα σε σχέση με την αξία αυτών που εξάγει. Απεικονίζει τη διαφορά των εσόδων που προέρχονται από το εξωτερικό για παραγόμενα αγαθά και υπηρεσίες. Το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών περιλαμβάνει το επίπεδο των συναλλαγματικών αποθεμάτων , συμπεριλαμβανομένων και των προθεσμιακών θέσεων στην αγορά συναλλάγματος, από την εκάστοτε νομισματική αρχή του κάθε κράτους. Εμπεριέχει επιπροσθέτως, τις εισροές ξένων κεφαλαίων (επενδύσεις ,ξένα χαρτοφυλάκια) καθώς και το ύψος των συναλλαγματικών αποθεμάτων μιας χώρας για την εκπλήρωση των εισαγωγών. Επιπλέον αναφέρεται στην σημασία των εσόδων από τις εξαγωγές της καθώς και την ευπάθεια της σε τυχόν ύφεση. Αφορά ,επιπλέον , την προσαρμογή της σε απότομες διακυμάνσεις , στην επίδραση αυτών , των συναλλαγματικών ισοτιμιών καθώς και στις σχετικές τιμές των εξαγωγών και των εισαγωγών.

II. Ακαθάριστα Διεθνή Αποθεματικά

Συνιστούν τους βασικούς πόρους εξυπηρέτησης των δανείων μιας χώρας , σε αυτούς δεν συμπεριλαμβάνεται ο χρυσός. Το ύψος των αποθεματικών κατατάσσουν την χώρα ως προς την συνέπεια της στην αποπληρωμή των εξωτερικών χρεών της.

III. Ακαθάριστες Εγχώριες Επενδύσεις

Οι Ακαθάριστες εγχώριες επενδύσεις συνδέονται έμμεσα με την οικονομική ανάπτυξη ενός κράτους εφόσον συμβάλλουν στην ανάπτυξη του ΑΕΠ και στο άνοιγμα θέσεων εργασίας αρά κατ' επέκταση και στην μείωση των δεικτών της ανεργίας.

IV. Εξωτερικό Χρέος

Το μέγεθος και η δομή του εξωτερικού χρέους μιας χώρας, σε σχέση με την οικονομία της, είναι ο κύριος παράγοντας εξέτασης του κινδύνου μιας χώρας. Το εξωτερικό χρέος αποτελείται από

το ποσοστό του που οφείλεται στον δημόσιο τομέα και την ικανότητα της εκάστοτε κυβέρνησης να εξασφαλίσει επαρκή έσοδα από άλλες πηγές , είτε από φόρους , για να εξυπηρετηθεί το χρέος αυτό. Ο δείκτης του χρέους είναι αρκετά σημαντικός ως προς τις εξαγωγές. Οι εξαγωγές αποτελούν την κύρια πηγή αύξησης του ξένου συναλλάγματος και μια χώρα κρίνεται θετικά αν μπορεί να εξυπηρετήσει τις δανειακές της υποχρεώσεις ακόμα και κατά την διάρκεια ενδεχόμενων συναλλαγματικών κρίσεων.

V. Επιτόκια

Το ύψος των επιτοκίων αντανακλά την οικονομική κατάσταση μιας χώρας. Τα χαμηλά επιτόκια υποδεικνύουν μία σταθερή οικονομία. Τα χαμηλά επιτόκια δίνουν κίνητρο για επενδύσεις στην παραγωγή ή το χρηματιστήριο αντί για αποταμίευση των διαθέσιμων κεφαλαίων.

VI. Αποθέματα εισαγωγών

Αφορούν τις περιπτώσεις εκείνες όπου μπορεί να προκύψουν πιθανές μειώσεις στις εισπράξεις ξένου νομίσματος μιας χώρας. Συνιστά μια βραχυπρόθεσμη ασφάλεια και λειτουργούν ως δικλείδες ασφαλείας στην ως άνω περίπτωση . Αξίζει να αναφέρουμε πως οι οικονομικοί και χρηματοπιστωτικοί παράγοντες λειτουργούν διαφορετικά για τα κράτη που εντάσσονται σε κάποιο ενιαίο νομισματικό σύστημα , όπως το ευρώ για παράδειγμα. Σε αυτές τις περιπτώσεις οι ως άνω παράγοντες δεν κρίνονται επαρκείς για να γίνει ασφαλής σύγκριση μεταξύ των κρατών - μελών που απαρτίζουν το νομισματικό σύστημα.

2.2.3 Πολιτικοί Παράγοντες

Συνιστούν παράγοντες ποιοτικής ανάλυσης. Παίζουν ουσιαστικό ρόλο στον έλεγχο του κινδύνου μιας χώρας όμως είναι δύσκολο να προβλεφθούν ή να αναλυθούν. Οι πολιτικοί αναλυτές στηρίζονται στα βασικά χαρακτηριστικά μιας χώρας και τα υπολογίζουν με την αλληλεπίδραση που παρουσιάζουν τόσο με τους οικονομικούς όσο και με τους χρηματοπιστωτικούς παράγοντες. Οι πολιτικοί παράγοντες διαχωρίζονται σε γεωπολιτικούς και σε εσωτερικούς. Οι βασικοί εσωτερικοί πολιτικοί παράγοντες είναι οι κάτωθι:

I. Αστάθεια Πολιτεύματος

Λειτουργεί ως ανασταλτικός παράγοντας για τις επενδύσεις , τις καταθέσεις και τις οικονομικές δραστηριότητες μιας χώρας εν γένει. Χώρες που απαντώνται πραξικοπήματα , επαναστάσεις ή έτερες πολιτικές αλλαγές δεν παρέχουν περιβάλλον οικονομικής σταθερότητας και ασφάλειας.

II. Κυβερνητική αστάθεια

Χαρακτηριστικό της πολιτικής αστάθειας είναι οι συχνές εκλογικές αναμετρήσεις. Μια ασταθής κυβέρνηση παρουσιάζει αδυναμία να διαχειριστεί τα οικονομικά ή μικροπολιτικά συμφέροντα που πιθανότατα να έρθουν σε σύγκρουση με το όφελος της κοινωνίας του συνόλου. Τέτοιου

είδους κυβερνήσεις αδυνατούν να υλοποιήσουν τις απαραίτητες μεταρρυθμίσεις για τη εξυγίανση της αγοράς και την πιθανή ανάκαμψη της οικονομίας .

III. Κυβερνητική Πολιτική

Ο τρόπος με τον οποίο εφαρμόζει η κυβέρνηση την πολιτική της και ασκεί την εξουσία της μπορεί να αποτελέσει σημαντικό κριτήριο για την αξιοπιστία της χώρας και εν συνεχεία για το σύνολο της οικονομικής της δραστηριότητας.

IV. Μέγεθος Δημοσίου Τομέα

Η γραφειοκρατία , το συνδικαλιστικά σωματεία η δυσκινησία του δημόσιου τομέα μπορεί να αποθαρρύνουν μελλοντικές επενδύσεις και να μειώσουν την ανταγωνιστικότητα της εθνικής οικονομίας.

V. Δράση Εθνικιστικών, Θρησκευτικών, Τρομοκρατικών και Άλλων Ακραίων Ομάδων

Η ύπαρξη τέτοιων ομάδων δημιουργούν ένα κλίμα βίας και ανασφάλειας και συχνά επηρεάζουν την κυβερνητική πολιτική .Με τη σειρά της η επιρροή αυτή ει πιθανόν να διαμορφώσει απρόβλεπτες εξελίξεις στην οικονομία και την εξωτερική πολιτική.

2.2.4 Γεωπολιτικοί Παράγοντες

I. Το μέγεθος της χώρας

Επηρεάζει τα οικονομικά μεγέθη της χώρας με την έννοια της εσωτερικής εμπορικής δραστηριότητας. Ωστόσο μια μη εκτενής χώρα παρουσιάζει συνοχή .

II. Γεωλογική Δομή

Προσδιορίζει την διάρθρωση της παραγωγής του κράτους , τις εγχώριες πρώτες ύλες , τις ενεργειακές πηγές και κατ' επέκταση την προσβασιμότητα στην ανάπτυξη των τοπικών οικονομιών .

III. Σχέσεις με γειτονικές χώρες

Σε ένα έκρυθμο πολιτικό σκηνικό με μια γείτονα χώρα εύλογα αυξάνεται ο κίνδυνος του πολέμου και σε συνέχεια δημιουργείται ένα κλίμα φόβου πιθανής αθέτησης των εξωτερικών υποχρεώσεων του κράτους σε πιθανότητα εκδήλωσης πολέμου. Οι μη φιλικές σχέσεις μεταξύ

γειτονικών κρατών καλλιεργούν ένα κλίμα φόβου και ανασφάλειας , ένα αβέβαιο οικονομικό περιβάλλον και εν συνεχεία μειώνεται η διαπραγματευτική ισχύς του κράτους .

IV. Αστάθεια γειτονικών κρατών

Η αστάθεια των γειτονικών κρατών μπορεί να παίξει διττό ρόλο στην οικονομική πολιτική μιας χώρας. Αν έχει επενδύσει το κράτος στην γειτονική χώρα τότε μπορεί να επηρεαστεί σημαντικά η οικονομία του κράτους. Στην περίπτωση όμως που δεν υπάρχει κάποια οικονομική εξάρτηση ίσως η αστάθεια αυτή να λειτουργήσει οπορτουνιστικά με ευκαιρίες φθηνής επένδυσης και αν επωφεληθεί το κράτος θετικά. Τα πάντα κρίνονται από τον τρόπο διαχείρισης της εκάστοτε κυβερνητικής πολιτικής.

2.2.5 Κοινωνικοί Παράγοντες

Αφορούν ποσοτικά στοιχεία και αναφέρονται στα δημογραφικά στοιχεία καθώς και στα κοινωνικά στοιχεία του πληθυσμού ενός κράτους .

I. Ανεργία

Η ανεργία αφορά στο ποσοστό του ενεργού πληθυσμού που επιθυμεί να έχει πρόσβαση στην αγορά εργασίας αλλά εμποδίζεται και δεν μπορεί να απορροφήθει. Συνεπώς, ουσιαστικά αποδίδει το βαθμό της κακής διάρθρωσης της παραγωγικής διαδικασίας που αφήνει ανεκμετάλλευτο ένα πολύτιμο κομμάτι του ενεργού πληθυσμού και των πόρων της οικονομίας. Παράλληλα, η ανεργία οξύνει τις κοινωνικές ανισότητες και αντιθέσεις και δημιουργεί εσωτερικά προβλήματα στην οικονομία (όπως παραοικονομία, μαύρη εργασία που έχει αφαιρεί έσοδα από τα ασφαλιστικά ταμεία).

II. Εκπαίδευση

Το επίπεδο της επιστημονικής κατάρτισης και της εξειδίκευσης του πληθυσμού μιας χώρας είναι σημαντικό για την ικανότητα της κοινωνίας και της οικονομίας να ακολουθήσει τις εξελίξεις στην ανταγωνιστική αγορά και την καινοτομία των ανεπτυγμένων κρατών. Βέβαια, το εγχώριο, καταρτισμένο ανθρώπινο δυναμικό μιας αναπτυσσόμενης χώρας δεν μπορεί να εγγυηθεί από μόνο του την υψηλή ανταγωνιστικότητα αν δεν συνδυάζεται με τον εκσυγχρονισμό της κρατικής διοίκησης, με ένα υψηλό τεχνολογικό επίπεδο στον ιδιωτικό τομέα και προσανατολισμό στην έρευνα και την καινοτομία.

III. Κατανάλωση

Η κατανάλωση αποτελεί βασικό στοιχείο σε μια οικονομία. Το μέγεθος και το είδος της κατανάλωσης κατευθύνουν αντίστοιχα την παραγωγική διαδικασία. Χώρες με πολύ μικρή κατανάλωση δημιουργούν συνήθως αρνητικό περιβάλλον για επενδύσεις, εκτός και αν αυτή εξηγείται από οικονομικές ή πολιτικές συγκυρίες του πρόσφατου παρελθόντος και η χώρα πλέον βρίσκεται σε αναπτυξιακή πορεία, οπότε πρόκειται για μια εν δυνάμει ευκαιρία επενδύσεων. Από την άλλη πλευρά, μια υπερκαταναλωτική κοινωνία να μεν βοηθά τις εγχώριες επιχειρήσεις, ωστόσο, εάν στηρίζεται στις εισαγωγές, πλήττει το εμπορικό ισοζύγιο και το συναλλαγματικό απόθεμα της χώρας.

IV. Αστυφιλία

Υψηλός βαθμός αστυφιλίας σε ένα κράτος υποδεικνύει μη ισορροπημένη ανάπτυξη της χώρας και ανεκμετάλλετους οικονομικούς πόρους.

V. Προσδόκιμο Ζωής

Το προσδόκιμο ζωής προσφέρει ένα γενικότερα αποδεκτό μέτρο της κοινωνικοοικονομικής ανάπτυξης των χωρών. Όπως είναι αναμενόμενο τα ανεπτυγμένα κράτη παρουσιάζουν υψηλό προσδοκώμενο μέσο όρο ζωής, σε αντίθεση με τα αναπτυσσόμενα κράτη.

VI. Παιδική Θνησιμότητα

Ο δείκτης αυτός ο οποίος χρησιμοποιείται με κριτήριο είτε την θνησιμότητα νεογνών (κάτω του ενός έτους), είτε την θνησιμότητα νηπίων (κάτω των 5 ετών), καταδεικνύει σε ένα μεγάλο βαθμό το βιοτικό επίπεδο της χώρας και την κοινωνικοοικονομική της ανάπτυξη.

VII. Υποσιτισμός

Ο υποσιτισμός είναι δείγμα υποανάπτυκτων χωρών με καταστροφικές συνέπειες. Μειώνει την φυσική ικανότητα του πληθυσμού, συνδέεται με την μείωση των πνευματικών ικανοτήτων και συνοδεύεται συνήθως από πολλούς κινδύνους για την δημόσια υγεία. Πέρα από τους προφανείς ανθρωπιστικούς λόγους, αποτελεί ιδιαίτερα αρνητικό δείκτη για την εκτίμηση του κινδύνου χώρας καθώς φανερώνει συνθήκες μειωμένης παραγωγικής ικανότητας του πληθυσμού της και κίνδυνο ακραίων κοινωνικών αντιδράσεων.

VIII. Εργασία στους Κύριους Τομείς Παραγωγής

Η ορθή διάρθρωση του εργατικού δυναμικού κάθε χώρας στους κύριους τομείς παραγωγής (γεωργία, βιομηχανία, υπηρεσίες) δείχνει τις προοπτικές ανάπτυξης σε όλους τους τομείς της, καθώς και την αντοχή της σε ενδεχόμενες διεθνείς οικονομικές κρίσεις.

Παραπάνω παρουσιάστηκαν αναλυτικά οι παράγοντες που διαμορφώνουν την εκτίμηση του κινδύνου ενός κράτους. Είναι φανερό ότι δεδομένης της δυναμικής του αντικειμένου, που αφορά σε κοινωνίες και οικονομίες που συνεχώς εξελίσσονται, αντίστοιχα εξελίσσεται και προσαρμόζεται στα νέα δεδομένα και η λίστα των παραγόντων αυτών. Η διεθνής βιβλιογραφία εξελίσσεται και αυξάνεται ετησίως και τα διεθνή fora ακολουθούν πιστά τις εξελίξεις αυτές ενσωματώνοντας τις στις εξελίξεις αυτές, όπως θα δούμε και στα παρακάτω κεφάλαια.

3. Μέτρηση του κινδύνου μιας χώρας

Σε αυτό το κεφάλαιο θα αναφερθούμε στην διαδικασία μέτρησης του κινδύνου μιας χώρας ο οποίος με την σειρά του μοιράζεται σε πέντε επιμέρους κινδύνους. Εν συνεχεία θα παρουσιαστούν ο ρόλος των οίκων αξιολόγησης στην εμφάνιση διεθνών χρηματοπιστωτικών κρίσεων καθώς και οι κριτικές που έχουν ασκηθεί εναντίον τους.

Η μέτρηση κινδύνου χώρας αποτελεί ένα επίκαιρο και σημαντικό ζήτημα όποιο συνιστά πεδίο ενδιαφέροντος τόσο για τις ελληνικές όσο και για τις ξένες τράπεζες τους διεθνείς

χρηματοδοτικούς οργανισμούς, τις διεθνείς εταιρείες αξιολόγησης της δανειοληπτικής ικανότητας χώρων και τέλος τους οργανισμούς ασφάλισης εξαγωγικών πιστώσεων και επενδύσεων εξωτερικού. Ενδεικτικά αναφέρονται ο ΟΑΕΠ για την Ελλάδα , ο HERMES για την Γερμανία και ο COFACE για την Γαλλία. Οι ως άνω φορείς επιδιώκοντας την μέτρηση και την αξιολόγηση των εκάστοτε κρατών ,κάνουν χρήση δικών τους στατιστικών μοντέλων όπου τροφοδοτούνται με βασικές μακροοικονομικές μεταβλητές και δείκτες. Μέσω αυτών των μετρήσεων οι φορείς δύνανται να εκτιμήσουν και να αναλύσουν την οικονομική και δημοσιονομική κατάσταση των κρατών , τα ισοζύγια πληρωμών τους, την ικανότητα εξυπηρέτησης του εξωτερικού τους χρέους καθώς και την επάρκεια τους σε ξένο συνάλλαγμα. Οι Οργανισμοί Ασφάλισης των επενδύσεων και των εξαγωγικών πιστώσεων ασφαλίζουν τις τελευταίες έναντι τυχόν εμπορικών και πολιτικών κινδύνων .

Πέντε είναι οι δείκτες που αποτελούν το country risk:

1. Η αδυναμία μετατροπής συναλλάγματος και μεταφοράς
2. Η γενική παύση των πληρωμών της χώρας προς τις εξωτερικές της υποχρεώσεις για συγκεκριμένο χρονικό πλαίσιο
3. Οι νομικές ρυθμίσεις νομιμότητας – κανονικότητας με στόχο την αποπληρωμή του χρέους του οφειλέτη ανεξαρτήτως αν η σύμβαση ήταν σε ξένο νόμισμα. Ως απόρροια αυτού υπήρξαν οι ενδεχόμενες μεταβολές στις συναλλαγματικές ισοτιμίες.
4. Η αποπληρωμή να μην καλύπτει το χρέος ή τα ενδεχόμενα μέτρα /αποφάσεις της κυβέρνησης της ξένης χώρας του οφειλέτη
5. Πολιτικοί ή κοινωνικοί παράγοντες που επηρεάζουν την δυνατότητα αποπληρωμής του χρέους (π.χ πόλεμος , επαναστάσεις , πολιτικές αναταραχές , φυσικά φαινόμενα κ.ο.κ)

Έχοντας επομένως ως κριτήριο τα ως άνω καθίσταται σαφές ότι η μέτρηση κινδύνου χώρας θεωρείται επιβεβλημένη τόσο για τους μεγάλους επενδυτές όσο και τους μικρούς για του οποίους η επένδυση σε ομόλογα χώρων θεωρούνταν - εσφαλμένα - μια ασφαλής και μικρού κίνδυνου επένδυση.

3.1 Οργανισμοί αξιολόγησης του κινδύνου μιας χώρας

Οι οργανισμοί αξιολόγησης κινδύνου μιας χώρας που αποτελούν ιδιωτικές και μη κυβερνητικές οργανώσεις, και οι οποίοι στα πλαίσια επεξεργασίας των δεδομένων, έχουν στη διάθεση τους τη δυνατότητα προσδιορισμού των δεικτών παγκόσμιας ανάπτυξης θα αναλυθούν περαιτέρω σε αυτό το κεφάλαιο. Ωστόσο η εκτίμηση και βαθμολόγηση της πιστοληπτικής ικανότητας των κρατών και η ανάλυση του κινδύνου χώρας είναι μια εξαιρετικά ανταγωνιστική αγορά με λίγους και ανθεκτικούς παίκτες. Οι πρώτοι οίκοι αξιολόγησης απαντώνται από το 1900, όμως από το 2000 και ύστερα υπολογίζεται ότι λειτουργούν παγκοσμίως περίπου 150 οίκοι αξιολόγησης εκ των οποίων μερικοί εστιάζουν σε συγκεκριμένες γεωγραφικές ζώνες. Οι τρεις παγκοσμίως αναγνωρίσιμοι και ευρέως γνωστοί οίκοι με έδρα στις ΗΠΑ είναι οι “Standard & Poor’s”, “Fitch Ratings” & “Moody’s Investors Service”.

Ενδεικτικά αναφέρονται οι κάτωθι παγκόσμιοι εμπορικοί εκδότες ανάλυσης κινδύνου και κινδύνου κρατών:

- Bank of America World Information Services
- Business Environment Risk Intelligence (BERI) S.A.
- Control Risks Information Services (CRIS)
- Economist Intelligence Unit (EIU)
- Euromoney
- Institutional Investor
- Standard & Poor’s (S&P)
- Political Risk Services: International Country Risk Guide
- Political Risk Services: Coplin–O’Leary Rating System
- Moody’s
- Fitch Ratings

Καθένας από τους παραπάνω οργανισμούς παρέχει αξιολογήσεις πιστοληπτικής ικανότητας, προκειμένου να καταλήξει σε συγκεκριμένους δείκτες ή βαθμολογίες, συνδυάζοντας ποιοτικές και ποσοτικές πληροφορίες. Ωστόσο οι εκάστοτε αναλυτές αξιοποιούν διαφορετικές μεθόδους για την αξιολόγηση πιστοληπτικής ικανότητας. Για το

λόγο αυτό είναι αρκετά σύνηθες το φαινόμενο απόκλισης των βαθμολογιών που δίνει ο κάθε οίκος, εφόσον στηρίζονται σε διαφορετικούς παράγοντες αξιολόγησης αποδίδοντας –όπως έξαλλου είναι εύλογο-και ανάλογα διαφορετική βαρύτητα. Επι της ουσίας πρόκειται για ιδιωτικούς μη-πλειοψηφικούς ρυθμιστές διεθνών κεφαλαιαγορών με έντονο και σημαντικό ρόλο αφού οι αξιολογήσεις πιστοληπτικής ικανότητας τις οποίες διενεργούν μπορούν να επηρεάσουν ακόμα και την διεθνή αγορά. Οι αξιολογήσεις πραγματοποιούνται στις μακροπρόθεσμες υποχρεώσεις (ομόλογα) και στις βραχυπρόθεσμες υποχρεώσεις (συναλλαγματικές) εταιρειών, χρηματοοικονομικών ιδρυμάτων, δήμων και κρατών. Η αξιολόγηση του αξιόγραφου βασίζεται στη δυνατότητα του δανειζόμενου να αποπληρώσει το κεφάλαιο και τους τόκους σύμφωνα με την υπάρχουσα κάθε φορά συμφωνία δανεισμού. Περισσότεροι από τους προαναφερθέντες φορείς ωστόσο δημοσιοποιούν ελάχιστες πληροφορίες σχετικά με την μεθοδολογία που ακολουθούν και τα συγκεκριμένα μοντέλα που χρησιμοποιούν ώστε να καταγράψουν και να εκτιμήσουν το ρίσκο κάθε χώρας. Λόγω του υψηλού ανταγωνισμού, η μυστικότητα στις μεθοδολογικές επιλογές κάθε φορέα είναι ιδιαίτερα μεγάλη γεγονός που έχει επισημάνει επισταμένως ως αρνητικό και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή.

3.1.1 Οίκος αξιολόγησης Moody's

Ο οίκος αξιολόγησης Moody's ιδρύθηκε το 1909, στη Νέα Υόρκη από τον John Moody. Η Moody's αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι των παγκόσμιων αγορών κεφαλαίου, παρέχοντας αξιολογήσεις πιστοληπτικής ικανότητας, έρευνα και τα απαραίτητα εργαλεία για την ανάλυση, που συμβάλλουν στη διαφάνεια και την ενοποίηση των χρηματοπιστωτικών αγορών. Επιπλέον, δημοσιοποιεί εκτιμήσεις για τίτλους σταθερής απόδοσης, εκδόσεις χρηματιστηριακών τίτλων, ασφαλιστικών υποχρεώσεων, χρέη τραπεζών, παραγώγων και τη διαχείριση διαθέσιμων. Η Moody's Corporation είναι η μητρική εταιρεία, ακολουθούν οι θυγατρικές, Moody's Investors Service και Moody's Analytics. Η Moody's Investors Service παρέχει αξιολογήσεις πιστοληπτικής ικανότητας και

ερευνά χρεωστικούς τίτλους και χρεόγραφα, παρέχει αξιολογήσεις και αναλύσεις δημοσίου χρέους για περισσότερες από 110 χώρες, 12.000 εκδότριες εταιρείες, 25.000 δημόσιους οργανισμούς και 106.000 δομημένους τίτλους χρέους⁹. Η Moody's Analytics, βοηθά τις αγορές κεφαλαίου και τους επαγγελματίες της διαχείρισης πιστωτικού κινδύνου σε όλο τον κόσμο, να αντιμετωπίσουν με αυτοπεποίθηση τις εξελίξεις στις αγορές. Χρησιμοποιεί ένα συνδυασμό ποσοτικών και ποιοτικών χαρακτηριστικών για την αξιολόγηση επιχειρήσεων και χωρών. Τα ποσοτικά δεδομένα χρησιμοποιούνται για τον υπολογισμό ιστορικών στοιχείων, της απόδοσης και των τάσεων των αγορών. Οι πληροφορίες που εξετάζει συνοψίζονται σε τέσσερις κατηγορίες:

- Στις επιδόσεις ενός κράτους και στην οικονομική διάρθρωση αυτού (πληθωρισμός , ΑΕΠ, δείκτες ανεργίας , εισαγωγές -εξαγωγές).
- Νομισματική σταθερότητα και παράγοντες ρευστότητας (εγχώρια πίστωση , ωρίμανση χρέους, αποθεματικά , περιουσιακά στοιχεία, ύψος επιτοκίων -βραχυπρόθεσμο)
- Εξωτερικές συναλλαγές και πληρωμές (κόστος εργασίας , συναλλαγματικές ισοτιμίες , δείκτες εξυπηρέτησης δημόσιου χρέους)
- Δημοσιονομικοί δείκτες (δαπάνες , ισοσκελισμός εσόδων -εξόδων)

3.1.2 Οίκος αξιολόγησης Standard & Poor's

Ο οργανισμός Standard & Poor's ιδρύθηκε το 1860 και διαθέτει οικονομικά δεδομένα για περισσότερα από 150 έτη. Ιδρύθηκε από τον Henry Varnum Poor. Οι κύριες κατηγορίες εργασιών της περιλαμβάνουν, από την ανάλυση του πολιτικού κινδύνου και αποτίμηση δημοσίου χρέους, μέχρι την αξιολόγηση της πιστοληπτικής διαβάθμισης χώρας, με χρήση σύνθετων ποσοτικών και ποιοτικών μοντέλων κατά τα πρότυπα της πιστοληπτικής αξιολόγησης των επιχειρήσεων. Διαθέτει γραφεία σε 23 χώρες και απασχολεί πάνω από 6.000 εργαζομένους. Η ποικιλία των προϊόντων του Standard & Poor's είναι εντυπωσιακή, δημοφιλέστερα εκ των οποίων είναι οι βραχυπρόθεσμες και μακροπρόθεσμες αναλύσεις

⁹ <https://www.moody.com>

για τον κίνδυνο χώρας και ο κατάλογος S&P 500 που έχει ως σημείο αναφοράς τις Ηνωμένες Πολιτείες. Από το 2000 ο οίκος έχει ξεκινήσει να εφαρμόζει και κριτήρια αξιολόγησης με βάση την εταιρική διακυβέρνηση, τα λεγόμενα Gamma Scores¹⁰.

3.1.3 Οίκος αξιολόγησης Fitch Ratings

Είναι ένας εκ των τριών οίκων αξιολόγησης που αναγνωρίστηκαν για πρώτη φορά το 1975 από την Επιτροπή Κεφαλαιαγοράς των Ηνωμένων Πολιτειών. Ιδρύθηκε από τον John Fitch το 1913, εδρεύει στη Νέα Υόρκη και το Λονδίνο, με 51 γραφεία σε όλο τον κόσμο και παρέχει αξιολογήσεις και έρευνα, για περίπου 150 χώρες¹¹.

Ο Fitch Ratings, προωθεί προϊόντα ομολόγων χρέους που διατίθενται σε διάφορους οργανισμούς, επιχειρήσεις, χρηματοοικονομικά ιδρύματα, κρατικές επιχειρήσεις, ασφαλιστικές εταιρίες, δημοσία ασφαλιστικά ταμεία κ.α. Ο Fitch παρέχει επίσης βαθμολογήσεις για περίπου 3.500 τραπεζικά ιδρύματα, ενώ διαθέτει μια μεγάλη ποικιλία προϊόντων που περιλαμβάνουν αξιολογήσεις για hedge funds και Investment firms. Τα προσφερόμενα προϊόντα καλύπτουν υπηρεσίες έρευνας, ανάλυση απόδοσης κινδύνου, δομημένες λύσεις χρηματοδότησης, υπηρεσίες αποτίμησης και τιμολόγησης. Οι εκθέσεις και οι βαθμολογήσεις τους καλύπτουν βραχυπρόθεσμες και μακροπρόθεσμες εκτιμήσεις για την νομισματική σταθερότητα και το εξωτερικό χρέος καθώς και τα λεγόμενα country

ceilings, που είναι η εκτίμηση του οίκου αναφορικά με το ρίσκο οι κρατικές αρχές να επιβάλλουν περιορισμούς στο κεφάλαιο ή το συνάλλαγμα που θα υπονόμειαν ουσιαστικά την δυνατότητα του ιδιωτικού τομέα να μετατρέψει το τοπικό νόμισμα και να μεταφέρει κεφάλαιο εκτός χώρας.

3.1.4 Γενικές μελέτες πιστοληπτικής ικανότητας κρατών -κριτική αποτίμηση

Οι οργανισμοί που ασκούν διεθνή δραστηριότητα χρειάζεται να εξετάσουν τον κίνδυνο χώρας κατά τρόπο συστηματικό σε σχέση με το είδος των επενδύσεων που χρησιμοποιούν.

¹⁰ <http://www.standardandpoors.com>

¹¹ <https://www.fitchratings.com>

Τα περισσότερα γεγονότα που αποτελούν αντικείμενο μελέτης του κινδύνου χώρας ενέχουν το στοιχείο της αβεβαιότητας. Αυτό οδηγεί τους αναλυτές να συντάξουν μετρήσεις για τον κίνδυνο που να βασίζονται σε θεμελιώδεις ή υποκειμενικές κρίσεις και σε αρχές από τον χώρο της στατιστικής, της τεχνητής νοημοσύνης και άλλα.

Βήματα σχεδιασμού ανάλυσης κινδύνου χώρας :

- Προσδιορισμός του είδους της επένδυσης – Χρονικός ορίζοντας επένδυσης
- Προσδιορισμός της βαρύτητας κάθε κατηγορία κινδύνου στην επένδυση- Αναμενόμενη απόδοση της επένδυσης
- Προσδιορισμός δεικτών και βασικών μεταβλητών μέτρησης των διάφορων κατηγοριών κινδύνου
- Ανάπτυξη σεναρίου για την κατάταξη των διακυμάνσεων σχετικά με τον κάθε παράγοντα
- Μέτρηση Κινδύνου Χώρας

Στη συνέχεια το σενάριο παίρνει την μορφή μιας βαθμολογικής κλίμακας για αριθμητικούς παράγοντες, για τους δε μη αριθμητικούς παράγοντες η ομάδα ανάλυσης βασίζεται σε εμπειρικές εκτιμήσεις ειδικών αναλυτών. Το επόμενο βήμα συνιστά πως η ομάδα κάνει μια εκτίμηση για καθεμία από τις κατηγορίες κινδύνου και στη συνέχεια υπολογίζει τον συνολικό κίνδυνο ως τον σταθμισμένο δείκτη με τα αντίστοιχα βάρη του κάθε παράγοντα στην αξιολόγηση.

Οι βασικές μέθοδοι ανάλυσης μπορεί να διαφέρουν μεταξύ τους καθώς οι αναλυτές

χρησιμοποιούν διαφορετικούς δείκτες κατά την ανάλυση. Οι βασικές διαφορές που προκύπτουν ανάμεσα στα διαφορετικά συστήματα είναι αποτέλεσμα της διαφορετικής βαρύτητας που δίνει το κάθε σύστημα στους διάφορους δείκτες.

Εξετάζοντας την διεθνή βιβλιογραφία συναντάμε αρκετές μελέτες που πραγματοποιούνται την εκτίμηση του κινδύνου μιας χώρας . Περιοδικά όπως το Euromoney και το Institutional Investor δημοσίευαν από το 1993 σχετικές αξιολογήσεις και ανέλυσαν παράγοντες που συμβάλλουν στην διαδικασία ,αυτή , της αξιολόγησης των κρατών , καθώς και την συμβολή της ενδεχόμενης πολιτικής αστάθειας σε λιγότερο ανεπτυγμένα κράτη. Ως αιτιολογικές

μεταβλητές, χρησιμοποιήθηκαν οικονομικές μεταβλητές και μεταβλητές που στοιχειοθετούν πολιτική αστάθεια. Η περίοδος που καλύπτει το δείγμα είναι το 1986, και περιλαμβάνει βαθμολογίες για 29 χώρες. Η έρευνα (Lee S.H. 1993) υπέδειξε εν τελεί ότι για την αξιολόγηση ικανότητας συνυπολογίζονται τόσο η πολιτική αστάθεια, όσο και οι τρέχουσες οικονομικές συνθήκες. Κατά συνέπεια, η αξιολόγηση κινδύνου χώρας στηρίζεται στις οικονομικές αποδόσεις της εκάστοτε χώρας, οι όποιες αντανακλούν τη μακροπρόθεσμη πολιτική της¹².

Μια άλλη έρευνα, Cantor & Parker (1996) επικεντρώθηκε στη σχέση μεταξύ του κινδύνου των διαβαθμίσεων της πιστοληπτικής ικανότητας (Sovereign Ratings) και των μακροοικονομικών μεγεθών. Η ανάλυση βασίστηκε σε δείγμα 49 χωρών που εκτιμηθήκαν από τη Moody's και Standard and Poor's. Σύμφωνα με αυτή την μελέτη Οι παράγοντες που συμβάλλουν σε σημαντικό βαθμό είναι οι έξης:

- το κατά κεφαλήν εισόδημα
- η αύξηση του ΑΕΠ
- ο πληθωρισμός
- το εξωτερικό χρέος
- το επίπεδο της οικονομικής ανάπτυξης
- το πιστωτικό παρελθόν

Η ερευνά υπέδειξε ότι τα Sovereign Ratings συνδέονται και είναι άμεσα συσχετισμένα με την αγορά των credit spreads, συνοψίζοντας με αποτελεσματικό τρόπο τις προερχόμενες πληροφορίες από τους μακροοικονομικούς δείκτες. Παρατηρείται, ότι οι ανακοινώσεις που είναι πλήρως αναμενόμενες, έχουν μεγαλύτερο αντίκτυπο από ότι εκείνες που είναι λιγότερο αναμενόμενες. Πολλές ανακοινώσεις επηρεάζουν άμεσα τις αποδόσεις στην αγορά, ακόμα και κατά την ημέρα της ανακοίνωσης. Ο αντίκτυπος των ανακοινώσεων των

¹² Lee S.H.. "Relative Importance of Political Instability and Economic Variables on Perceived Country Creditworthiness". Journal of International Business Studies 24-4 (1993): 801-812

διαβαθμίσεων των spreads, είναι πολύ ισχυρότερος για τις κερδοσκοπικές επενδύσεις κατώτερης ποιότητας, από ότι για άλλες επενδύσεις.

Στον αντίποδα, ο Reinhart (2002) μετατόπισε την ερευνά του στη σχέση που αναπτύσσεται μεταξύ των πιστοληπτικών εκτιμήσεων, νομισματικών κρίσεων και της πτώχευσης. Για τη μελέτη του χρησιμοποίησε δείγμα από 113 μεταβλητές πτώχευσης και 151 νομισματικής κρίσης εκ των οποίων οι 135 αντιστοιχούσαν σε οικονομίες αναπτυσσομένων χωρών τη περίοδο 1970-1999. Κατά 84% τα πιστωτικά γεγονότα συνδέονταν με κάποια νομισματική κρίση αλλά χωρίς να ισχύει το αντίστροφο¹³.

Αξιοποιώντας το κανονικό υπόδειγμα πιθανότητας κατέληξε ότι καθοριστικοί δείκτες για τη πρόβλεψη νομισματικών κρίσεων ήταν οι έξης:

- Το πραγματικό συναλλαγματικό επιτόκιο
- οι αποδόσεις των μετοχών
- οι εξαγωγές
- το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών
- το γενικό έλλειμμα του προϋπολογισμού ως ποσοστό του ΑΕΠ

Βασικό συμπέρασμα της έρευνας ήταν ότι παρόλο που οι πιστωτικές εκτιμήσεις μπορούν να αποδώσουν σε ικανοποιητικό βαθμό τη πρόβλεψη πτώχευσης, δεν παρατηρήθηκε κάτι παρόμοιο και στη περίπτωση νομισματικής κρίσης με την αιτιολογία ότι τέτοιου είδους κρίσεις είναι αρκετά δύσκολο να προβλεφθούν.

Οι πιο πρόσφατες μελέτες για την εκτίμηση του κινδύνου χώρας μέσω της στατιστικής είναι του 2004 των Borio και Packer και του 2005 του Vij που εφάρμοσαν την ανάλυση παλινδρόμησης. Οι πρώτοι, στην προσπάθειά τους να εξηγήσουν τις αξιολογήσεις που λάμβαναν τα δανειζόμενα κράτη, κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι παράγοντες όπως το κατά κεφαλήν Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν, δείκτες διαφθοράς και ο πολιτικός κίνδυνος

¹³ Reinhart, C.M. (2002), "Default, currency crises, sovereign credit ratings", World Bank Economic Review 16, pp.151–170.

αποτελούν μέρος του πυρήνα της εκτίμησης του κινδύνου χώρας. Ως ρηξικέλευθα στοιχεία της έρευνας θεωρηθήκαν αφενός ο συσχετισμός ορισμένων νέων μεταβλητών όπως το επίπεδο μη ανοχής χρέους (debt intolerance) και οι διαφορές στις συναλλαγματικές ισοτιμίες (currency mismatches).

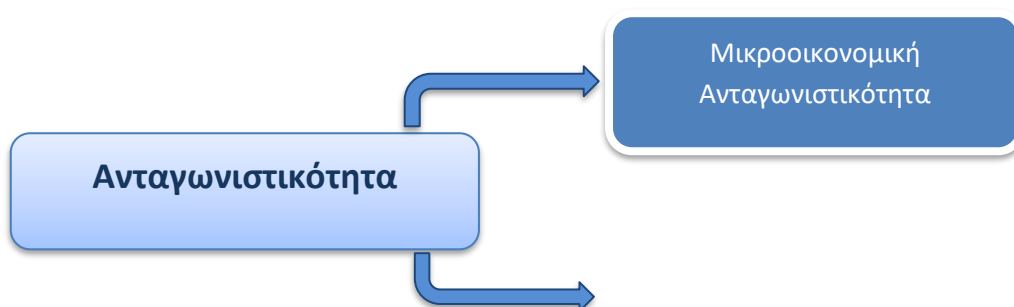
Εν συνεχεία, ο Vij συγκρίνοντας τις βαθμολογήσεις από 61 κράτη του Eurozone και Institutional Investor προκειμένου να αποσαφηνίσει σε ποιο βαθμό συνεισφέρουν οι παραπάνω παράγοντες στη πρόβλεψη κινδύνου χώρας κατέληξε στο έξης συμπέρασμα: Ο πολιτικός κίνδυνος είναι ύψιστης σπουδαιότητας για την εκτίμηση κινδύνου χώρας σε συνδυασμό με οικονομικές και κοινωνικές μεταβλητές ώστε να καλυφτούν -στο μέτρο του δυνατού- τα Sovereign credit Ratings.

Κλείνοντας το μέρος αυτό, καθίσταται σαφές ότι είναι αναμενόμενο μετά τη νέα κρίση που πλέον μαστίζει όλη την Ευρώπη ότι θα υπάρξει νέο κύμα ανάπτυξης στατιστικών μοντέλων για την εκτίμηση κινδύνου χώρας.

4. Μέθοδοι και πρακτικές μέτρησης της ανταγωνιστικότητας

4.1 Δείκτες Ανταγωνιστικότητας

Οι μεθοδολογίες μέτρησης της ανταγωνιστικότητας αποτελούνται από στοιχεία τόσο μακροοικονομικής πολιτικής όσο και στοιχεία που αποτυπώνουν την ποιότητα του επιχειρηματικού περιβάλλοντος και τις ικανότητες των επιχειρήσεων. Παρατηρώντας το παρακάτω διάγραμμα οι παράγοντες που καθορίζουν την παραγωγικότητα και τη διαβάθμιση της, με βάση την ετήσια έκθεση ανταγωνιστικότητας κατατάσσει σήμερα τις χώρες ως προς την ανταγωνιστικότητά τους με χρήση δύο ξεχωριστών δεικτών, τον Δείκτη Ανάπτυξης Ανταγωνιστικότητας και τον Δείκτη Μικροοικονομικής Ανταγωνιστικότητας:

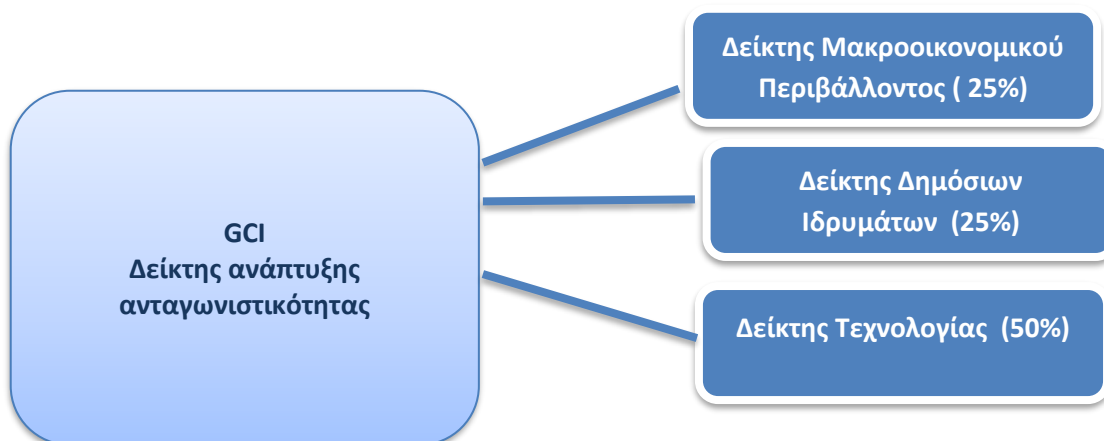
Ανταγωνιστικότητα
Ανάπτυξης

Διάγραμμα 1. Δείκτες μέτρησης της ανταγωνιστικότητας

Πηγή: World Economic Forum

Ο Δείκτης Ανάπτυξης Ανταγωνιστικότητας (Growth Competitiveness Index ,GCI) αναλύει τις πηγές ανάπτυξης του κατά κεφαλή ΑΕΠ και διαμορφώνεται έχοντας ως κύριο γνώμονα τον βαθμό επενδύσεων και άλλες μικροοικονομικές τακτικές/πολιτικές . Ο Δείκτης GCI διαβαθμίζει και αξιολογεί την οικονομική πολιτική της εκάστοτε χώρας καθώς και τα λειτουργοντα ιδρύματα που δρουν με γνώμονα την μακροπρόθεσμη οικονομική εξέλιξη του κάθε κράτους λαμβάνοντας υπόψιν την μικροοικονομία τους καθώς και τα τεχνολογικά τους και θεσμικά τους κριτήρια.

Αναλυτικότερα ο Δείκτης GCI απαρτίζεται και διαμορφώνεται από τρεις επιμέρους δείκτες. Τον Δείκτη Μακροοικονομικού Περιβάλλοντος(Macroeconomic Environment Index), τον Δείκτη Δημόσιων Ιδρυμάτων (Public Institution Index) καθώς και τον Δείκτη Τεχνολογίας (Technology Index). Οι ποσοτώσεις που αναλογούν στους εκάστοτε υπό δείκτες παρουσιάζονται στο παρακάτω διάγραμμα.

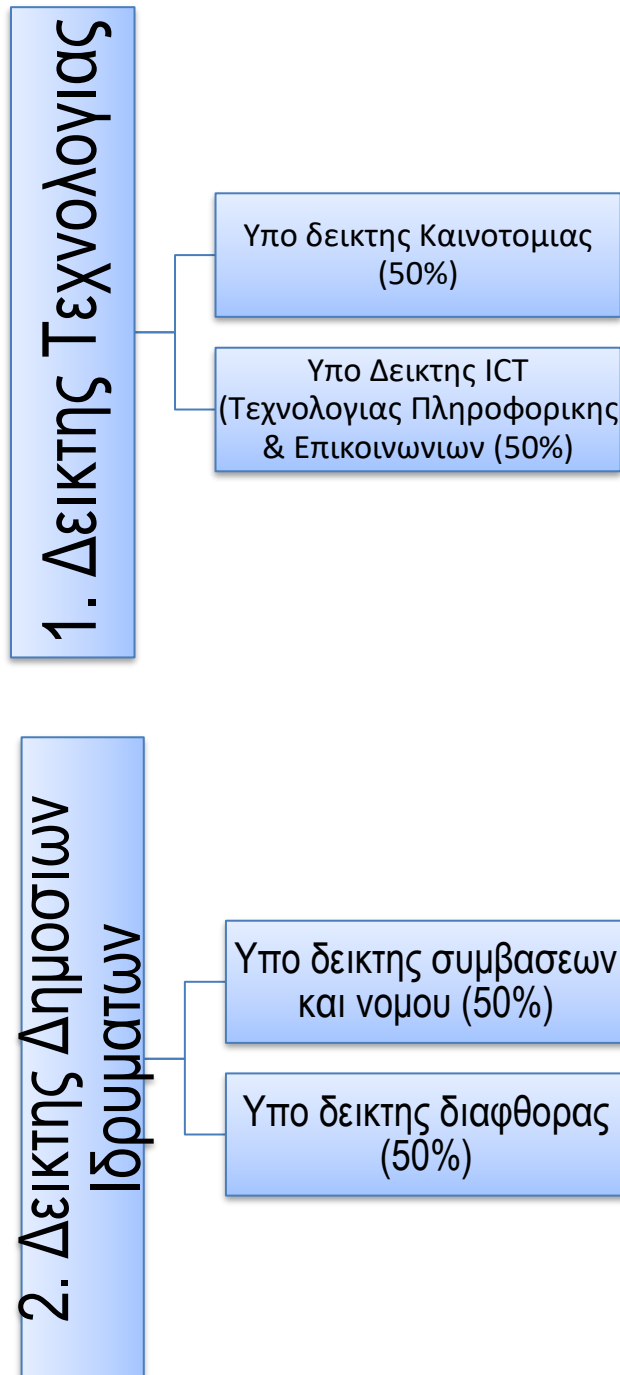

Διάγραμμα 2. Δείκτης GCI και οι επιμέρους 3 δείκτες

Πηγή: World Economic Forum

Παρατηρούμε λοιπόν ότι ο δείκτης της τεχνολογίας συνιστά την σημαντικότερη ποσόστωση στην κατάταξη των χωρών καθώς κατέχει το 50%. Σε χώρες ωστόσο που δεν ενδείκνυνται για την τεχνολογική τους καινοτομία και τις ανάλογες επιχειρηματικές /τεχνολογικές υποδομές (χώρες όπως η Ελλάδα) η βαρύτητα των σχετικών υποδεικτων υπολογίζεται στο 1/3 .

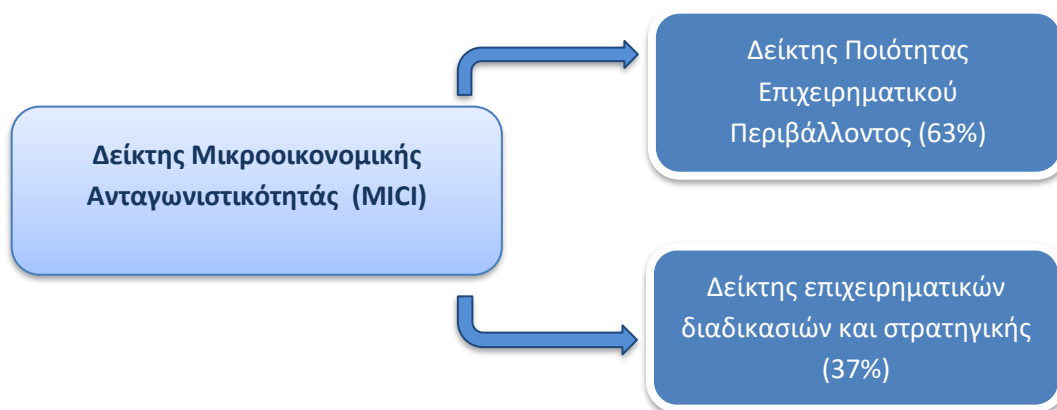

Διάγραμμα 3. Υπό-δείκτες των επιμέρους δεικτών που εκφράζουν τον Δείκτη Ανάπτυξης Ανταγωνιστικότητας
Πηγή: World Economic Forum

4.2 Δείκτης Μικροοικονομικής Ανταγωνιστικότητας (Microeconomic Competitiveness Index) (MICI)

Συνιστά τον δείκτη που αξιολογεί τις δομές των αγορών, των υφιστάμενων επιχειρήσεων καθώς και το γενικότερο επιχειρηματικό περιβάλλον. Μέσα από αυτόν τον δείκτη παρουσιάζεται το επίπεδο ευημερίας της εκάστοτε χώρας. Προκειμένου να οριοθετηθούν οι διαφορές στις πηγές ανταγωνιστικότητάς, μεταξύ των χωρών που δεν βρίσκονται στα ίδια επίπεδα ανάπτυξης, οι χώρες μοιράζονται σε τρεις βασικές ομάδες με γνώμονα το κατά κεφαλή ΑΕΠ προσαρμοσμένο στην ισοτιμία της αγοραστικής δύναμης. Επιπροσθέτως απαρτίζεται από δυο επιμέρους δείκτες (υποδείκτες) αυτόν της ποιότητας του επιχειρηματικού περιβάλλοντος και αυτόν των επιχειρηματικών διαδικασιών.

Διάγραμμα 4. Δείκτης Μικροοικονομικής Ανταγωνιστικότητας και οι 2 υποδείκτες του

Πηγή: World Economic Forum

Χάρη στον δείκτη Μικροοικονομικής Ανταγωνιστικότητας παρέχεται μια πλούσια προσέγγιση από δεδομένα για την ανάλυση και την μέτρηση της βασικής ανταγωνιστικότητας ενός αξιολογού αριθμού κρατών , σε συγκριτικό πλαίσιο πάντα. Ο Δείκτης MICI εξετάζει τις θεμελιώδεις αρχές ευημερίας ενός κράτους όπως αυτές παρουσιάζονται και αποτυπώνονται αξιολογώντας το κατά κεφαλήν ΑΕΠ. Εντοπίζεται έτσι στο κατά πόσο η υπάρχουσα ευημερία είναι αιεφόρος και ποιες είναι εκείνες οι παράμετροι που πρέπει να μεταβληθούν ώστε να επιτευχθεί μελλοντικά υψηλότερο κατά κεφαλήν ΑΕΠ.

Όπως απεικονίζεται και στο διάγραμμα για να υπολογιστεί ο Δείκτης Μικροοικονομικής Ανταγωνιστικότητας συνυπολογίζονται δυο υποδείκτες αυτός της Ποιότητας Επιχειρηματικού Περιβάλλοντος και αυτός των επιχειρηματικών διαδικασιών και στρατηγικής. Ωστόσο επειδή η απεικόνιση της ποιότητας του επιχειρηματικού περιβάλλοντος όπως και οι τρόποι έκφρασης της εταιρικής κουλτούρας τείνουν πλέον να ομοιάζουν και να κινούνται παράλληλα , και δεδομένου ότι ο αριθμός των χωρών είναι στατιστικά μικρός είναι δύσκολο να υπολογιστεί η επίδραση των επιμέρους μεταβλητών .

Για αυτόν τον λόγο ο Δείκτης Μικροοικονομικής Ανταγωνιστικότητας υπολογίζεται ως ο μέσος όρος των δυο υποδεικτων (σταθμικός μέσος). Παράλληλα οι σχετικοί σταθμικοί συντελεστές

καθορίζονται από τους συντελεστές μιας πολλαπλής παλινδρόμησης των επιμέρους υποδεικτών στο κατά κεφαλήν ΑΕΠ.

Αξίζει να σημειωθεί ότι το κατά κεφαλήν ΑΕΠ συνιστά την πιο στοχευμένη παράμετρο μέτρησης της εθνικής παραγωγικότητας η οποία με την σειρά της είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με το

βιοτικό επίπεδο της εκάστοτε χώρας , σε βάθος χρόνου. Αν και αντικατοπτρίζει τα δομικά θεμελιώδη στοιχεία τόσο μεσοπρόθεσμα όσο και μακροπρόθεσμα ωστόσο επηρεάζεται από μια εκτεταμένη σειρά ιδιόρρυθμων και βραχυπρόθεσμων παραγόντων όπως είναι οι απρόσμενες εξελίξεις των αγορών , των εξαγωγών , φυσικών καταστροφών αλλά και διαφόρων μακροοικονομικών κραδασμών.

4.3 Δείκτης World Economic Forum

Το World Economic Forum αποτελεί έναν Ελβετικό μη κερδοσκοπικό οργανισμό με έδρα την Γενεύη . Αναγνωρίζεται από τις Ελβετικές αρχές ως διεθνές όργανο και δηλώνει ως αποστολή του “ την βελτίωση της κατάστασης του κόσμου εμπλέκοντας τους επιχειρηματικούς , πολιτικούς, ακαδημαϊκούς και άλλους ηγέτες της κοινωνίας με σκοπό να διαμορφώσουν παγκόσμιες , περιφερειακές και βιομηχανικές ατζέντες .”¹⁴

Ετησίως το WEF δημοσιεύει την Έκθεση της Παγκόσμιας Ανταγωνιστικότητας η οποία αποτελεί μια από τις πλέον έγκυρες αναφορές του εθνικού επιχειρηματικού γίνεσθαι. Ο τρόπος με τον οποίο συντάσσεται η έκθεση δίνει βαρύτητα στο μικροοικονομικό περιβάλλον έναντι του μακροοικονομικού . Το διεθνώς αναγνωρισμένο αυτό think tank χρησιμοποιεί ένα υπολογιστικό μοντέλο που στηρίζεται σε 12 ταξινομημένους πυλώνες. Οι δείκτες που λαμβάνονται υπόψη για να βασιστεί αυτό το μοντέλο ξεπερνούν τους 100. Η έκθεση παγκόσμιας ανταγωνιστικότητας στο εξής Global Competitiveness Index(GCI) προκειμένου να συνταχθεί και να υπολογίσει ορθά τους 12 αυτούς πυλώνες από το πλήθος των 100 επιλέγει αυτούς τους δείκτες από το πλήθος των μεταβλητών οι οποίοι σταθμίζονται με διαφορετικά βάρη, ανάλογα την σπουδαιότητα που τους αποδίδεται σε συσχέτιση με την εθνική ανταγωνιστικότητα . Οι πυλώνες ανταγωνιστικότητας του GCI οροθετούνται με τους παρακάτω δείκτες:

1. Θεσμικό πλαίσιο \Θεσμοί (Institutions) : Αφορά το σύνολο των κανονιστικών , νομικών και διοικητικών πλαισίων εντός των οποίων ασκείται η οικονομική δραστηριότητα της εκάστοτε χώρας. Αφορά την οικονομική δραστηριότητα όχι μόνο των κρατών αλλά και των επιχειρήσεων και ιδιωτών που ενεργούν εντός αυτής. Το WEF αξιολογεί το θεσμικό περιβάλλον ως έναν από τους σημαντικότερους πυλώνες που καθορίζουν την ποιότητα και τον ρυθμό των επενδύσεων. Μάλιστα θεωρεί ότι οι θεσμοί επηρεάζουν τις πολιτικές των επενδύσεων καθώς αυτοί επεμβαίνουν στον τρόπο που τα κράτη θα διανείμουν τα κέρδη αλλά και θα επιμερίσουν τις ζημιές που θα προκύψουν από τις αναπτυξιακές στρατηγικές και πολιτικές.
2. Υποδομές (Infrastructure) : Η ύπαρξη ικανού και εκτεταμένου δικτύου υποδομών σαφώς και επηρεάζει θετικά τις επενδύσεις γιατί από μόνες του οι υποδομές διασφαλίζουν την αποτελεσματική λειτουργία της οικονομίας καθώς και τον καθορισμό των τομέων και των κλάδων που αναπτύσσονται.
3. Μακροοικονομικό Περιβάλλον : Το Παγκόσμιο Οικονομικό Φόρουμ θεωρεί ότι η ύπαρξη μακροοικονομικής σταθερότητας συνιστά βασικό παράγοντα τόσο για τις επιχειρήσεις και τις επενδύσεις τους όσο και για το σύνολο της οικονομίας μιας χώρας. Αν και η μακροοικονομική σταθερότητα δεν αποτελεί αυτόλογα ικανό παράγοντα αύξησης της παραγωγικότητας ωστόσο η ίδια η μακροοικονομική ανισορροπία εμποδίζει την επίτευξη υψηλής ανταγωνιστικότητας.
4. Ανώτατη Εκπαίδευση και Κατάρτιση : Η ποιοτική ανώτατη εκπαίδευση “παράγει” καταρτισμένους και ορθά εκπαιδευμένο εργατικό δυναμικό καθώς και στελέχη. Εύλογα λοιπόν μια χώρα με καταρτισμένο υψηλά εν δυνάμει επαγγελματικό προσωπικό αποτελεί πόλο έλξης για επενδύσεις και επιχειρηματικές πρακτικές. Η ποιοτική ανώτατη εκπαίδευση και κατάρτιση είναι κρίσιμη για οικονομίες που επιθυμούν να ανελιχθούν σε υψηλότερο επίπεδο της κατάταξης της λίστας. Στο τρέχον παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον ,όπου οι επιχειρήσεις δραστηριοποιούνται σήμερα, είναι σχεδόν απαραίτητο το εργασιακό/επιχειρηματικό περιβάλλον να διαθέτει μια “δεξαμενή” ορθά καταρτισμένων /εκπαιδευμένων εργαζομένων οι οποίοι θα έχουν την δυνατότητα να προσαρμόζονται στις αλλαγές και στις εξελίξεις των παραγωγικών διαδικασιών.

5. Υγεία και πρωτοβάθμια εκπαίδευση: Το WEF θεωρεί ότι η υγεία του εργατικού δυναμικού είναι ζωτικής σημασίας για την ανταγωνιστικότητα και τη παραγωγικότητα. Ταυτόχρονα, η ποσότητα και η ποιότητα της βασικής εκπαίδευσης αυξάνουν, ειδικά στις σημερινές συνθήκες υψηλής εξειδίκευσης, την αποτελεσματικότητα του ανθρώπινου δυναμικού στο να προσαρμόζεται σε πιο προχωρημένες παραγωγικές διαδικασίες και τεχνικές.
6. Αποτελεσματικότητα αγοράς αγαθών : Οι οικονομίες στις οποίες λειτουργεί ο υγιής ανταγωνισμός (δεν υπάρχουν ολιγοπώλια και μονοπώλια), αυξάνουν την παραγωγικότητα και ανταγωνιστικότητά τους και δημιουργούν προϊόντα ικανά να σταθούν επάξια στο διεθνή ανταγωνισμό.
7. Ανάπτυξη χρηματοοικονομικής αγοράς :Το WEF θεωρεί ως σημαντικό παράγοντα για την επίτευξη υψηλής ανταγωνιστικότητας την ύπαρξη ενός καλά οργανωμένου χρηματοοικονομικού τομέα που επιτρέπει την πρόσβαση σε χρηματοδότηση της οικονομικής δραστηριότητας που κατευθύνεται σε πιο παραγωγικές χρήσεις. Επίσης αξιολογεί θετικά την ύπαρξη ρυθμιστικού πλαισίου που προστατεύει τους επενδυτές και την ύπαρξη τραπεζικού τομέα που εγγυάται την ασφάλεια και τη διαφάνεια στην οικονομική δραστηριότητα.
8. Αποτελεσματικότητα αγοράς εργασίας: Το WEF προτάσσει ως σημαντικό παράγοντα για την επίτευξη ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος την ύπαρξη ευελιξίας στην αγορά εργασίας . Γενικά, θεωρεί ότι η ευελιξία στην αγορά εργασίας επιτρέπει την βέλτιστη τοποθέτηση του ανθρώπινου δυναμικού στην αγορά καθώς και ότι αποτελεί ισχυρό κίνητρο για την αύξηση της παραγωγικότητάς τους. Επίσης, θεωρεί ότι η υψηλή ευελιξία επιτρέπει τη κινητικότητα του ανθρώπινου δυναμικού σε αναπτυσσόμενους κλάδους με υψηλή ταχύτητα και χαμηλό κόστος καθώς και τη διακύμανση των μισθών χωρίς έντονες κοινωνικές αναταραχές. Τέλος, το WEF αξιολογεί τα ποιοτικά χαρακτηριστικά της αγοράς εργασίας (συμμετοχή γυναικών, σύνδεση μισθού με παραγωγικότητα κτλ.).
9. Τεχνολογική Εξειδίκευση : Στο πυλώνα αυτό υπολογίζεται η ικανότητα της οικονομίας να απορροφά νέες τεχνολογίες που αυξάνουν την παραγωγικότητα των επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται εντός αυτής. Κατά κύριο λόγο ο πυλώνας επικεντρώνεται στις υποδομές στο τομέα των τηλεπικοινωνιών.

10. Εξειδίκευση βιομηχανικού τομέα – Ποιότητα επιχειρηματικών δικτύων: Ο πυλώνας αυτός είναι ιδιαίτερα σημαντικός για χώρες που βρίσκονται σε ένα υψηλό επίπεδο ανάπτυξης. Οι χώρες που σημειώνουν υψηλές επιδόσεις σε αυτό τον πυλώνα έχουν εξαντλήσει τις βασικές πηγές βελτίωσης παραγωγικότητας και δημιουργούν ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα χρησιμοποιώντας νέες μορφές οργάνωσης της παραγωγής και δίκτυα επιχειρήσεων (clusters).
11. Μέγεθος αγοράς: Το μέγεθος της αγοράς επηρεάζει σημαντικά την παραγωγικότητα διότι έχει ως αποτέλεσμα την δυνατότητα δημιουργίας και εκμετάλλευσης οικονομικών κλίμακας. Ταυτόχρονα, οι επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται σε μεγάλες αγορές ευνοούνται από την ύπαρξη ισχυρής εγχώριας ζήτησης.
12. Καινοτομία: Ο τελευταίος πυλώνας που χρησιμοποιεί το WEF για να κατηγοριοποιήσει και να καταγράψει την επίδοση των χωρών στο τομέα της ανταγωνιστικότητας είναι ο πυλώνας της τεχνολογικής καινοτομίας. Αποτελεί πολύ σημαντικό παράγοντα κυρίως για εκείνες τις χώρες και τις επιχειρήσεις που προσεγγίζουν τα όρια της γνώσης στην παραγωγική διαδικασία και άρα μέσω καινοτομιών και νέων προσεγγίσεων επεκτείνουν τη γνώση και αποκτούν ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα.

Η συνοπτική παρουσίαση της μεθοδολογίας του WEF που ακολουθείται στην κατάρτιση του δείκτη Global Competitiveness Index οδηγεί στην εξαγωγή χρήσιμων συμπερασμάτων αναφορικά με τη σημασία που αποδίδεται στο δείκτη ανταγωνιστικότητας και τη δημοσιότητα που λαμβάνει η δημοσίευση των αποτελεσμάτων της έρευνας του WEF κάθε έτος.

Η ανάλυση της μεθοδολογικής προσέγγισης του WEF επιβεβαιώνει τις δυσκολίες προσέγγισης του ζητήματος της ανταγωνιστικότητας, τόσο σε θεωρητικό όσο και σε ποσοτικό επίπεδο, καθώς και τις δυσκολίες μέτρησης του επιπέδου ανταγωνιστικότητας μιας χώρας και την κατάταξή τους σε μια ενιαία λίστα με βάση το επίπεδο αυτό.

Αρχικά θα πρέπει να σκεφτούμε πως η ποιότητα των πρωτογενών στοιχείων με βάση τα οποία προκύπτει ο δείκτης ανταγωνιστικότητας. Από το πλήθος των μεταβλητών που σχηματίζουν τους 12 πυλώνες ανταγωνιστικότητας μόλις το 1/3 βασίζονται σε αντικειμενικά στοιχεία¹⁵ που καταγράφονται από τις στατιστικές υπηρεσίες των χωρών ή διεθνείς οργανισμούς. Αντίθετα, οι

υπόλυτες μεταβλητές προκύπτουν από την έρευνα γνώμης που πραγματοποιεί κάθε χρόνο το WEF, άρα χαρακτηρίζονται από υψηλό βαθμό υποκειμενικότητας. Η δυσκολία προσέγγισης της έννοιας της ανταγωνιστικότητας στον ευρύ ορισμό της, είναι λογικό να οδηγεί στη χρησιμοποίηση και μεταβλητών που προκύπτουν με έρευνες γνώμης, η συνεχής ,όμως, χρησιμοποίησή τους εις βάρος άλλων μεταβλητών που προκύπτουν με αντικειμενικά κριτήρια ενδεχομένως, οδηγεί στην αλλοίωση των αποτελεσμάτων.

Μελέτες δε, αναφέρουν τα άτομα που καλούνται να απαντήσουν στα ερωτηματολόγια έχουν την τάση να είναι πιο αυστηροί όταν καλούνται να κρίνουν τις υπηρεσίες ή τις δομές που τους παρέχει η πολιτεία στην άσκηση της οικονομικής δραστηριότητας, ειδικά μάλιστα, όταν απαντούν σε χρονικές περιόδους αρνητικής οικονομικής συγκυρίας. Επίσης, αναφορικά με τη

ποιότητα των στοιχείων που επεξεργάζονται ώστε να προκύψει ο δείκτης ανταγωνιστικότητας υπάρχει ένα ζήτημα σε σχέση με το ποιοι συμμετέχουν στις έρευνες γνώμης που διεξάγονται από το WEF. Τα ερωτηματολόγια του WEF απευθύνονται μόνο σε ανώτερα στελέχη επιχειρήσεων κάθε χώρας. Απουσιάζουν, δηλαδή, ερευνητικά κέντρα, πανεπιστήμια, ανώτερα στελέχη δημόσιων οργανισμών και γενικά άτομα που σαφέστατα εμπλέκονται στην οικονομική δραστηριότητα και άρα είναι χρήσιμο να συμμετέχουν στην έρευνα ώστε να υπάρχει πλουραλισμός απαντήσεων και αντικειμενικότερο δείγμα.

Ένα δεύτερο σημείο που θα πρέπει να σημειωθεί είναι πως το WEF κατατάσσει τις χώρες σε ομάδες χωρών ανάλογα με κάποια βασικά χαρακτηριστικά τους. Δεν ομαδοποιεί δηλαδή τις αναπτυσσόμενες χώρες με τις ανεπτυγμένες και κατ' επέκταση αναγνωρίζει ότι οι πρακτικές που θα πρέπει να ακολουθήσει η Ουρουγουάη ,για παράδειγμα , σε σχέση με τον Καναδά για να βελτιώσουν την ανταγωνιστικότητά τους θα πρέπει εκ των πραγμάτων να είναι διαφορετικές.

Η ομαδοποίηση των χωρών διαφοροποιεί τα βάρη με τα οποία σταθμίζονται οι επιδόσεις τους σε κάθε μεταβλητή ανταγωνιστικότητας ώστε να προκύψει η τελική βαθμολογία. Ο λόγος που συμβαίνει αυτό είναι ότι οι χώρες βρίσκονται σε διαφορετικά επίπεδα ανάπτυξης και άρα οι ανάγκες και οι προτεραιότητές τους διαφέρουν συγκρινόμενες η μία με την άλλη. Τα δύο βασικά κριτήρια με τα οποία κατηγοριοποιούνται οι χώρες είναι το κατά κεφαλήν ΑΕΠ καθώς και οι ετήσιες εξαγωγές . Μάλιστα για την βαθμονόμηση αυτή χρησιμοποιείται ο Δείκτης Trade

Performance Index που αναπτύχθηκε από το Παγκόσμιο Κέντρο Εμπορίου (International Trade Center) και μετρά την ένταση χρήσης πόρων της οικονομίας. Αν και το Παγκόσμιο Οικονομικό Φόρουμ προσπαθεί με τη στάθμιση των βαρών, που αναφέρθηκαν και παραπάνω, να αντιμετωπίσει το ζήτημα συγκρισιμότητας διαφορετικών οικονομιών, ουσιαστικά το πρόβλημα παραμένει, και μάλιστα μερικές φορές επιδεινώνεται.

Επι της ουσίας οι εν λόγω ενστάσεις αφορούν κυρίως τις θεωρητικές εντάσεις που προκαλούνται τόσο μεταξύ των οικονομολόγων όσο και των ερευνητών που αφορούν το ερώτημα αν θα πρέπει να συγκρίνονται μεταξύ τους εθνικές οικονομίες που πρακτικά δεν ανταγωνίζονται ή μια την άλλη όπως συμβαίνει εύλογα με τις επιχειρήσεις.

Επιπροσθέτως, η προσπάθεια του WEF να επιλύσει το ζήτημα με τη στάθμιση βαρών μάλλον επιδεινώνει το ζήτημα παρά το βελτιώνει. Ο κυριότερος λόγος είναι ότι δίνει μια εσφαλμένη εντύπωση στον αναγνώστη της έκθεσης ότι αντιμετωπίζει το πρόβλημα σύγκρισης

διαφορετικών οικονομιών αποτελεσματικά, με συνέπεια να αποδίδεται στην λίστα της παγκόσμιας κατάταξης μεγαλύτερη σημασία από αυτή που θα έπρεπε να λαμβάνει και ταυτόχρονα τα κριτήρια με βάση τα οποία κατηγοριοποιούνται οι χώρες δεν είναι επαρκή μιας και δεν λαμβάνονται υπόψη αρκετοί ακόμη παράγοντες που επηρεάζουν σημαντικά τον τρόπο με τον οποίο θα έπρεπε να ομαδοποιούνται οι χώρες, όπως η γειτνίασή τους ή το εάν ανήκουν ως χώρες μέλη σε μια ευρύτερη Ένωση με τα θετικά αλλά και τους περιορισμούς της (π.χ. Ευρωπαϊκή Ένωση).

Ένα τρίτο ερώτημα που θα πρέπει να αναλύσουμε είναι ότι παρά το πλήθος των μεταβλητών που καταγράφονται και αξιολογούνται από το WEF απουσιάζουν σημαντικοί παράγοντες που επηρεάζουν την ανταγωνιστικότητα και παραγωγικότητα μιας χώρας και κυρίως την ευημερία των κατοίκων που ζουν εντός αυτής. Σύμφωνα με τις σύγχρονες προσεγγίσεις για την ανταγωνιστικότητα και την παραγωγικότητα, αλλά και τον ορισμό που δίνει το Παγκόσμιο Οικονομικό Φόρουμ, η εθνική ανταγωνιστικότητα είναι το πλέγμα εκείνο των παραγόντων, πολιτικών και θεσμικών που προσδιορίζουν το επίπεδο της παραγωγικότητας μιας χώρας. Το επίπεδο της παραγωγικότητας, με τη σειρά του, προσδιορίζει το διατηρήσιμο επίπεδο ευημερίας που μπορεί να απολαμβάνει μία οικονομία. Με άλλα λόγια, οι πιο ανταγωνιστικές οικονομίες είναι σε θέση να προσφέρουν υψηλότερα επίπεδα εισοδήματος στους πολίτες τους.

Παρά το γεγονός ότι το WEF αναγνωρίζει ως τελικό στόχο μιας οικονομίας με υψηλή ανταγωνιστικότητα την ευημερία που απολαμβάνουν οι πολίτες της, απουσιάζουν πλήρως από τη μεθοδολογία μέτρησης της ανταγωνιστικότητας δείκτες που συσχετίζουν το επίπεδο ανταγωνιστικότητάς της με την ευημερία των πολιτών. Δεν υπάρχουν δηλαδή δείκτες που να μετρούν την κοινωνική συνοχή, τα επίπεδα φτώχειας, το διαθέσιμο εισόδημα των πολιτών, τις πολιτικές βουλήσεις, το επίπεδο της ανεργίας, το εργασιακό περιβάλλον κλπ.

Το αποτέλεσμα είναι να αξιολογούνται χώρες όπως η Ρουμάνια, η Αλβανία, η Βουλγαρία, και άλλες, ως χώρες που ακολουθούν βέλτιστες πρακτικές ανταγωνιστικότητας σε σχέση με την Ελλάδα¹⁶.

Ταυτόχρονα, απουσιάζουν από την μέτρηση του WEF δείκτες που αφορούν την προστασία του περιβάλλοντος και συνεπώς την διάσταση της ανταγωνιστικότητας που εμπεριέχει την αειφόρα ανάπτυξη. Ταυτόχρονα, η Ευρωπαϊκή Ένωση με τη στρατηγική «Ευρώπη 2020» θέτει ως προτεραιότητα για τα κράτη – μέλη της τη μετάβαση σε μια ανταγωνιστική οικονομία χαμηλών

εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα, άρα τίθεται το ζήτημα αφενός των προτεραιοτήτων που ιεραρχεί το WEF αναφορικά με την ανάπτυξη και τη προστασία του περιβάλλοντος και αφετέρου της σύγκρισης χωρών που ακολουθούν διαφορετικά πρότυπα ανάπτυξης αναφορικά με το σεβασμό και τη προώθηση περιβαλλοντικά φιλικών πολιτικών.

Ένα τέταρτο ζήτημα που θα πρέπει να ληφθεί υπόψιν είναι η επίδοση των χωρών στο τομέα της αγοράς εργασίας. Το WEF υπολογίζει ως έναν από τους δείκτες του την επίδοση των χωρών στο τομέα της αγοράς εργασίας. Υιοθετεί δηλαδή πλήρως το μοντέλο της Παγκόσμιας Τράπεζας με την έκθεσή της (Doing Business), περισσότερο για την έκθεση Doing Business θα αναφερθούν στο κεφάλαιο 4.2.4, επιβραβεύοντας αποκλειστικά την ευελιξία στην αγορά εργασίας και παραβλέποντας με αυτόν τον τρόπο τον τομέα της εργασιακής ασφάλειας και των εργασιακών δικαιωμάτων. Αντιμετωπίζει δηλαδή την εργασία ως «επαγγελματική δραστηριότητα» με υποχρεώσεις, χωρίς δικαιώματα, περιθωριοποιώντας την θεώρηση της εργασίας ως «δημιουργική δραστηριότητα» με δικαιώματα και υποχρεώσεις¹⁷.

¹⁶ WEF Global Competitiveness Report 2011/2012

¹⁷ Ρομπόλης Σ., «Το μέλλον της εργασίας και του Κράτους – Πρόνοιας», Αθήνα, 2013.

Με αυτό τον τρόπο η αντιμετώπιση της αγοράς εργασίας δημιουργεί βασικά προβλήματα στην κατάταξη ανταγωνιστικότητας. Αρχικά γιατί επιβραβεύεται αποκλειστικά η ευελιξία, η ανασφάλεια και η απορρύθμιση στο πεδίο της αγοράς εργασίας. Επιπλέον προβάλλεται ως βέλτιστο ένα θεωρητικό πλαίσιο της έννοιας της εργασίας που δεν είναι συμβατό με τις βασικές αρχές που διέπουν τις εργασιακές σχέσεις στην Ευρωπαϊκή Ένωση, αλλά και ευρύτερα στις περισσότερες ανεπτυγμένες χώρες. Με έναν λίγο πιο αυστηρό τρόπο μάλιστα θα κρίναμε ότι με βάση τα ως άνω δημιουργούνται στρεβλώσεις στην τελική κατάταξη των χωρών καθώς πριμοδοτούνται με αυτόν τον τρόπο χώρες της Ασίας και της Αφρικής προβάλλοντάς τις ως πρότυπα ανταγωνιστικότητας στο τομέα των εργασιακών σχέσεων παραβλέποντας το γεγονός ότι οι χώρες που τελικά καταλαμβάνουν τις υψηλότερες θέσεις στη κατάταξη της ανταγωνιστικότητας καταλαμβάνουν τις χαμηλότερες θέσεις κατάταξης στον πυλώνα που αφορά τον τομέα της αγοράς εργασίας, γεγονός όμως που δεν αποτελεί τροχοπέδη για την συνολική ανταγωνιστικότητα.

Το Παγκόσμιο Οικονομικό Φόρουμ όπως αναφέρθηκε και παραπάνω χρησιμοποιεί και συντάσσει ανά έτος τον Δείκτη Παγκόσμιας Ανταγωνιστικότητας. Από το 1979 απασχολείται με την δημιουργία των ετήσιων εκθέσεων που αφορούν την ανταγωνιστικότητα των κρατών .

Μέσω αυτών των εκθέσεων προσπαθεί να εντοπίσει εκείνους τους παράγοντες που επιτρέπουν στις εθνικές οικονομίες να κατακτούν υψηλά επίπεδα ευημερίας καθώς και ταχεία ανάπτυξη. Όπως αναφέραμε και σε προηγούμενη ενότητα οι εκθέσεις το WEF σε δευτερογενείς βάσεις δεδομένων καθώς και σε πρωτογενείς απαντήσεις ερωτηματολογίων οπου ανανεώνονται κατά έτος και οι εκθέσεις αυτές αφορούν πάνω από 100 εθνικές οικονομίες.

Η μεθοδολογία στην οποία στηρίζεται το WEF έχει κατά βάση επιστημονική κατεύθυνση και τεκμηρίωση .Το Παγκόσμιο Οικονομικό Φόρουμ και οι συντάκτες του δίνουν μεγάλη σημασία στην επιστημονική τεκμηρίωση της σύνταξης των δεικτών καθώς και στην συχνή επικαιροποίηση της μεθοδολογίας ώστε η τελευταία να αντικατοπτρίζει τις τρέχουσες καταστάσεις αλλά και να εκφράζει πλήρως τις υφιστάμενες στατιστικές πηγές.

Πιο πάνω έγινε λόγος για την ύπαρξη δευτερογενών στατιστικών δεδομένων πρόκειται για το ένα μέρος της βάσης δεδομένων που χρησιμοποιεί το WEF και προέρχεται από ποσοτικούς και

ποιοτικούς δείκτες, από στατιστικά δεδομένα που απορρέουν από διεθνείς οργανισμούς¹⁸. Για την Ελλάδα ο συνεργαζόμενος φορέας είναι ο Σύνδεσμος Ελληνικών Βιομηχάνων¹⁹. Τα στατιστικά, αυτά, δεδομένα συμπληρώνονται ετησίως από έναν μεγάλο αριθμό επιχειρηματικών στελεχών που δέχονται να συμμετάσχουν στα ερωτηματολόγια που τους θέτει το Παγκόσμιο Οικονομικό Φόρουμ (Executive Opinion Survey).

Ο Δείκτης Παγκόσμιας Ανταγωνιστικότητας που ισχύει μέχρι και σήμερα, προδημοσιεύτηκε το 2005. Η διαφοροποίηση αυτού του δείκτη, συγκριτικά με τον προγενέστερο τρόπο υπολογισμού, εγγυείται στο ότι εισαγάγει μια σειρά από καινοτομίες που συσχετίζονται τόσο με τις αλλαγές στους πυλώνες όσο και με τα στατιστικά στοιχεία που απαρτίζουν τον εν λόγω δείκτη καθώς και την εφαρμογή της μεθόδου των σταδίων εξέλιξης του εκάστοτε κράτους.

Το 2008 είναι ο καθηγητής Porter εκείνος που θα τροποποιήσει και θα εισαγάγει σε συνεργασία με το World Economic Forum τον νέο Δείκτη Παγκόσμιας Ανταγωνιστικότητας στοχεύοντας στην δημιουργία ενός πλήρως ενοποιημένου δείκτη και μιας σταθερής μεθοδολογικής πλατφόρμας.

Αναλυτικότερα, τροποποιήθηκαν ριζικά τόσο τα συστατικά στοιχεία, που παρακολουθούνταν, σε όρους των μεταβλητών παρουσιάζοντας μεγαλύτερη έμφαση στους παράγοντες λειτουργίας των αγορών, στους τομείς υγείας, εργασίας κλπ. καθώς και η δομή των επιμέρους πυλώνων στους οποίους επιμερίζεται ο δείκτης. Στην έκθεση του 2010/2011 ο Δείκτης Παγκόσμιας Ανταγωνιστικότητας αποτελούταν από 114 μεταβλητές. Οι μεταβλητές αυτές χρησιμοποιήθηκαν για τον υπολογισμό επιμέρους δεικτών οι οποίοι συνυπολογίζονται για να δημιουργήσουν τους 12 βασικούς πυλώνες της ανταγωνιστικότητας.

Αυτοί οι δώδεκα πυλώνες με την σειρά τους ομαδοποιούνται σε τρεις βασικές ομάδες :

1. Βασικές Προϋποθέσεις (basic requirements)

¹⁸ Δίκτυο άνω των 150 οργανισμών σε παγκόσμιο επίπεδο που συνεργάζονται άμεσα με το WEF

<https://www.weforum.org/content/pages/partner-institutes>

¹⁹ <http://www.sev.org.gr/>

2. Ενισχυτές αποτελεσματικότητας (efficiency enhancers)
3. Παράγοντες καινοτομίας και επιχειρηματικής ωρίμανσης (innovation & sophistication factors).

Ένα δεύτερο χαρακτηριστικό που διαφοροποιεί τον δείκτη του Porter με αυτόν του Xavier Sala I Martin είναι η εφαρμογή μιας μεθοδολογίας με "στάδια εξέλιξης" ώστε να σταθμίζονται οι τρεις υποομάδες ανάλογα με την εξέλιξη της εκάστοτε χώρας. Πιο αναλυτικά οι χώρες κατά την περίοδο της ανάπτυξης τους κινούνται σταδιακά από την περίοδο όπου έχουν σημασία οι βασικές υποδομές και οι συντελεστές τους προς το στάδιο όπου το ανταγωνιστικό τους πλεονέκτημα στηρίζεται στο κόστος και την αποτελεσματικότητα για να καθοδηγηθούν στο στάδιο όπου ανταγωνίζονται μέσω των καινοτομιών τους.

4.4 Επετηρίδα Παγκόσμιας Ανταγωνιστικότητας (Institute for Management Development IMD)

Το Διεθνές Ινστιτούτο για την Ανάπτυξη της Διοικητικής Επιστήμης εκδίδει κάθε χρόνο, από το 1989, την Επετηρίδα Παγκόσμιας Ανταγωνιστικότητας (World Competitiveness Yearbook WCY). Η Επετηρίδα αυτή συγκεντρώνει και δημοσιεύει πληροφορίες και στατιστικά στοιχεία βασισμένα σε απαντήσεις ερωτηματολογίων για πάνω από 50 οικονομίες κρατών. Στόχος της είναι η αποτίμηση του συνόλου της ανταγωνιστικότητας όπως προκύπτει από την εξέταση ενός μεγάλου αριθμού μεγεθών που εξετάζουν κυρίως την επιχειρηματική δραστηριότητα, τις υποδομές, το ανθρώπινο κεφάλαιο καθώς και το θεσμικό και μακροοικονομικό περιβάλλον.

Η Μέθοδος που χρησιμοποιείται για την Επετηρίδα IMD προκύπτει από την επεξεργασία ενός μεγάλου αριθμού επιμέρους στοιχείων και δεικτών που προέρχονται είτε από αποτελέσματα ειδικά συντεταγμένων ερωτηματολογίων (από το IMD) είτε από στατιστικές βάσεις δεδομένων. Αξίζει να σημειωθεί ότι η επετηρίδα IMD συγκριτικά με άλλες εκθέσεις αφορά και ερευνητικά μικρότερο αριθμό κρατών. Την τελευταία δεκαετία παρακολουθούνται από 51 έως 59 κράτη και οι οικονομίες αυτών.

Ο δείκτης ανταγωνιστικότητας του IMD στηρίζεται σε 4 παράγοντες (factors) και ο κάθε ένας παράγοντας από αυτούς υπολογίζεται με μερίδιο 25% στον υπολογισμό της τελικής κατάταξης. Οι εν λόγω παράγοντες προκύπτουν από την άθροιση 20 ομαδοποιημένων παραγόντων με

στάθμιση 5% για τον καθένα εξ αυτών . Αξίζει να σημειωθεί ότι με την σειρά τους μερικοί από αυτούς τους υπό παράγοντες διαιρούνται περαιτέρω σε κατηγορίες που παρουσιάζουν τα θέματα της ανταγωνιστικότητας με περισσότερη σαφήνεια . Να τονιστεί ωστόσο ότι ο κάθε υπό παράγοντας δεν έχει απαραίτητα τον ίδιο αριθμό κριτηρίων , όμως ακόμη και αν δεν τον περιλαμβάνει έχει την ίδια βαρύτητα στην συνολική κατάταξη. Για παράδειγμα με βάση και τον παρατιθέμενο πίνακα η Εκπαίδευση απαιτεί περισσότερα κριτήρια για την αξιολόγηση της από ότι οι αξίες και οι συμπεριφορές . Το IMD στηρίζει ότι με βάση αυτή την προσέγγιση διασφαλίζεται η αξιοπιστία των αποτελεσμάτων

Πίνακας 2: Η Σύνοψη του Δείκτη Ανταγωνιστικότητας του IMD

 Οικονομική Επίδοση (25%)	 Κρατική Αποτελεσματικότητα (25%)	 Επιχειρηματική Αποτελεσματικότητα (25%)	 Υποδομές (25%)
Εγχώρια οικονομία (5%) <i>Μέγεθος Ανάπτυξη Πλούτος Προβλέψεις</i>	Χρηματοδότηση δημοσίου (5%)	Παραγωγικότητα (5%)	Βασικές υποδομές (5%)
Διεθνές εμπόριο (5%)	Δημοσιονομική πολιτική (5%)	Αγορά εργασίας (5%) <i>Κόστος εργασίας Εργασιακές σχέσεις Επάρκεια δεξιοτήτων</i>	Τεχνολογικές υποδομές (5%)
Διεθνείς επενδύσεις (5%) <i>Επενδύσεις Οικονομικά</i>	Θεσμικό πλαίσιο (5%) <i>Κεντρική τράπεζα Αποδοτικότητα κράτους</i>	Χρηματοδότηση (5%) <i>Αποδοτικότητα τραπεζών Αποδοτικότητα χρηματιστηρίου Χρηματοδοτική διοίκηση</i>	Επιστημονικές υποδομές (5%)
Απασχόληση (5%)	Επιχειρηματική νομοθεσία (5%) <i>Οικονομική ελευθερία Ανταγωνισμός και ρυθμιστικό πλαίσιο Εργατικοί κανονισμοί</i>	Πρακτικές διοίκησης (5%)	Υγεία και περιβάλλον (5%)
Τιμές (5%)	Κοινωνικό πλαίσιο (5%)	Αξίες και συμπεριφορές (5%)	Εκπαίδευση (5%)

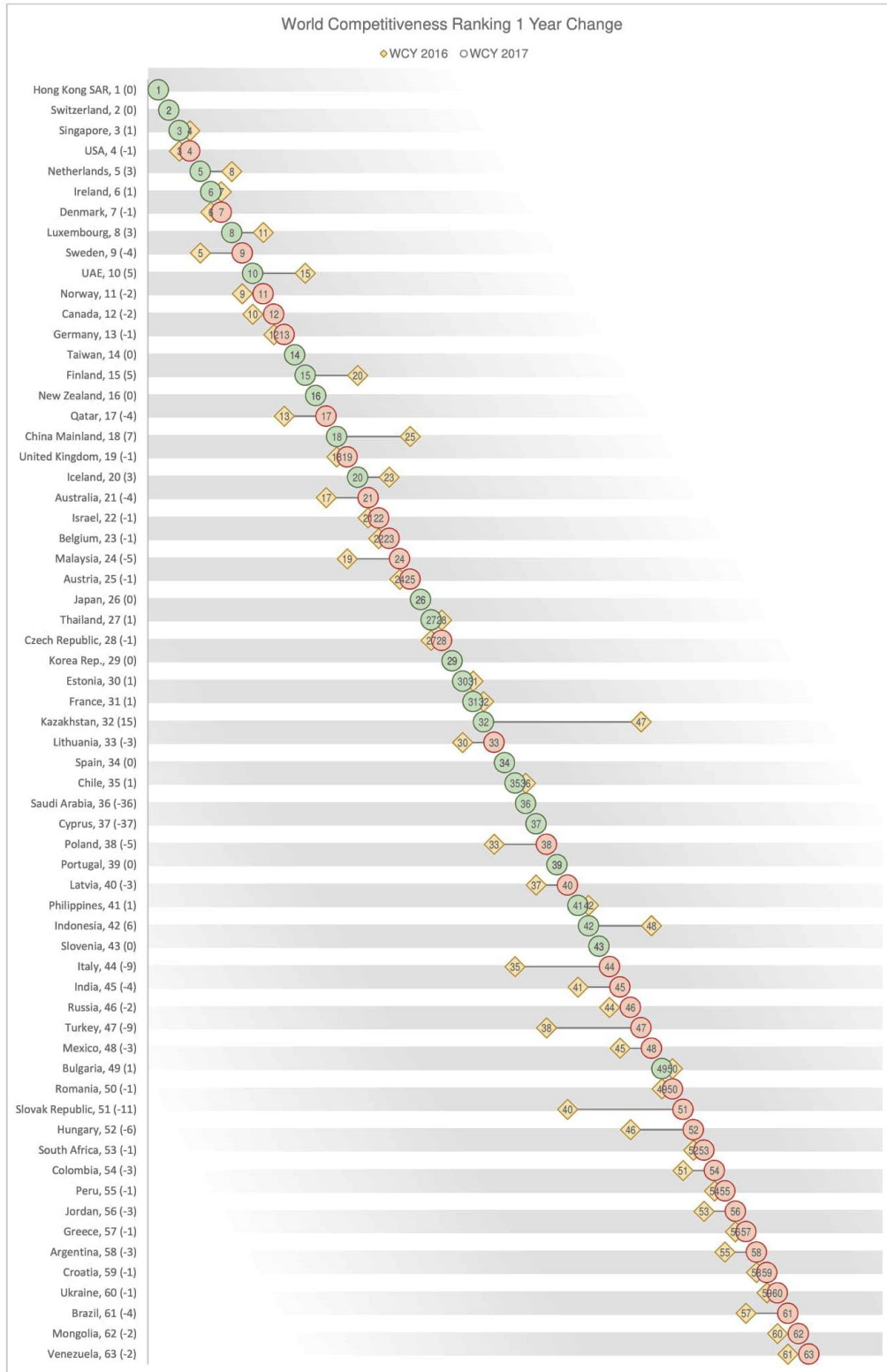
Πηγή: IMD (2011), World Competitiveness Yearbook 2011

Η ετήσια έκθεση ανταγωνισμού IMD συγκρίνει τα πρότυπα από 63 χώρες, με βάση περισσότερα από 340 κριτήρια (τα δύο τρίτα αποτελούνται από στατιστικά στοιχεία και το ένα τρίτο από στοιχεία ερευνών). Η ετήσια έκθεση αναγνωρίζεται ως σημείο αναφοράς στην ανταγωνιστικότητα της αγοράς.

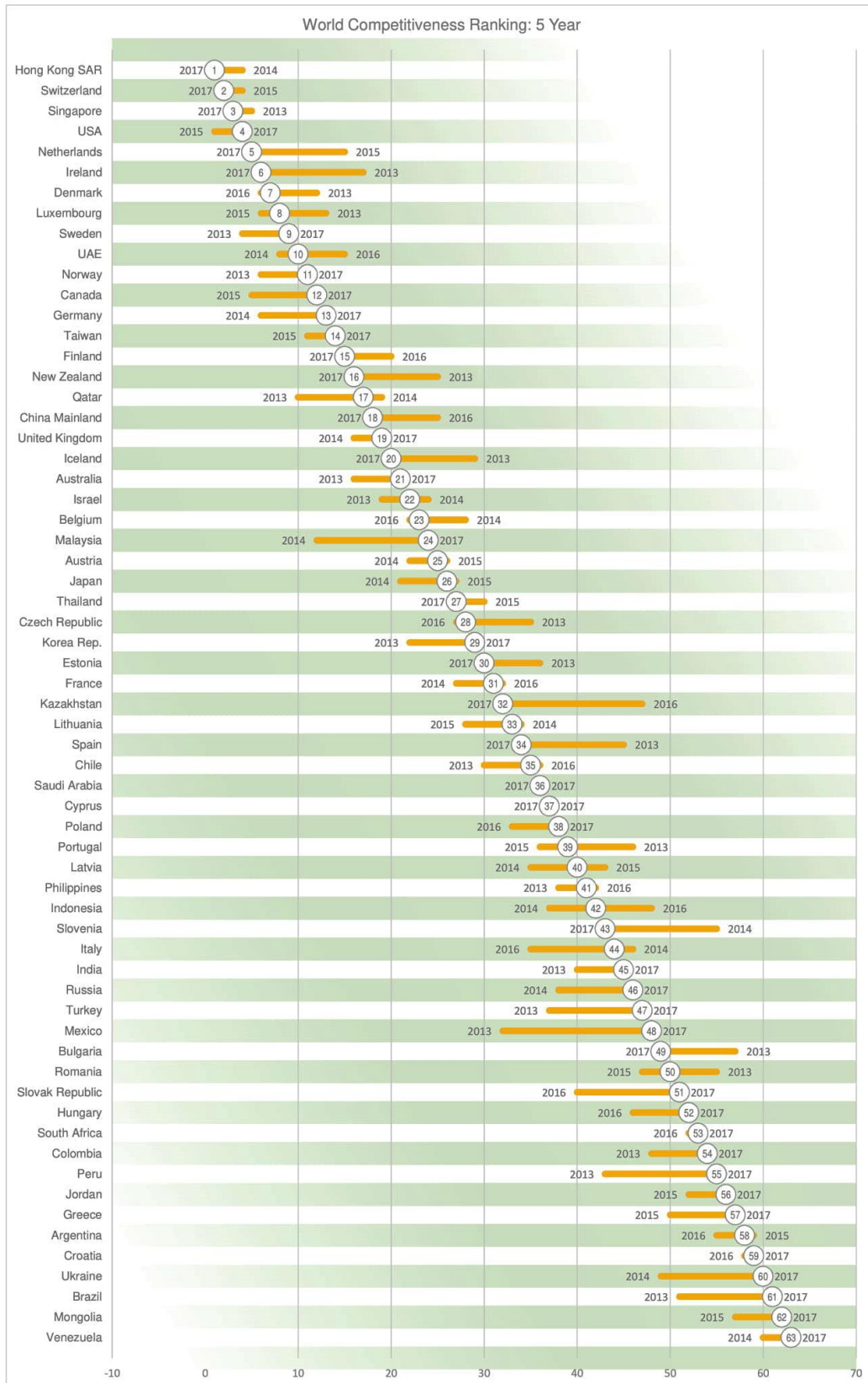
Στους παρακάτω πίνακες 2&3 παρατίθενται η ετήσιες εκθέσεις ανταγωνισμού για το 2017 και οι μετατοπίσεις που υφίσταντο τα κράτη από το 2016 καθώς και οι μετατοπίσεις που έχουν σημειωθεί τα τελευταία πέντε έτη αντιστοίχως.

Πίνακας 3: Ετήσια Έκθεση Ανταγωνιστικότητας Χωρών (Μεταβολές ενός έτους από το 2016 προς το 2017)

Πηγή : World Competitiveness Yearbook 2017

Πίνακας 4: Ετήσια Έκθεση Ανταγωνιστικότητας Χωρών την τελευταία πενταετία

Πηγή : World Competitiveness Yearbook 2017

Αξίζει να σημειωθεί πως για πρώτη φορά φέτος, το περιοδικό IMD World Competitiveness Yearbook περιλαμβάνει επίσης, μαζί με την Κατάταξη Ανταγωνιστικότητας και τα προφίλ των χωρών, την IMD Digital Κατάταξη ανταγωνιστικότητας την οποία και θα αναλύσουμε στο επόμενο κεφάλαιο.

4.5 World Digital Competitiveness Ranking

Για πρώτη φορά φέτος, το Διεθνές Κέντρο Ανταγωνιστικότητας του IMD δημοσιεύει μια ξεχωριστή έκθεση που κατατάσσει την ψηφιακή ανταγωνιστικότητα των χωρών. Οι δείκτες για την τεχνολογία και την επιστημονική υποδομή περιλαμβάνονται ήδη στη συνολική κατάταξη. Ωστόσο, η νέα Κατάταξη Ψηφιακής Ανταγωνιστικότητας εισάγει αρκετά νέα κριτήρια για τη μέτρηση της ικανότητας των χωρών να υιοθετούν και να εξερευνούν ψηφιακές τεχνολογίες που οδηγούν σε μετασχηματισμό κυβερνητικών πρακτικών, επιχειρηματικών μοντέλων και κοινωνίας εν γένει

Με λίγα λόγια για αυτή την έκθεση:

- ✓ Αξιολογήθηκαν 63 χώρες
- ✓ Πάνω από 340 κριτήρια που μετρούν διαφορετικές πτυχές της ανταγωνιστικότητας
- ✓ Τα δυο τρίτα προέρχονται από στατιστικά στοιχεία (διεθνείς / εθνικές πηγές)
- ✓ Το ένα τρίτο από στοιχεία έρευνας (έρευνα εκτελεστικής γνώμης)
- ✓ Τα πρώτα στοιχεία της αγοράς κάθε χρόνο

Η ετήσια έκθεση ανταγωνιστικότητας του IMD χωρίζεται σε πέντε τμήματα: την ανταγωνιστικότητα, την ανταγωνιστικότητα των χωρών, την ψηφιακή ανταγωνιστικότητα, την ψηφιακή ανταγωνιστικότητα των κρατών με βάση τα προφίλ τους και στους στατιστικούς πίνακες.²⁰

²⁰ <https://www.imd.org/wcc/world-competitiveness-center-rankings/world-digital-competitiveness-rankings-2017/>

Η ψηφιακή ανταγωνιστικότητα ορίζεται ως η ικανότητα μιας οικονομίας να υιοθετήσει και να διερευνήσει ψηφιακές τεχνολογίες που θα οδηγήσουν στην μεταμόρφωση κυβερνητικών πρακτικών, των επιχειρηματικών μοντέλων και της κοινωνίας εν γένει. Με αυτόν τον τρόπο, οι επιχειρήσεις αυξάνουν τις ευκαιρίες να ενδυναμώσουν την αξία της μελλοντικής δημιουργίας.

Η καινοτόμος "έξοδος" που υπογραμμίζει τον ψηφιακό μετασχηματισμό απαιτεί ένα σύνολο ειδικών παραγόντων προκειμένου να διασφαλιστεί η επίτευξη των μέγιστων οφελών από ένα τέτοιο φαινόμενο. Η αφομοίωση της καινοτόμου γνώσης απαιτεί "μεσολαβητικές" μεταβλητές που οδηγούν στην ανάπτυξη της θεσμικής/ οργανωτικής ικανότητας να απορρόφα και να μετασχηματίζει με στόχο να υιοθετηθούν οι τεχνολογικές αλλαγές. Για να το θέσουμε διαφορετικά, η ικανότητα απορρόφησης και μετασχηματισμού συνεπάγεται ότι η εκμετάλλευση των τεχνολογικών αλλαγών συμπεριλαμβάνει την αναγνώριση της νέας και εξωτερικής γνώσης, την αφομοίωσή της και την εφαρμογή της για οικονομικούς σκοπούς ²¹ (Cohen and Levinthal ,1990)²².

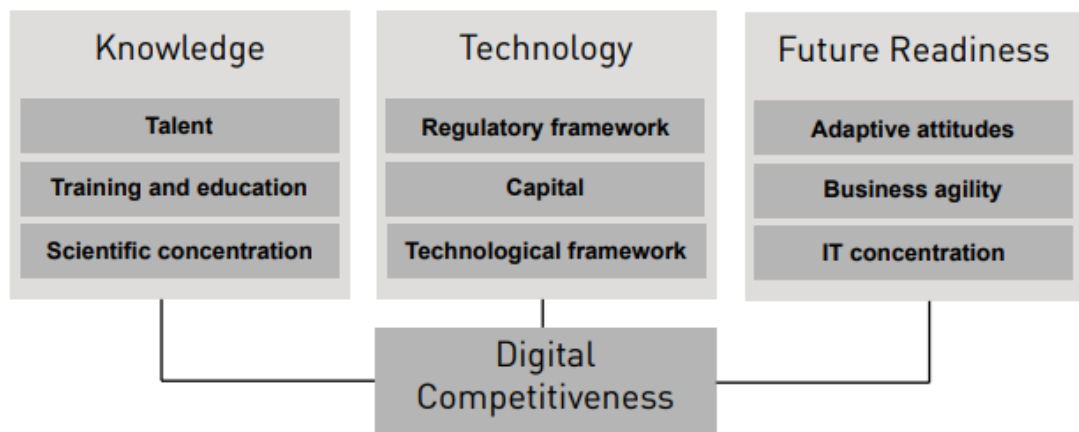
Ο τεχνολογικός μετασχηματισμός συμβαίνει μέσα σε ένα φάσμα τρόπων που κυμαίνονται από " την πρόβλεψη" έως " την ομαλή προσαρμογή" σε "αντιδραστικές και αποδιοργανωτικές" μετατοπίσεις. Αυτό σημαίνει ότι ο μετασχηματισμός απαιτεί βαθμιαία μετατοπίσεις σε οργανωτικό, θεσμικό και διαρθρωτικό επίπεδο. Οι οργανισμοί πρέπει να είναι σε θέση να αναγνωρίζουν, να επικοινωνούν και να αναλαμβάνουν τις προκλήσεις που προκαλεί η εμφάνιση νέων τεχνολογιών. Τα θεσμικά όργανα πρέπει να προωθήσουν το "άνοιγμα και την ευελιξία" τους ώστε να προσαρμοστούν στις μετασχηματισμούς και να αναπροσαρμόσουν τους σχετικούς κανόνες, κανονισμούς, τις νόρμες και τις πεποιθήσεις. Τέλος, το διαρθρωτικό επίπεδο είναι ο βαθμός «διαπερατότητας της έρευνας, της παραγωγής, της αγοράς και της ζήτησης» για την ενθάρρυνση της καινοτομίας, την ανάπτυξη νέων προϊόντων, την εμφάνιση

²¹ <https://www.imd.org/wcc/world-competitiveness-center-rankings/world-digital-competitiveness-rankings-2017/>

²² Η έννοια της απορροφητικής ικανότητας καθορίστηκε για πρώτη φορά ως "ικανότητα αναγνώρισης της αξίας των νέων πληροφοριών, αφομοίωση της και εφαρμογή της στους εμπορικούς σκοπούς" από τους Wesley M. Cohen and Daniel A. Levinthal "Administrative Science Quarterly Vol. 35, No. 1, Special Issue: Technology, Organizations, and Innovation (Mar., 1990), pp. 128-152"

νέων αγορών και την είσοδο νέων παραγόντων στους σχετικούς τομείς (Dolata, 2009²³) . Επομένως, ένα πλαίσιο ψηφιακής ανταγωνιστικότητας πρέπει να βασίζεται σε παράγοντες που περιλαμβάνουν οργανωτικά, θεσμικά και διαρθρωτικά στοιχεία. Επιπλέον, τα στοιχεία αυτά πρέπει να ενσωματώσουν, για παράδειγμα, την αφομοίωση και την εφαρμογή των γνώσεων, τον ρόλο της έρευνας στον μετασχηματισμό, την αποτελεσματικότητα της σχετικής ρύθμισης, την υιοθέτηση νέων τεχνολογιών και το άνοιγμα και την ευελιξία για την αντιμετώπιση των αλλαγών που προκύπτουν. Το IMD συγκέντρωσε έτσι τέτοια στοιχεία, για το έτος 2017, μέσω τριών παραγόντων: Γνώση, Τεχνολογία και Μελλοντική Προσαρμογή/Ετοιμότητα . Το παρακάτω διάγραμμα απεικονίζει το μοντέλο που σχηματίζει την κατάταξη της παγκόσμιας ψηφιακής ανταγωνιστικότητας.

Διάγραμμα 5. Κατάταξη της παγκόσμιας ψηφιακής ανταγωνιστικότητας IMD

Πηγή: World Digital Competitiveness Yearbook 2017

Ο παράγοντας της Γνώσης:

Η δημιουργία και η χρήση της γνώσης είναι θεμελιώδους σημασίας για την «απορρόφηση» του τεχνολογικού μετασχηματισμού. Η παλαιότερη γνώση διευκολύνει την αφομοίωση και τη χρήση των νέων τεχνολογιών, καθώς και τη διαθεσιμότητα της "ποικιλίας της εμπειρογνομοσύνης" (Cohen and Levinthal, 1990). Το διαθέσιμο σχετικό ταλέντο και οι στρατηγικές για την ανάπτυξη της δεξαμενής ταλέντων είναι επομένως ένα καθοριστικό στοιχείο του ψηφιακού

²³ Prof. Dolata, Ulrich, 2009: Τεχνολογική Καινοτομία και Τομεακή Αλλαγή. Μετασχηματιστική ικανότητα, προσαρμοστικότητα, μοτίβα αλλαγής. Ένα αναλυτικό πλαίσιο. Ερευνητική Πολιτική 38 (6), 1066-1076.

μετασχηματισμού. Η προηγούμενη εμπειρία στην καινοτομία επηρεάζει την επιτυχή προσαρμογή πρωτοποριακών ιδεών. Με αυτή την έννοια, οι επενδύσεις στην έρευνα και ανάπτυξη (R&D) καθιστούν αυτή την ικανότητα "ανεξάρτητη" (Cohen και Levinthal, 1990). Η περιορισμένη αρχική επένδυση, για παράδειγμα, μπορεί να οδηγήσει σε ατελείς ψηφιακές προσαρμογές. Το πεδίο της γνώσης είναι επίσης θεμελιώδες : παρέχει το περιβάλλον ιδεών από τις οποίες προκύπτουν καινοτόμες τάσεις. Για παράδειγμα αυτό είναι το πλαίσιο που προτρέπει τις επενδύσεις στην έρευνα και στην επιστημονική παραγωγή.

Στο πλαίσιο αυτό, ο συντελεστής γνώσης αναφέρεται στην απαραίτητη υποδομή, η οποία υπογραμμίζει τη διαδικασία ψηφιακού μετασχηματισμού μέσω της ανακάλυψης, κατανόησης και εκμάθησης των νέων τεχνολογιών. Ο παράγοντας περιλαμβάνει τρεις υπό-παράγοντες: το **ταλέντο**, τις επενδύσεις στην **κατάρτιση** και την **εκπαίδευση** και στην **επιστημονική συγκέντρωση**. Το ταλέντο είναι η δεξαμενή των δεξιοτήτων και δυνατοτήτων που υπάρχουν σε μια συγκεκριμένη οικονομία. Η δύναμη και το επίπεδο ανάπτυξης της δεξαμενής ταλέντων συνδέονται με την προτεραιότητα που αποδίδεται στην κατάρτιση και την εκπαίδευση του εργατικού δυναμικού. Η επιστημονική συγκέντρωση υπογραμμίζει την επένδυση και την παραγωγή γνώσεων που είναι απαραίτητες για τον ψηφιακό μετασχηματισμό μιας οικονομίας.

Ο παράγοντας της Τεχνολογίας :

Σύμφωνα με την έκθεση οι δομικές μεταβλητές μπορούν να επηρεάσουν την επιτυχή προσαρμογή καινοτόμων ιδεών. Μεταξύ αυτών των μεταβλητών είναι σημαντικό να επισημανθεί ο ρόλος του κανονιστικού πλαισίου για την ενθάρρυνση και διευκόλυνση της ανάπτυξης της καινοτομίας. Ο μετασχηματισμός αυτός χρειάζεται, επίσης, ιδρύματα και οργανισμούς που υποστηρίζουν και είναι διαπερατοί στην καινοτομία. Επιπλέον, οι νέες τεχνολογίες απαιτούν την ύπαρξη ενός «χορηγού», δηλαδή ενός οργανισμού που είναι πρόθυμος να επενδύσει και να προωθήσει τις νέες τεχνολογίες. Οι καινοτόμες στρατηγικές και διαδικασίες, η ανάπτυξη προϊόντων και ο εντοπισμός και η εισροή σε νέες αγορές που είναι απαραίτητες για επιτυχή μετασχηματισμό καθοδηγούνται από ιδρύματα και οργανισμούς.

Ο Τεχνολογικός Παράγοντας αξιολογεί με αυτόν τον τρόπο το συνολικό πλαίσιο μέσω του οποίου ενεργοποιείται η ανάπτυξη των ψηφιακών τεχνολογιών. Το πλαίσιο αυτό περιλαμβάνει, πρώτον, ένα υποστηρικτικό **ρυθμιστικό πλαίσιο** (regulatory framework) το οποίο επιτρέπει την αποτελεσματική εκτέλεση των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων και την επιβολή των σχετικών κανονισμών, ενθαρρύνοντας παράλληλα την ανάπτυξη και την καινοτομία των επιχειρήσεων. Το δεύτερο στοιχείο του τεχνολογικού παράγοντα είναι το **κεφάλαιο** (capital) που αξιολογεί τη διαθεσιμότητα και τις τρέχουσες επενδύσεις στην τεχνολογική ανάπτυξη. Εξετάζει επίσης το επίπεδο του επενδυτικού κινδύνου σε μια συγκεκριμένη οικονομία. Το τελευταίο στοιχείο είναι το **υφιστάμενο τεχνολογικό πλαίσιο** (technological framework). Ο τελευταίος παράγοντας αξιολογεί την τρέχουσα φυσική τεχνολογική υποδομή μιας χώρας και την ποιότητα της. Επιπλέον, το πλαίσιο καλύπτει την παραγωγή υψηλής τεχνολογίας (high tech productivity).

Ο παράγοντας της Μελλοντικής προσαρμογής/ετοιμότητας:

Οι στάσεις απέναντι στην αλλαγή επηρεάζουν την επιτυχή προσαρμογή καινοτόμων ιδεών. Η ετοιμότητα προς τον ψηφιακό μετασχηματισμό υπογραμμίζεται από την οργανωτική τάση να υιοθετούνται νέες τεχνολογίες και συναφείς διαδικασίες. Αυτή η κλίση απαιτεί μετατοπίσεις συμπεριφορών και ευθυνών. Η αβεβαιότητα στο επιχειρηματικό πλαίσιο που δημιουργείται από την εμφάνιση νέων τεχνολογιών οδηγεί τις επιχειρήσεις να γίνουν "ευέλικτες", προκειμένου να διατηρήσουν και να προστατέψουν το ανταγωνιστικό τους πλεονέκτημα.

Με απλά λόγια, η ετοιμότητα συνδέεται με την ευελιξία ενός οργανισμού. Σε αυτό το πλαίσιο, η "ευκινησία" όχι μόνο αναφέρεται στην ταχύτητα με την οποία οι οργανισμοί προσεγγίζουν τις αλλαγές αλλά και στην αποτελεσματική χρήση των διαθέσιμων πόρων για να λάβουν μια κατάλληλη απάντηση στις τροποποιήσεις και να μεγιστοποιήσουν τα οφέλη από τις νέες ευκαιρίες. Η διαχείριση της γνώσης οδηγεί σε αυξημένη συνειδητοποίηση ότι οι αλλαγές είναι απαραίτητες για την αντιμετώπιση του μετασχηματισμού. Επιπλέον, η ανταλλαγή γνώσεων διαδραματίζει ουσιαστικό ρόλο στην ικανότητα των οργανώσεων να αναγνωρίζουν την κατάλληλη απάντηση στις τεχνολογικές μετατοπίσεις. Αυτές οι απαντήσεις οδηγούν σε βελτιωμένες πρακτικές (π.χ. καλύτερη ροή πληροφοριών) οι οποίες με τη σειρά τους διευκολύνουν την υιοθέτηση και τη διάδοση νέων τεχνολογιών.

Ο μελλοντικός παράγοντας ετοιμότητας/προσαρμογής εξετάζει έτσι το επίπεδο ετοιμότητας μιας οικονομίας να αναλάβει τον ψηφιακό της μετασχηματισμό.

Υπό αυτή την έννοια, ενσωματώνει τρία στοιχεία: Προσαρμοστικές στάσεις, Επιχειρηματική ευελιξία και Ολοκλήρωση Τεχνολογικής Πληροφόρησης (IT). Η ανταγωνιστικότητα απαιτεί οι διαθέσιμες ψηφιακές τεχνολογίες να «απορροφηθούν» από την κοινωνία. Η απορρόφηση των ψηφιακών τεχνολογιών απαιτεί ιδιαίτερη προσαρμοστική στάση, συμπεριλαμβανομένης της προθυμίας μιας κοινωνίας να συμμετέχει σε σχετικές ψηφιακές διαδικασίες, για παράδειγμα, να κάνει αγορές στο Διαδίκτυο. Η ετοιμότητα απαιτεί επίσης την ευελιξία των επιχειρήσεων όσον αφορά την υιοθέτηση νέων τεχνολογιών. Με αυτή την έννοια, η Επιχειρηματική Ευελιξία υποδηλώνει ότι οι επιχειρήσεις μιας συγκεκριμένης οικονομίας είναι σε θέση να μεταμορφώσουν τα επιχειρηματικά τους μοντέλα για να επωφεληθούν από τις νέες ευκαιρίες. Αναφέρεται επίσης στο επίπεδο καινοτομίας που προέρχεται από τον ιδιωτικό τομέα. Η ετοιμότητα, τέλος, απαιτεί την ενσωμάτωση της πληροφορικής τεχνολογίας (IT Integration), η οποία αξιολογεί πόσο καλά εφαρμόζονται οι σχετικές πρακτικές και διαδικασίες σε όλους τους φορείς.

Μεθοδολογία :

Η κατάταξη IMD World Digital Competitiveness Ranking καλύπτει το ίδιο δείγμα χωρών (63 οικονομίες) με την παγκόσμια κατάταξη ανταγωνιστικότητας IMD. Στον Πίνακα που παρατίθεται παρουσιάζονται όλα τα στοιχεία της Ψηφιακής Ανταγωνιστικότητας.

Υπάρχουν 50 κριτήρια χωρισμένα σε εννέα υπό-παράγοντες που με τη σειρά τους ομαδοποιούνται σε τρεις παράγοντες. Η κατάταξη περιλαμβάνει και τους δύο τύπους δεικτών, τα πρωτότυπα δεδομένα /hard data (30) και τα στοιχεία ερευνών /survey data (20). Είναι σημαντικό να επισημανθεί ότι ενώ η ψηφιακή κατάταξη και ο δείκτης ανταγωνιστικότητας κατατάσσονται σε 31 δείκτες, η Ψηφιακή Κατάταξη (World Digital Competitiveness Ranking) ενσωματώνει 19 νέα κριτήρια.

Για να συνταχθεί αυτή η κατάταξη, το IMD χρησιμοποίησε την ίδια μεθοδολογία που χρησιμοποιεί στην Κατάταξη Παγκόσμιας Ανταγωνιστικότητας IMD. Συνεπώς, αναθέσανε τα δύο τρίτα του συνολικού βάρους της ψηφιακής κατάταξης σε hard data και το ένα τρίτο για σε survey data.

Κατά συνέπεια κατά την διάρκεια της ανάπτυξη της κατάταξης, ακολουθήθηκαν τα εξής βήματα:

1. Συγκέντρωσαν και ομαδοποίησαν τις τυποποιημένες τιμές των δεικτών σε υπό-παράγοντες
2. Στη συνέχεια συγκέντρωσαν τον εκάστοτε υπό-παράγοντα εντός συγκεκριμένων παραγόντων.
3. Συνυπολόγισαν τους παράγοντες στην Ψηφιακή Κατάταξη Ανταγωνιστικότητας

Τα συμπεράσματα που προέκυψαν για πρώτη φορά από την ετήσια έκθεση ήταν πως οι πολλές τεχνολογικές αλλαγές οδηγούν σε διαταραχές στη λειτουργία της κυβέρνησης, των επιχειρήσεων και της κοινωνίας γενικότερα. Μια αναστάτωση είναι, εξ ορισμού, κάτι που δεν μπορεί να ληφθεί υπόψη. Το ζήτημα που τίθεται ως επι το πλείστων για τους υπεύθυνους για τη λήψη αποφάσεων είναι επομένως να είναι σε θέση να αντιμετωπίζουν τέτοιες δραστικές αλλαγές.

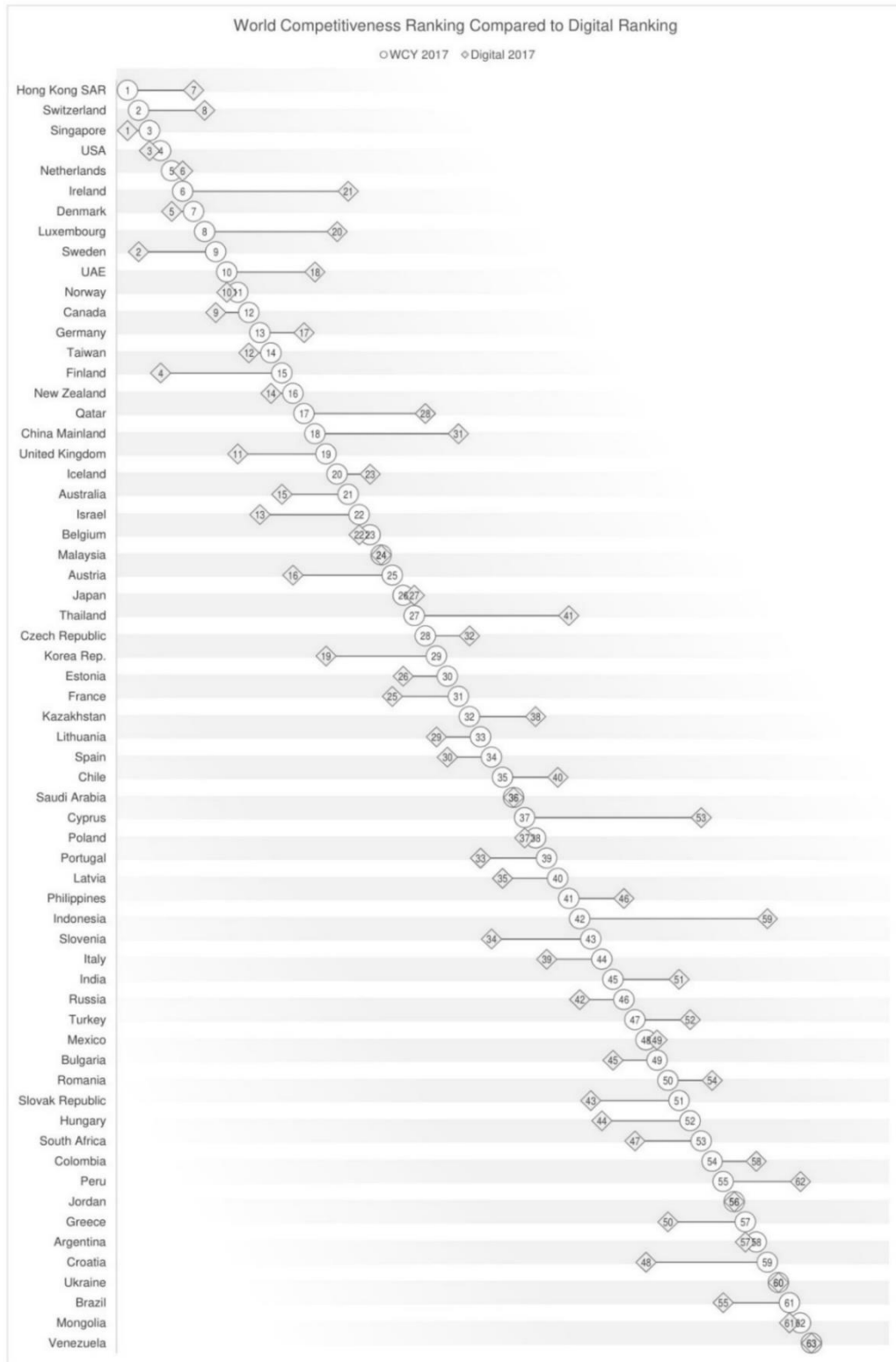
Το IMD προτείνει και καταλήγει μέσα από την εκτίμηση της έκθεσης του ότι οι οικονομίες που παρουσιάζουν υψηλά επίπεδα προσαρμοστικότητας και ευελιξίας είναι καλύτερα σε θέση να αντιμετωπίσουν απότομες προσαρμογές. Προϋπόθεση για την έκθεση αυτών των χαρακτηριστικών είναι το απόθεμα των γνώσεων και των τεχνολογικών ικανοτήτων που υπάρχουν σε μια χώρα. Η νέα κατάταξη παρέχει στους υπεύθυνους λήψης αποφάσεων τη δυνατότητα να εντοπίζουν τα πλεονεκτήματα της οικονομίας τους και να βελτιώνουν τις αδυναμίες τους.

Αναμφισβήτητα, όπως θα δούμε και στο παρακάτω διάγραμμα, οι δύο βαθμολογίες παρουσιάζουν ισχυρή θετική συσχέτιση. Οι οικονομίες υψηλής κατάταξης όσον αφορά την ανταγωνιστικότητα παρουσιάζουν επίσης, κατά μέσο όρο, υψηλή ψηφιακή κατάταξη. Στο διάγραμμα παρουσιάζονται οι θέσεις στις δύο βαθμολογίες για τις 63 οικονομίες που μελετήθηκαν. Χώρες όπως η Σιγκαπούρη, οι ΗΠΑ, η Νέα Ζηλανδία, το Βέλγιο, η Σαουδική Αραβία και η Ιορδανία, μεταξύ άλλων, απολαμβάνουν παρόμοιες θέσεις και στις δύο. Ωστόσο, πολλές χώρες παρουσιάζουν διαφορές, τόσο μεγάλες όσο και μικρές, μεταξύ των δύο κατηγοριών. Έτσι, χώρες όπως η Ιρλανδία, το Λουξεμβούργο, η Κίνα, η Ταϊλάνδη, η Κύπρος και η Ινδονησία, μεταξύ άλλων, κατατάσσονται σε υψηλότερες θέσεις στην Κατάταξη Ανταγωνιστικότητας.

Εναλλακτικά, χώρες όπως η Σουηδία, η Φινλανδία, το Ισραήλ, η Εσθονία, η Σλοβενία και η Κροατία, μεταξύ άλλων, τοποθετούνται καλύτερα στην Ψηφιακή Κατάταξη. Συγκριτική έρευνα μεταξύ διαφορετικών χωρών καθώς και μελέτες περιπτώσεων απαιτούνται για την ταυτοποίηση οποιωνδήποτε κοινών ιδιοτήτων για τέτοιες διαφορές.

Πίνακας 5: World Competitiveness Yearbook vs Digital Ranking

Πηγή: IMD World Competitiveness Center

4.6 World Bank

Η Παγκόσμια Τράπεζα ως ένας οργανισμός με παγκόσμια εμβέλεια και αξιοπιστία καθιέρωσε και ανέπτυξε ένα σύστημα μέτρησης της ανταγωνιστικότητας με την ετήσια έκθεση της “Doing Business”. Πρόκειται για έναν δείκτη που χρησιμοποιεί μια σειρά δεδομένων που παρουσιάζουν την ευκολία ίδρυσης, την αποτελεσματικότητα καθώς και την ευκολία στον τερματισμό λειτουργίας μιας επιχείρησης στην εκάστοτε χώρα. Η μεθοδολογία που ακολουθείται προσπαθεί να μοντελοποιήσει την πραγματικότητα μιας τυπικής επιχείρησης που δραστηριοποιείται στην εκάστοτε χώρα ενδιαφέροντος.

Η ίδρυση του “Doing Business” αφορά την ιδέα πως η οικονομική δραστηριότητα επωφελείται από σαφείς και συνεκτικούς κανόνες: κανόνες που καθορίζουν και διευκρινίζουν τα δικαιώματα ιδιοκτησίας και διευκολύνουν την επίλυση των διαφορών. Καθώς και από κανόνες που ενισχύουν την προβλεψιμότητα των οικονομικών αλληλεπιδράσεων και παρέχουν στους συμβατικούς εταίρους ουσιαστική προστασία έναντι αυθαιρεσιών και καταχρήσεων. Οι κανόνες αυτοί είναι πολύ πιο αποτελεσματικοί στη διαμόρφωση των κινήτρων των οικονομικών παραγόντων με τρόπους που προάγουν την ανάπτυξη, οι οποίοι είναι λογικά αποδοτικοί στο σχεδιασμό, είναι διαφανείς και προσβάσιμοι σε αυτούς για τους οποίους προορίζονται και μπορούν να εφαρμοστούν με λογικό κόστος. Η ποιότητα των κανόνων έχει επίσης καθοριστική σημασία για τον τρόπο με τον οποίο οι κοινωνίες διανέμουν τα οφέλη και χρηματοδοτούν το κόστος των αναπτυξιακών στρατηγικών και των πολιτικών τους.

Η ως άνω μεθοδολογία χαρακτηρίζεται από την μεγάλη ακρίβεια της, ωστόσο παρουσιάζεται μια μικρή ευαισθησία των εξαγομένων τιμών αλλά και ελαττωμένη γενικότητα σε επιχειρηματικό εύρος²⁴. Αξίζει να αναφερθεί πως οι δείκτες αυτοί δείχνουν ένα μικρό βαθμό ευαισθησίας, επιδέχονται δε βελτιστοποίησης παραμέτρων με στόχο να ανέβει σε κατάταξη η εκάστοτε χώρα.

4.7 Doing Business

Η ευκολία της επιχειρηματικής δραστηριότητας (Doing Business) αποτελεί μια ετήσια έκθεση που δημοσιεύεται από την Παγκόσμια Τράπεζα, που περιλαμβάνει διάφορες παραμέτρους που

²⁴ <https://www.weforum.org/about/world-economic-forum>

καθορίζουν την ευκολία της επιχειρηματικής δραστηριότητας σε μια χώρα. Η σύνταξη του Doing Business εμπεριέχει την ιδέα της οικονομικής δραστηριότητας με σαφείς και συνεκτικούς κανόνες: κανόνες που καθορίζουν και διευκρινίζουν τα δικαιώματα ιδιοκτησίας και διευκολύνουν την επίλυση των διαφορών. Επιπλέον χρησιμοποιούνται κανόνες που ενισχύουν την προβλεψιμότητα των οικονομικών αλληλεπιδράσεων και παρέχουν στους συμβατικούς εταίρους ουσιαστική προστασία ενάντια στην αυθαιρεσία και την κατάχρηση. Αυτοί οι κανόνες είναι πολύ πιο αποτελεσματικοί στη διαμόρφωση των κινήτρων των οικονομικών παραγόντων με τρόπους που προωθούν την εξάπλωση και την ανάπτυξη όπου βρίσκονται λογικά αποδοτικά στο σχεδιασμό, είναι διαφανή και προσβάσιμα σε εκείνους για τους οποίους προορίζονται και μπορούν να εφαρμοστούν με λογικό κόστος. Η ποιότητα αυτών των κανόνων έχει επίσης καίρια σημασία για τον τρόπο με τον οποίο οι κοινωνίες διανέμουν τα οφέλη και χρηματοδοτούν το κόστος αναπτυξιακών στρατηγικών και πολιτικών.

Οι σωστοί κανόνες δημιουργούν ένα περιβάλλον όπου οι νεοεισερχόμενοι με κίνητρα και καλές ιδέες μπορούν να ξεκινήσουν μια επιχείρηση και βοηθούν τις μεγάλες επιχειρήσεις να επενδύσουν, να εξαπλωθούν και να δημιουργήσουν νέες θέσεις εργασίας. Ο ρόλος της κυβερνητικής πολιτικής στα καθημερινά εγχειρήματα των μικρομεσαίων επιχειρήσεων επικεντρώνεται στα δεδομένα του Doing Business. Στόχος είναι οι ρυθμίσεις που σχεδιάζονται να είναι αποτελεσματικές και προσβάσιμες από όλους και απλές στο να εφαρμοστούν. Επαχθείς ρυθμίσεις αποτρέπουν τους επιχειρηματίες να αναπτύξουν περαιτέρω τις επιχειρήσεις τους είτε αυτές είναι μικρού είτε μεσαίου είτε μεγάλου μεγέθους. Οι αποτελεσματικές, όμως, ρυθμίσεις που είναι διαφανείς και απλές στο να εφαρμοστούν επιτρέπουν στις επιχειρήσεις να εξαπλωθούν και να καινοτομήσουν, και κάνουν πιο εύκολο στους ιδιοκτήτες να ανταγωνιστούν επι ίσοις όροις.

Η έκθεση "Doing Business" εκτιμά τα μέτρα των επιχειρηματικών ρυθμίσεων των εγχώριων εταιρειών μέσω ενός αντικειμενικού πρίσματος. Τα project αυτά εστιάζουν στις μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις που λειτουργούν σε μεγάλο -οικονομικού- μεγέθους πόλεις. Στηριζόμενος σε συγκεκριμένα study cases η έκθεση "Doing Business" παρουσιάζει ποσοτικούς

δείκτες των ρυθμίσεων που εφαρμόζονται στις επιχειρήσεις καθόλη την διάρκεια του κύκλου ζωής τους²⁵.

Παράγοντες / Δείκτες που μετρά η έκθεση “Doing Business”

Η έκθεση “Doing Business” καταγράφει αρκετά σημαντικές διαστάσεις του ρυθμιστικού περιβάλλοντος όπως ισχύει για τις τοπικές επιχειρήσεις. Παρέχει ποσοτικούς δείκτες ρύθμισης για την έναρξη μιας επιχείρησης, την έκδοση οικοδομικών αδειών, την ηλεκτροδότηση, την εγγραφή ακινήτων, την λήψη πιστώσεων, την προστασία των μειονεκτούντων επενδυτών, την καταβολή φόρων, την διασυνοριακή εμπορία, την επιβολή συμβάσεων και την επίλυση της αφερεγγυότητας.

Η έκθεση λαμβάνει επίσης υπόψιν τα χαρακτηριστικά της εκάστοτε αγοράς εργασίας. Παρόλο που η έκθεση δεν παρουσιάζει την κατάταξη των οικονομιών στους δείκτες ρύθμισης της αγοράς εργασίας ή δεν συμπεριλαμβάνει το θέμα στην συνολική απόσταση από το συνοριακό “σκόρ” ή την κατάταξη στην ευκολία της επιχειρηματικής δραστηριότητας, παρουσιάζει όμως τα δεδομένα για την διαμόρφωση αυτών των δεικτών.

Πίνακας 6: Τι μετρά το Doing Business _ 11 τομείς της αγοράς εργασίας

²⁵Doing Business 2018 _ <http://www.doingbusiness.org/en/reports>

Indicator set	What is measured
Starting a business	Procedures, time, cost and paid-in minimum capital to start a limited liability company
Dealing with construction permits	Procedures, time and cost to complete all formalities to build a warehouse and the quality control and safety mechanisms in the construction permitting system
Getting electricity	Procedures, time and cost to get connected to the electrical grid, the reliability of the electricity supply and the transparency of tariffs
Registering property	Procedures, time and cost to transfer a property and the quality of the land administration system
Getting credit	Movable collateral laws and credit information systems
Protecting minority investors	Minority shareholders' rights in related-party transactions and in corporate governance
Paying taxes	Payments, time and total tax and contribution rate for a firm to comply with all tax regulations as well as post-filing processes
Trading across borders	Time and cost to export the product of comparative advantage and import auto parts
Enforcing contracts	Time and cost to resolve a commercial dispute and the quality of judicial processes
Resolving insolvency	Time, cost, outcome and recovery rate for a commercial insolvency and the strength of the legal framework for insolvency
Labor market regulation	Flexibility in employment regulation and aspects of job quality

Πηγή: *Doing Business report 2018*

Η έκθεση Doing Business, όπως παρουσιάζεται και στον ω άνω πίνακα, καλύπτει 11 τομείς επιχειρηματικής ρύθμισης σε 190 οικονομίες. Δέκα από αυτούς τους τομείς – η έναρξη μιας επιχείρησης, η έκδοση οικονομικών αδειών, η παραλαβή ηλεκτρικής ενέργειας, η εγγραφή

ακινήτων, η λήψη πιστώσεων, η προστασία των μειοψηφούντων επενδυτών, η καταβολή φόρων, η διασυνοριακή εμπορία, η επιβολή συμβάσεων, η επίλυση αφερεγγυότητας, συμπεριλαμβάνονται στην απόσταση των συνόρων των διαφορετικών οικονομιών και διευκολύνουν στην κατάταξη των επιχειρήσεων. Η έκθεση Doing Business μετρά επίσης τα χαρακτηριστικά της αγοράς εργασίας που δεν περιλαμβάνεται στα δύο αυτά μέτρα.

Οι κύριες πηγές πληροφοριών της προκειμένου να διαμορφωθεί είναι :

1. Οι νομοθεσίες & οι κανονισμοί
2. Οι ανταποκριτές της ομάδας Doing Business (επιχειρηματικοί ανταποκριτές)
3. Οι κυβερνήσεις των οικονομιών που καλύπτονται και εξετάζονται
4. Το περιφερειακό προσωπικό του Ομίλου της Παγκόσμιας Τράπεζας.

Ενδεικτικά αναφέρεται στην τελευταία έκθεση Doing Business 2018 ότι πάνω από 43.000 επαγγελματίες σε 190 οικονομίες βοήθησαν στην παροχή των δεδομένων που ενημερώνουν τους δείκτες Doing Business τα τελευταία 15 χρόνια. Τα δεδομένα αυτά χρησιμοποιούνται ευρέως από κυβερνήσεις, ερευνητές, διεθνείς οργανισμούς και ομάδες προβληματισμού για να καθοδηγούν πολιτικές, να διεξάγονται έρευνες και να αναπτύσσονται νέοι δείκτες.

Πως επιλέγονται οι δείκτες

Ο σχεδιασμός των δεικτών Doing Business έχει συσταθεί από τις θεωρητικές γνώσεις που προέκυψαν από την εκτεταμένη έρευνα και τη βιβλιογραφία σχετικά με το ρόλο των ιδρυμάτων στην προώθηση της οικονομικής ανάπτυξης²⁶. Επιπλέον, τα βασικά έγγραφα που αναπτύσσουν τη μεθοδολογία για κάθε ένα από τα σύνολα δεικτών Doing Business έχουν καθορίσει τη σημασία των κανόνων και κανονισμών που εστιάζει η Doing Business για οικονομικά αποτελέσματα όπως ο όγκος του εμπορίου, οι άμεσες ξένες επενδύσεις, η κεφαλαιοποίηση των χρηματιστηρίων σε χρηματιστήρια και η ιδιωτική πίστωση ως ποσοστό του ΑΕΠ²⁷.

Η επιλογή των 11 συνόλων δεικτών Doing Business έχει επίσης καθοδηγηθεί από στοιχεία οικονομικής έρευνας και εταιρικής κλίμακας, και συγκεκριμένα στοιχεία από τις έρευνες επιχειρήσεων της Διεθνούς Τράπεζας. Οι έρευνες αυτές παρέχουν στοιχεία που υπογραμμίζουν

τα κυριότερα εμπόδια στην επιχειρηματική δραστηριότητα όπως αναφέρθηκαν από τους επιχειρηματίες σε περισσότερα από 131.000 εταιρείες σε 139 οικονομίες. Η πρόσβαση στη χρηματοδότηση και η πρόσβαση στην ηλεκτρική ενέργεια, για παράδειγμα, συγκαταλέγονται μεταξύ των παραγόντων που προσδιορίζονται από τις έρευνες που είναι τόσο σημαντικοί για τις επιχειρήσεις - που εμπνέουν το σχεδιασμό των δεικτών Doing Business για τη λήψη πιστώσεων και την απόκτηση ηλεκτρικής ενέργειας.

Ορισμένοι δείκτες που αφορούν την επιχειρηματική δραστηριότητα δίνουν υψηλότερη βαθμολογία για περισσότερους κανονισμούς και καλύτερα λειτουργούντα ιδρύματα (όπως δικαστήρια ή γραφεία πιστώσεων). Υψηλότερες βαθμολογίες δίνονται για αυστηρότερες

²⁶ Djakov 2016

²⁷ Τα εν λόγω έγγραφα είναι διαθέσιμα στο <http://www.doingbusiness.org/methodology>

απαιτήσεις γνωστοποίησης για συναλλαγές με συνδεδεμένα μέρη, για παράδειγμα, στον τομέα της προστασίας των επενδυτών μειοψηφίας. Παρέχονται επίσης υψηλότερες βαθμολογίες για έναν απλουστευμένο τρόπο εφαρμογής κανονισμού που διατηρεί το κόστος συμμόρφωσης για τις επιχειρήσεις χαμηλό, όπως με την ελάφρυνση του φορτίου των διατυπώσεων εκκίνησης των επιχειρήσεων με μια ενιαία θυρίδα ή μέσω μιας ενιαίας διαδικτυακής πύλης.

Τέλος, τα αποτελέσματα του Doing Business επιβραβεύουν τις οικονομίες που εφαρμόζουν μια προσέγγιση που βασίζεται στον κίνδυνο -στη ρύθμιση ως τρόπο αντιμετώπισης κοινωνικών και περιβαλλοντικών προβλημάτων - όπως η επιβολή μεγαλύτερου ρυθμιστικού φόρτου σε δραστηριότητες που ενέχουν υψηλό κίνδυνο για τον πληθυσμό και λιγότερη σε χαμηλότερα επίπεδα, κινδύνου. Έτσι, οι οικονομίες που κατέχουν την υψηλότερη θέση στην ευκολία της επιχειρηματικής δραστηριότητας δεν είναι εκείνες όπου δεν υπάρχει κανένας κανονισμός, αλλά εκείνες στις οποίες οι κυβερνήσεις κατάφεραν να δημιουργήσουν κανόνες που διευκολύνουν τις αλληλεπιδράσεις στην αγορά χωρίς να παρεμποδίζουν άσκοπα την ανάπτυξη του ιδιωτικού τομέα.

Η απόσταση στα σύνορα και η ευκολία στην κατάταξη των επιχειρήσεων.

Για να παρέχει διαφορετικές προοπτικές στα δεδομένα, η Doing Business παρουσιάζει δεδομένα τόσο για μεμονωμένους δείκτες όσο και για δύο συνολικά μέτρα: την απόσταση στα σύνορα και την ευκολία στην ταξινόμηση των επιχειρήσεων. Η απόσταση προς τα σύνορα βοηθά στην αξιολόγηση του απόλυτου επιπέδου κανονιστικών επιδόσεων και πώς βελτιώνεται με την πάροδο του χρόνου. Το μέτρο αυτό δείχνει την απόσταση κάθε οικονομίας από τα "σύνορα", η οποία αντιπροσωπεύει την καλύτερη επίδοση που παρατηρείται σε κάθε δείκτη σε όλες τις οικονομίες του δείγματος Doing Business από το 2005 ή το τρίτο έτος συλλογής δεδομένων για τον δείκτη. Τα σύνορα ορίζονται στην υψηλότερη δυνατή τιμή για δείκτες που υπολογίζονται ως βαθμολογίες, όπως η ένταση του δείκτη νομικών δικαιωμάτων ή η ποιότητα του δείκτη διαχείρισης της γης. Αυτό υπογραμμίζει το χάσμα μεταξύ των επιδόσεων μιας συγκεκριμένης οικονομίας και της καλύτερης απόδοσης σε οποιαδήποτε χρονική στιγμή και χρησιμοποιείται για να εκτιμήσει την απόλυτη αλλαγή στο ρυθμιστικό περιβάλλον της οικονομίας με την πάροδο του χρόνου, όπως μετράται από το Doing Business. Η απόσταση στα σύνορα υπολογίζεται πρώτα για κάθε θέμα και στη συνέχεια υπολογίζεται κατά μέσον όρο σε όλα τα θέματα για να υπολογιστεί η συνολική απόσταση έως το συνοριακό σκορ. Η κατάταξη για την ευκολία της επιχειρηματικής δραστηριότητας συμπληρώνει την απόσταση από τη

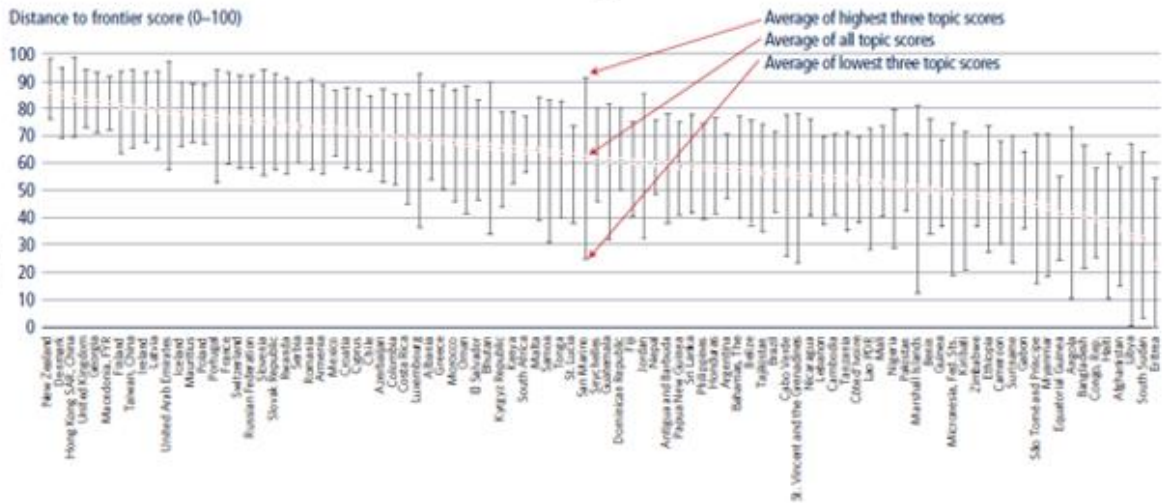

βαθμολογία των συνόρων παρέχοντας πληροφορίες σχετικά με τις επιδόσεις μιας οικονομίας στην επιχειρηματική ρύθμιση σε σχέση με τις επιδόσεις άλλων οικονομιών, όπως μετράται από το Doing Business.

Το Doing Business χρησιμοποιεί μια απλή προσέγγιση μέσου όρου για τη στάθμιση των δεικτών- συνιστωσών, τον υπολογισμό της κατάταξης και τον προσδιορισμό της απόστασης στα σύνορα. Κάθε θέμα που καλύπτεται από το Doing Business σχετίζεται με μια διαφορετική πτυχή του ρυθμιστικού περιβάλλοντος των επιχειρήσεων. Η απόσταση έως τα σύνορα και η κατάταξη κάθε οικονομίας ποικίλλει, συχνά σημαντικά, μεταξύ των θεμάτων, δείχνοντας ότι μια ισχυρή απόδοση μιας οικονομίας σε έναν τομέα ρύθμισης μπορεί να συνυπάρχει με την αδύναμη απόδοση σε μια άλλη (σχήμα 2.1). Ένας τρόπος για να εκτιμηθεί η μεταβλητότητα της ρυθμιστικής απόδοσης μιας οικονομίας είναι να εξεταστεί η απόστασή της από τα συνοριακά αποτελέσματα σε διάφορα θέματα (βλ. Πίνακας χωρών παρακάτω).

Το Μαρόκο, για παράδειγμα, έχει μια συνολική απόσταση από το συνοριακό σκορ 67,91, που σημαίνει ότι είναι περίπου τα δύο τρίτα του δρόμου από τις χειρότερες στις καλύτερες επιδόσεις. Η απόσταση από τα σύνορα είναι 92,46 για την έναρξη μιας επιχείρησης, 85,72 για την πληρωμή των φόρων και 81,12 για τις διασυνοριακές συναλλαγές. Ταυτόχρονα, έχει απόσταση από τη βαθμολογία στα σύνορα 34,03 για την επίλυση της αφερεγγυότητας, 45 για να πάρει πίστωση και 58,33 για την προστασία των μειονοτικών επενδυτών.

Πίνακας 7: Πίνακας μετρήσεων συνοριακού σκορ

Πηγή : Doing Business (Βάση Δεδομένων)²⁸

Ποιοι είναι όμως οι τομείς που δεν μετρά το Doing Business;

Πολλοί σημαντικοί τομείς πολιτικής δεν καλύπτονται από το Doing Business. ακόμη και εντός των περιοχών όπου αναφέρεται το πεδίο εφαρμογής της είναι περιορισμένη (πίνακας 2.2). Η Doing Business δεν μετρά το πλήρες φάσμα παραγόντων, πολιτικών και θεσμών που επηρεάζουν την ποιότητα του επιχειρηματικού περιβάλλοντος μιας οικονομίας ή την εθνική ανταγωνιστικότητά της. Δεν αφορά, για παράδειγμα, τις πτυχές της μακροοικονομικής σταθερότητας, την ανάπτυξη του χρηματοπιστωτικού συστήματος, το μέγεθος της αγοράς, τη συχνότητα δωροδοκίας και διαφθοράς ή την ποιότητα του εργατικού δυναμικού.

Το επίκεντρο είναι σκοπίμως στενό ακόμη και μέσα στο σχετικά μικρό σύνολο δεικτών που περιλαμβάνονται στο Doing Business. Ο χρόνος και το κόστος που απαιτούνται για τη διαδικασία εφοδιασμού των εξαγωγών και των εισαγωγών αγαθών καταγράφονται στους δείκτες εμπορικών συναλλαγών, για παράδειγμα, αλλά δεν μετρούν το κόστος των ναύλων ή των διεθνών μεταφορών. Το Doing Business παρέχει μια στενή οπτική για τις προκλήσεις υποδομής που αντιμετωπίζουν οι επιχειρήσεις, ιδίως στον αναπτυσσόμενο κόσμο, μέσω αυτών

²⁸ Η απόσταση στα σύνορα που αντανακλάται είναι εκείνη των 10 θεμάτων Doing Business που περιλαμβάνονται στη συνολική απόσταση φέτος από τα συντοριακά αποτελέσματα. Το σχήμα είναι μόνο ενδεικτικό. Δεν περιλαμβάνει και τις 190 οικονομίες που καλύπτονται από την έκθεση του τρέχοντος έτους. (Βλ. τους πίνακες των χωρών για την απόσταση από τα σύνορα για κάθε θέμα Doing Business για όλες τις οικονομίες- Πίνακας 2.2.)

των δεικτών. Δεν εξετάζει σε ποιο βαθμό οι ανεπαρκείς δρόμοι, οι σιδηρόδρομοι, οι λιμένες και οι επικοινωνίες ενδέχεται να αυξήσουν το κόστος των επιχειρήσεων και να υπονομεύσουν την ανταγωνιστικότητα (εκτός από το βαθμό που οι δείκτες εμπορίου πέραν των συνόρων μετρούν έμμεσα την ποιότητα των λιμένων και τις διασυνοριακές συνδέσεις)

Παρόμοια με τους δείκτες για τη διασυνοριακή εμπορία, όλες οι πτυχές της εμπορικής νομοθεσίας δεν καλύπτονται από εκείνες που αφορούν την έναρξη μιας επιχείρησης ή την προστασία των επενδυτών μειοψηφίας. Και ενώ το Doing Business μετράει μόνο μερικές πτυχές σε κάθε τομέα που καλύπτει, οι μεταρρυθμίσεις των επιχειρηματικών κανονισμών δεν πρέπει να επικεντρώνονται μόνο σε αυτές τις πτυχές, επειδή αυτές που δεν μετρά είναι επίσης σημαντικές. Η Doing Business δεν επιχειρεί να ποσοτικοποιήσει ολόκληρο το κόστος και τα οφέλη ενός συγκεκριμένου νόμου ή κανονισμού. Οι δείκτες των φόρων επί πληρωμή μετρούν το ποσοστό φόρου και εισφοράς, το οποίο, μεμονωμένα, αποτελεί κόστος για τις επιχειρήσεις.

Ωστόσο, οι δείκτες δεν μετράνε - ούτε είναι που προορίζονται να μετρήσουν τα οφέλη των κοινωνικών και οικονομικών προγραμμάτων που χρηματοδοτούνται με φορολογικά έσοδα. Η μέτρηση της ποιότητας και της αποτελεσματικότητας της κανονιστικής ρύθμισης των επιχειρήσεων παρέχει μόνο μία συμβολή στη συζήτηση σχετικά με τον κανονιστικό φόρτο που συνδέεται με την επίτευξη ρυθμιστικών στόχων, οι οποίοι μπορεί να διαφέρουν μεταξύ των οικονομιών. Η Doing Business συνιστά σημείο εκκίνησης αυτής της συζήτησης και θα πρέπει να χρησιμοποιείται σε συνδυασμό με άλλες πηγές δεδομένων.

Πίνακας 8: Τομείς που δεν καλύπτει η έρευνα Doing Business

Macroeconomic stability
Development of the financial system
Quality of the labor force
Incidence of bribery and corruption
Market size
Lack of security

Πηγή : Doing Business Report 2018, World Bank Group

Ποια είναι όμως τα πλεονεκτήματα των περιορισμών αυτής της μεθοδολογίας;

Η μεθοδολογία Doing Business έχει σχεδιαστεί ώστε να είναι ένας εύκολα αντιγράφων τρόπος για τη συγκριτική αξιολόγηση συγκεκριμένων πτυχών της κανονιστικής ρύθμισης των επιχειρήσεων. Τα πλεονεκτήματα και οι περιορισμοί θα πρέπει να γίνονται κατανοητά κατά τη χρήση των δεδομένων (βλ. πίνακα 2.3).

Η διασφάλιση της συγκρισιμότητας των δεδομένων σε μια παγκόσμια σειρά οικονομιών αποτελεί βασικό παράγοντα για τους δείκτες Doing Business, οι οποίοι αναπτύσσονται χρησιμοποιώντας τυποποιημένα σενάρια περίπτωσης με συγκεκριμένες υποθέσεις. Μια τέτοια υπόθεση είναι η θέση μιας τυποποιημένης επιχείρησης -το αντικείμενο της περιπτώσιολογικής μελέτης Doing Business- στη μεγαλύτερη επιχειρηματική πόλη της οικονομίας. Η πραγματικότητα είναι ότι οι επιχειρηματικοί κανονισμοί και η επιβολή τους μπορεί να διαφέρουν σε μια χώρα, ιδιαίτερα σε ομοσπονδιακά κράτη και μεγάλες οικονομίες. Ωστόσο, η συγκέντρωση δεδομένων για κάθε σχετική δικαιοδοσία σε καθεμία από τις 190 οικονομίες που καλύπτονται από το Doing Business δεν είναι εφικτή. Παρ'όλα αυτά, όταν οι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής ενδιαφέρονται να παράγουν δεδομένα σε τοπικό επίπεδο, πέραν της μεγαλύτερης επιχειρηματικής πόλης και να αντλήσουν διδάγματα από τις τοπικές ορθές πρακτικές, η Doing Business έχει συμπληρώσει τους παγκόσμιους δείκτες της με υπό-εθνικές μελέτες (βλ. Πίνακα από "Doing Business 2018" 2.1). Επίσης, η κάλυψη επεκτάθηκε στη δεύτερη μεγαλύτερη επιχειρηματική πόλη σε οικονομίες με πληθυσμό άνω των 100 εκατομμυρίων (από το 2013) στο Doing Business 2015.

Η Doing Business αναγνωρίζει τους περιορισμούς των τυποποιημένων σεναρίων και υποθέσεων. Αλλά παρόλο που αυτές οι υποθέσεις είναι εις βάρος της γενικότητας, συμβάλλουν επίσης στη διασφάλιση της συγκρισιμότητας των δεδομένων. Ορισμένα θέματα Doing Business είναι πολύπλοκα και έτσι είναι σημαντικό να οριστούν προσεκτικά οι τυποποιημένες περιπτώσεις. Για παράδειγμα, το τυποποιημένο σενάριο αφορά συνήθως μια εταιρεία περιορισμένης ευθύνης ή το νόμιμο ισοδύναμό της. Υπάρχουν δύο λόγοι για αυτήν την παραδοχή. Πρώτον, οι ιδιωτικές εταιρείες περιορισμένης ευθύνης είναι οι περισσότερες διαδεδομένη επιχειρηματική μορφή (για επιχειρήσεις με περισσότερους από έναν ιδιοκτήτες) σε πολλές οικονομίες σε όλο τον κόσμο. Δεύτερον, η επιλογή αυτή αντικατοπτρίζει το επίκεντρο

της Doing Business στην επέκταση των ευκαιριών για επιχειρηματικότητα: οι επενδυτές ενθαρρύνονται να επενδύσουν στην επιχείρηση όταν οι πιθανές απώλειες περιορίζονται στη συμμετοχή τους σε κεφάλαια.

Μια άλλη υπόθεση που στηρίζεται στους δείκτες Doing Business είναι ότι οι επιχειρηματίες έχουν γνώση και συμμορφώνονται με τους ισχύοντες κανονισμούς. Στην πράξη, οι επιχειρηματίες μπορεί να μην γνωρίζουν τι πρέπει να γίνει ή πώς να συμμορφωθούν με τους κανονισμούς και μπορεί να χάσουν πολύ χρόνο προσπαθώντας να το μάθουν. Εναλλακτικά, μπορούν να αποφύγουν σκόπιμα τη συμμόρφωση - μη καταχωρώντας για παράδειγμα την κοινωνική ασφάλιση. Οι επιχειρήσεις μπορούν να επιλέξουν τη δωροδοκία και άλλες ανεπίσημες ρυθμίσεις που αποσκοπούν στην παράκαμψη των κανόνων όπου η ρύθμιση είναι ιδιαίτερα επαχθής - μια πτυχή που βοηθά στην εξήγηση των διαφορών μεταξύ των *de jure* στοιχείων που παρέχει η Doing Business και των *de facto* πληροφοριών που προσφέρουν οι έρευνες επιχειρήσεων της Παγκόσμιας Τράπεζας²⁹. Η έλλειψη πληροφόρησης τείνει να είναι υψηλότερη στις οικονομίες που επιβαρύνονται ιδιαίτερα από κάποια ρύθμιση.

Σε σύγκριση με τους επίσημους αντίστοιχους κλάδους, οι επιχειρήσεις του ανεπίσημου τομέα συνήθως αναπτύσσονται πιο αργά, έχουν φτωχότερη πρόσβαση σε πιστώσεις και απασχολούν λιγότερους εργαζόμενους - και αυτοί οι εργαζόμενοι παραμένουν εκτός της προστασίας του εργατικού δικαίου και, γενικότερα, άλλων νομικών προστασιών που ενσωματώνονται στη νομοθεσία³⁰. Οι επιχειρήσεις του άτυπου τομέα είναι επίσης λιγότερο πιθανό να πληρώνουν φόρους. Η Doing Business μέτρα ένα σύνολο παραγόντων που συμβάλλουν στην εξήγηση της ύπαρξης της ανεπάρκειας και παρέχουν στους φορείς χάραξης πολιτικής γνώσεις σχετικά με τους πιθανούς τομείς της κανονιστικής μεταρρύθμισης.

²⁹ Hallward-Driemeier and Pritchett 2015

³⁰ Schneider 2005; La Porta and Shleifer 2008.

Πίνακας 9 : Μειονεκτήματα και περιορισμοί της μεθοδολογίας Doing Business

Feature	Advantages	Limitations
Use of standardized case scenarios	Makes data comparable across economies and methodology transparent	Reduces scope of data; only regulatory reforms in areas measured can be systematically tracked
Focus on largest business city ^a	Makes data collection manageable (cost-effective) and data comparable	Reduces representativeness of data for an economy if there are significant differences across locations
Focus on domestic and formal sector	Keeps attention on formal sector—where regulations are relevant and firms are most productive	Unable to reflect reality for informal sector—important where that is large—or for foreign firms facing a different set of constraints
Reliance on expert respondents	Ensures that data reflect knowledge of those with most experience in conducting types of transactions measured	Indicators less able to capture variation in experiences among entrepreneurs
Focus on the law	Makes indicators “actionable”—because the law is what policy makers can change	Where systematic compliance with the law is lacking, regulatory changes will not achieve full results desired

a. In economies with a population of more than 100 million as of 2013, *Doing Business* covers business regulation in both the largest and second largest business city.

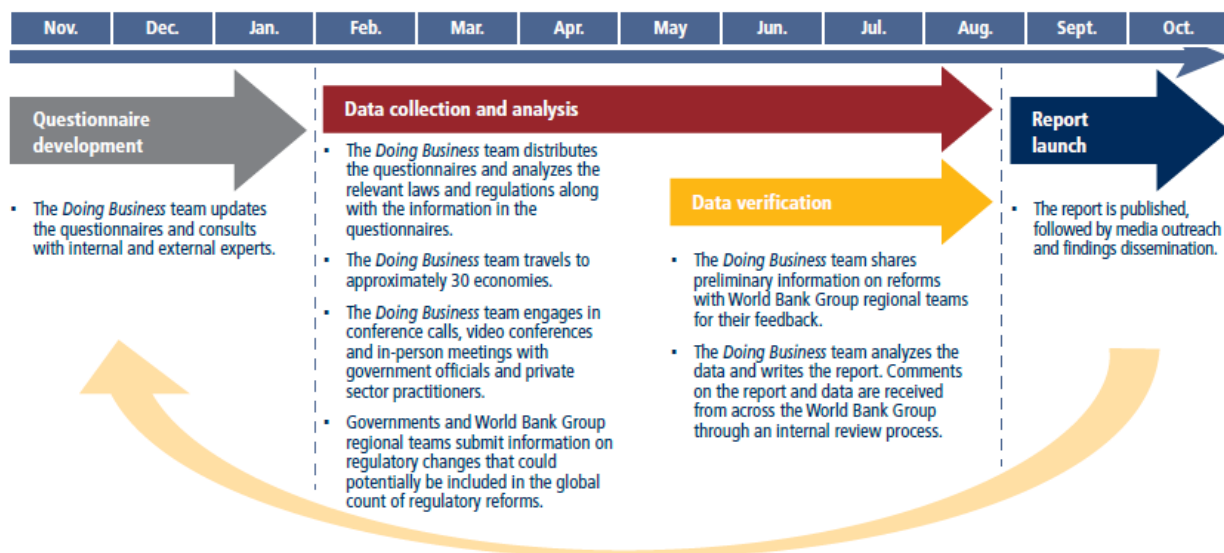
Πηγή: Doing Business Report 2018

Ο πρακτικός τρόπος συλλογής δεδομένων.

Τα δεδομένα Doing Business , όπως προαναφέραμε , βασίζονται σε λεπτομερή ανάγνωση των εσωτερικών νόμων και κανονισμών καθώς και διοικητικών απαιτήσεων. Η έκθεση καλύπτει 190 οικονομίες - συμπεριλαμβανομένων μερικών από τις μικρότερες και φτωχότερες οικονομίες, για τις οποίες υπάρχουν λίγα ή καθόλου δεδομένα από άλλα πηγές. Τα στοιχεία συλλέγονται μέσω διαφόρων κύκλων επικοινωνίας με τους ειδήμονες (τόσο επαγγελματίες του ιδιωτικού τομέα όσο και κυβερνητικοί υπάλληλοι), μέσω απαντήσεων σε ερωτηματολόγια, τηλεδιασκέψεις, γραπτή αλληλογραφία και επισκέψεις από την ομάδα.

Όπως αναφέραμε και παραπάνω η Doing Business βασίζεται σε τέσσερις κύριες πηγές πληροφοριών: τους σχετικούς νόμους και κανονισμούς, τους ερωτώμενους επιχειρηματίες, τις κυβερνήσεις των οικονομικών που καλύπτονται και τον περιφερειακό προσωπικό του Ομίλου

της Παγκόσμιας Τράπεζας .Το παρακάτω σχεδιάγραμμα παρουσιάζει ακριβώς τον τρόπο συλλογής και επεξεργασίας των εν λόγω δεδομένων.

Διάγραμμα 6: Διαδικασία συλλογής δεδομένωνDoing Business

Πηγή : Doing Business Report 2018, World Bank Group

Σχετικοί νόμοι και κανονισμοί

Οι δείκτες Doing Business βασίζονται κυρίως όσον αφορά τους νόμους και τους κανονισμούς: περίπου τα δύο τρίτα των δεδομένων που ενσωματώνονται στους δείκτες Doing Business βασίζονται σε μια ανάγνωση του νόμου. Εκτός από τη συμπλήρωση των ερωτηματολογίων, οι συμμετέχοντες Doing Business υποβάλλουν αναφορές στους σχετικούς νόμους, κανονισμούς και χρονοδιαγράμματα αμοιβών. Η ομάδα Doing Business συλλέγει τα κείμενα των σχετικών νόμων και κανονισμών και ελέγχει τις απαντήσεις στο ερωτηματολόγιο για εγκυρότητα και ακρίβεια . Η ομάδα θα εξετάσει τον κώδικα πολιτικής δικονομίας, για παράδειγμα, για να ελέγξει το μέγιστο αριθμό αναβολών σε μια εμπορική δικαστική διαφορά και να διαβάσει τον κώδικα αφερεγγυότητας ,για να προσδιορίσει εάν ο οφειλέτης μπορεί να κινήσει διαδικασία εκκαθάρισης ή αναδιοργάνωσης. Αυτά και άλλοι τύποι νόμων είναι διαθέσιμοι στην ιστοσελίδα της βιβλιοθήκης του νόμου Doing Business³¹. Δεδομένου ότι η διαδικασία συλλογής δεδομένων

³¹ <http://www.doingbusiness.org/en/law-library>

περιλαμβάνει ετήσια επικαιροποίηση μιας καθιερωμένης βάσης δεδομένων, ένα πολύ μεγάλο δείγμα ερωτηθέντων δεν είναι απολύτως απαραίτητο.

Κατ' αρχήν, ο ρόλος των συνεισφερόντων είναι σε μεγάλο βαθμό συμβουλευτικός - βοηθώντας την ομάδα Doing Business να εντοπίσει και να κατανοήσει τους νόμους και τους κανονισμούς. Υπάρχουν ταχέως μειούμενες αποδόσεις σε μια διευρυμένη ομάδα συνεισφερόντων. Παρά το γεγονός αυτό, ο αριθμός των συνεισφερόντων αυξήθηκε κατά 60% μεταξύ του 2010 και του 2017. Εκτενείς διαβουλεύσεις με πολλαπλούς συνεργάτες διεξάγονται από την ομάδα για την ελαχιστοποίηση του σφάλματος μέτρησης για τα υπόλοιπα δεδομένα. Για ορισμένους δείκτες - παραδείγματος χάριν, αυτοί που αφορούν την έκδοση αδειών οικοδόμησης, την επιβολή συμβάσεων και την επίλυση της αφερεγγυότητας - η χρονική συνιστώσα και μέρος του στοιχείου κόστους (όπου δεν υπάρχουν χρεώσεις) βασίζονται στην πρακτική και όχι στους γραπτούς νόμους. Αυτό εισάγει έναν βαθμό κρίσης από τους ερωτηθέντες σε ποια πραγματική πρακτική ομοιάζει. Όταν οι ερωτηθέντες διαφωνούν, οι δείκτες χρόνου που αναφέρθηκαν από το Doing Business αντιπροσωπεύουν τις μέσες τιμές αρκετών απαντήσεων που δόθηκαν βάσει των υποθέσεων της τυποποιημένης περίπτωσης. Σε παρακάτω υπό-ενότητα θα αναφερθούμε αναλυτικότερα για το που είναι πιο προβλέψιμη η εφαρμογή της ρύθμισης και αν αυτό παρουσιάζει κάποιο αντίκτυπο.

Σε ότι αφορά τους ερωτηθέντες επιχειρηματίες αξίζει να αναφέρουμε ότι περισσότεροι από 43.000 επαγγελματίες σε 190 οικονομίες βοήθησαν να παράσχουν τα στοιχεία που ενημερώνουν τους δείκτες Doing Business τα τελευταία 15 χρόνια, στοιχεία που απορρέουν από την ετήσια έκθεση Doing Business 2018³². Η φετινή έκθεση βασίστηκε στις εισροές περισσότερων από 13.000 επαγγελματιών³³. Ο δικτυακός τόπος Doing Business δείχνει τον αριθμό των ερωτηθέντων για κάθε οικονομία και κάθε σύνολο δεικτών. Ο ιστότοπος Doing Business εμφανίζει τον αριθμό των ερωτηθέντων για κάθε οικονομία και κάθε σύνολο δεικτών.

³² Η ετήσια διαδικασία συλλογής δεδομένων είναι μια ενημέρωση της βάσης δεδομένων. Η ομάδα Doing Business και οι συνεισφέροντες εξετάζουν το βαθμό στον οποίο το ρυθμιστικό πλαίσιο έχει αλλάξει με τρόπους σχετικούς με τα χαρακτηριστικά που συλλέγονται από τους δείκτες. Επομένως, η διαδικασία συλλογής δεδομένων πρέπει να θεωρείται ότι προσθέτει κάθε χρόνο σε ένα υπάρχον απόθεμα γνώσεων που αντικατοπτρίζεται στην έκθεση του προηγούμενου έτους, όχι ως δημιουργία ενός εντελώς νέου συνόλου δεδομένων.

³³ Ενώ περίπου 13.000 συνεισφέροντες παρείχαν στοιχεία για την έκθεση του τρέχοντος έτους, πολλοί από αυτούς συμπλήρωσαν ένα ερωτηματολόγιο για περισσότερους από έναν δείκτες Doing Business. Πράγματι, ο συνολικός αριθμός των συνεισφορών που ελήφθησαν για την έκθεση του τρέχοντος έτους είναι πάνω από 16.000, πράγμα που αντιπροσωπεύει ένα πραγματικό μέτρο των εισερχόμενων εισροών. Ο μέσος όρος των συνεισφορών ανά σύνολο δεικτών και η οικονομία είναι πάνω από επτά. Για περισσότερες λεπτομέρειες, ανατρέξτε στη διεύθυνση <http://www.doingbusiness.org/contributors/doing-business>

Επιλέγοντας βάσει της εμπειρίας τους σε αυτούς τους τομείς, οι ερωτηθέντες είναι επαγγελματίες που συνήθως διαχειρίζονται ή συμβουλεύουν σχετικά με τις νομικές και κανονιστικές απαιτήσεις στους συγκεκριμένους τομείς που καλύπτονται από το Doing Business. Λόγω της επικέντρωσης στις νομικές και ρυθμιστικές ρυθμίσεις, οι περισσότεροι από τους ερωτηθέντες είναι νομικοί, όπως δικηγόροι, δικαστές ή συμβολαιογράφοι. Επιπλέον, οι υπάλληλοι του γραφείου πίστωσης ή το μητρώο συμπληρώνουν το ερωτηματολόγιο σχετικά

με την πιστωτική πληροφόρηση. Οι λογιστές, οι αρχιτέκτονες, οι μηχανικοί, οι μεταφορείς εμπορευμάτων και άλλοι επαγγελματίες απαντούν στα ερωτηματολόγια που αφορούν την πληρωμή φόρων, την έκδοση αδειών οικοδομής, τη διασυνοριακή εμπορία και την ηλεκτροδότηση. Οι πληροφορίες που ενσωματώνονται στους δείκτες παρέχονται επίσης από ορισμένους δημόσιους υπαλλήλους (όπως καταχωρήσεις από την εταιρεία ή το μητρώο ακινήτων). Η προσέγγιση Doing Business στοχεύει στο να συνεργαστεί με νομικούς ή άλλους επαγγελματίες που αναλαμβάνουν τακτικά τις σχετικές συναλλαγές. Σύμφωνα με την τυποποιημένη μεθοδολογική προσέγγιση για μελέτες χρόνου και κίνησης, η Doing Business κατατάσσει κάθε διαδικασία ή συναλλαγή, όπως την έναρξη μιας επιχείρησης ή την εγγραφή ενός κτιρίου, σε ξεχωριστά βήματα για να εξασφαλίσει καλύτερη εκτίμηση του χρόνου. Η εκτίμηση χρόνου για κάθε βήμα δίνεται από τους επαγγελματίες με σημαντική και τακτική εμπειρία στη συναλλαγή. Υπάρχουν δύο βασικοί λόγοι για τους οποίους η Doing Business δεν εξετάζει επιχειρήσεις. Το πρώτο αφορά τη συχνότητα με την οποία οι επιχειρήσεις συμμετέχουν στις συναλλαγές που συλλέγονται από τους δείκτες, οι οποίες είναι γενικά χαμηλές. Για παράδειγμα, μια επιχείρηση περνάει τη διαδικασία εκκίνησης από τη στιγμή της ύπαρξής της, ενώ ένας δικηγόρος ενσωμάτωσης μπορεί να πραγματοποιεί 10 τέτοιες συναλλαγές κάθε μήνα. Οι δικηγόροι ενσωμάτωσης και άλλοι εμπειρογνώμονες που παρέχουν πληροφορίες στη Doing Business μπορούν επομένως να εκτιμήσουν καλύτερα τη διαδικασία έναρξης μιας επιχείρησης από τις μεμονωμένες επιχειρήσεις. Έχουν επίσης πρόσβαση σε ισχύοντες κανονισμούς και πρακτικές, ενώ μια επιχείρηση μπορεί να έχει αντιμετωπίσει ένα διαφορετικό σύνολο κανόνων όταν ενσωματώνει χρόνια πριν.

Ο δεύτερος λόγος είναι ότι τα ερωτηματολόγια Doing Business συγκεντρώνουν ως επί το πλείστον νομικές πληροφορίες, τις οποίες οι επιχειρήσεις είναι απίθανο να εξοικειωθούν πλήρως. Για παράδειγμα, λίγες επιχειρήσεις θα γνωρίζουν όλες τις κύριες νομικές διαδικασίες

που εμπλέκονται στην επίλυση μιας εμπορικής διαφοράς μέσω των δικαστηρίων, ακόμη και αν έχουν περάσει από τη διαδικασία. Ωστόσο, ένας δικηγόρος πρέπει να έχει μικρή δυσκολία να παράσχει τις απαιτούμενες πληροφορίες για όλες τις διαδικασίες.

Κυβερνήσεις και περιφερειακό προσωπικό του Ομίλου της Παγκόσμιας Τράπεζας.

Η διαδικασία έχει ως εξής : αφού λάβει τα συμπληρωμένα ερωτηματολόγια από τους ερωτηθέντες της Doing Business, επαληθεύοντας τις πληροφορίες κατά του νόμου και διεξάγοντας επακόλουθες έρευνες για να διασφαλίσει ότι έχουν ληφθεί όλες οι σχετικές πληροφορίες, η ομάδα Doing Business μοιράζεται τις προκαταρκτικές περιγραφές των κανονιστικών μεταρρυθμίσεων με τις κυβερνήσεις (μέσω Του Διοικητικού Συμβουλίου του Ομίλου της Παγκόσμιας Τράπεζας) και του περιφερειακού προσωπικού του Ομίλου της Παγκόσμιας Τράπεζας. Μέσω αυτής της διαδικασίας, οι κυβερνητικές αρχές και το προσωπικό του Ομίλου της Παγκόσμιας Τράπεζας που ασχολούνται με τις οικονομίες που καλύπτονται από τη Doing Business και μπορούν να προειδοποιήσουν την ομάδα σχετικά με, για παράδειγμα, ρυθμιστικές μεταρρυθμίσεις που δεν αναφέρθηκαν από τους ερωτηθέντες ή πρόσθετα επιτεύγματα των κανονιστικών μεταρρυθμίσεων. Η ομάδα Doing Business μπορεί στη συνέχεια να μεταβεί στους τοπικούς ιδιωτικούς εμπειρογνώμονες του τομέα για περαιτέρω διαβούλευση και, αν χρειαστεί, για επιβεβαίωση. Επιπλέον, η ομάδα απαντά επίσημα στις παρατηρήσεις κυβερνήσεων ή περιφερειακών υπαλλήλων και παρέχει εξηγήσεις για τις αποφάσεις βαθμολόγησης.

Προσαρμογές δεδομένων: Οι πληροφορίες σχετικά με τις διορθώσεις δεδομένων παρέχονται στα σημειώματα δεδομένων που είναι διαθέσιμα στην ιστοσελίδα Doing Business. Μια διαφανής διαδικασία υποβολής παραπόνων επιτρέπει σε οποιονδήποτε να αμφισβητήσει τα δεδομένα. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι από τον Νοέμβριο του 2016 έως τον Οκτώβριο του 2017 η ομάδα έλαβε και απάντησε σε πάνω από 180 ερωτήματα σχετικά με τα δεδομένα.³⁴

Σε αυτό το σημείο θα παρουσιάσουμε και που χρησιμοποιούνται τα δεδομένα του Doing Business. Το Doing Business σχεδιάστηκε με βάση δύο βασικούς τύπους χρηστών: α) τους υπεύθυνους για τη χάραξη πολιτικής και β) τους ερευνητές. Είναι ένα εργαλείο που μπορούν να χρησιμοποιήσουν οι κυβερνήσεις για να σχεδιάσουν ορθές ρυθμιστικές πολιτικές επιχειρήσεων. Ωστόσο, τα δεδομένα Doing Business έχουν περιορισμένο πεδίο εφαρμογής και

³⁴ Με βάση την έκθεση Doing Business 2017

πρέπει να συμπληρωθούν με άλλες πηγές πληροφοριών. Η Doing Business επικεντρώνεται σε μερικούς συγκεκριμένους κανόνες σχετικούς με τις συγκεκριμένες περιπτώσιολογικές μελέτες που αναλύθηκαν. Αυτοί οι κανόνες και οι περιπτώσιολογικές μελέτες επιλέγονται για να είναι ενδεικτικοί του ρυθμιστικού περιβάλλοντος των επιχειρήσεων, αλλά δεν είναι μια περιεκτική περιγραφή αυτού του περιβάλλοντος. Παρέχοντας ένα μοναδικό σύνολο δεδομένων που επιτρέπει την ανάλυση με στόχο την καλύτερη την κατανόηση του ρόλου της ρύθμισης των επιχειρήσεων στην οικονομική ανάπτυξη, η Doing Business αποτελεί επίσης σημαντική πηγή πληροφόρησης για τους ερευνητές. Οι κυβερνήσεις και οι υπεύθυνοι για τη χάραξη πολιτικής Doing Business προσφέρουν στους φορείς χάραξης πολιτικής ένα εργαλείο συγκριτικής αξιολόγησης που είναι χρήσιμο για την τόνωση του πολιτικού διαλόγου τόσο με την έκθεση πιθανών προκλήσεων όσο και με τον εντοπισμό ορθών πρακτικών και διδαγμάτων. Παρά τη στενή εστίαση των δεικτών, η αρχική συζήτηση σε μια οικονομία σχετικά με τα αποτελέσματα που επισημαίνουν συνήθως μετατρέπεται σε μια βαθύτερη συζήτηση σε τομείς στους οποίους απαιτείται μεταρρύθμιση των κανονιστικών ρυθμίσεων για τις επιχειρήσεις, συμπεριλαμβανομένων των τομέων πολύ μεγαλύτερων από εκείνους που μετρούνται από τη Doing Business. Στις οικονομίες στις οποίες διεξάγονται υπό-εθνικές μελέτες, οι δείκτες Doing Business κινούνται ένα βήμα παραπέρα, προσφέροντας στους φορείς χάραξης πολιτικής ένα εργαλείο για τον εντοπισμό καλών πρακτικών που μπορούν να υιοθετηθούν στις οικονομίες τους. Πολλοί δείκτες Doing Business μπορούν να θεωρηθούν "ενεργητικοί". Για παράδειγμα, οι κυβερνήσεις μπορούν να ορίσουν την ελάχιστη κεφαλαιακή απαίτηση για νέες επιχειρήσεις, να επενδύσουν σε μητρώα εταιρειών και ακινήτων για να αυξήσουν την αποδοτικότητά τους ή να βελτιώσουν την αποτελεσματικότητα της φορολογικής διοίκησης υιοθετώντας την τελευταία τεχνολογία για να διευκολύνουν την προετοιμασία, την καταχώρηση και την καταβολή φόρων από την επιχειρηματική κοινότητα. Και μπορούν να αναλάβουν δικαστικές μεταρρυθμίσεις για τη μείωση των καθυστερήσεων στην εκτέλεση των συμβάσεων. Ωστόσο, ορισμένοι δείκτες Doing Business καταγράφουν διαδικασίες, χρόνο και κόστος που αφορούν συμμετέχοντες του ιδιωτικού τομέα, όπως δικηγόρους, συμβολαιογράφους, αρχιτέκτονες, ηλεκτρολόγους ή μεταφορείς εμπορευμάτων. Οι κυβερνήσεις ενδέχεται να έχουν μικρή επιρροή βραχυπρόθεσμα σε σχέση με τα τέλη που επιβάλλουν αυτά τα επαγγέλματα, αν και πολλά μπορούν να επιτευχθούν με την ενίσχυση των καθεστώτων επαγγελματικής αδειοδότησης και την πρόληψη της αντί-ανταγωνιστικής συμπεριφοράς. Και οι κυβερνήσεις

δεν ελέγχουν τη γεωγραφική θέση της οικονομίας τους, παράγοντας που μπορεί να επηρεάσει δυσμενώς τις επιχειρήσεις.

Ενώ πολλοί δείκτες Doing Business μπορούν να επιβληθούν, αυτό δεν σημαίνει απαραίτητα ότι είναι όλοι "άξιοι δράσης" ως προς ένα συγκεκριμένο πλαίσιο. Οι μεταρρυθμίσεις των επιχειρήσεων είναι μόνο ένα στοιχείο μιας στρατηγικής που αποσκοπεί στη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας και στην εδραίωση μιας σταθερής βάσης για βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη. Υπάρχουν πολλοί άλλοι σημαντικοί στόχοι που πρέπει να επιδιωχθούν - όπως η αποτελεσματική διαχείριση των δημόσιων οικονομικών, η κατάλληλη προσοχή στην εκπαίδευση και η κατάρτιση, η υιοθέτηση των τελευταίων τεχνολογιών για την ενίσχυση της οικονομικής παραγωγικότητας και της ποιότητας των δημόσιων υπηρεσιών και η κατάλληλη συνεκτίμηση της ποιότητας του αέρα και των υδάτων για τη διασφάλιση της δημόσιας υγείας.

Οι κυβερνήσεις πρέπει να αποφασίσουν ποια σειρά προτεραιοτήτων ταιριάζει καλύτερα στις ανάγκες τους. Το να λέμε ότι οι κυβερνήσεις θα πρέπει να εργαστούν για μια λογική δέσμη κανόνων για τη δραστηριότητα του ιδιωτικού τομέα (όπως ενσωματώνονται, για παράδειγμα, στους δείκτες Doing Business) δεν υποδηλώνει ότι αυτό πρέπει να αποβεί σε βάρος άλλων αξιολογών στόχων πολιτικής.

Τις τελευταίες δεκαετίες οι κυβερνήσεις όλο και περισσότερο στράφηκαν στο Doing Business ως χώρος αποθήκευσης ενεργών και αντικειμενικών δεδομένων που παρέχουν μοναδικές γνώσεις σχετικά με τις ορθές πρακτικές παγκοσμίως καθώς έχουν κατανοήσει τη σημασία της κανονιστικής ρύθμισης των επιχειρήσεων ως κινητήρια δύναμη της ανταγωνιστικότητας. Για να εξασφαλιστεί ο συντονισμός των προσπαθειών μεταξύ των οργανισμών, οικονομίες όπως η Κολομβία, η Μαλαισία και η Ρωσική Ομοσπονδία έχουν συγκροτήσει επιτροπές κανονιστικής μεταρρύθμισης.

Αυτές οι επιτροπές χρησιμοποιούν τους δείκτες Doing Business ως ένα στοιχείο για την ενημέρωση των προγραμμάτων τους για τη βελτίωση του επιχειρηματικού περιβάλλοντος. Περισσότερες από 60 άλλες οικονομίες έχουν σχηματίσει τέτοιες επιτροπές. Στην Ανατολική Ασία και τον Ειρηνικό, περιλαμβάνουν το Μπρουνέι Νταρουσαλάμ, την Ινδονησία, την Δημοκρατία της Κορέας τις Φιλιππίνες, την Ταϊβάν, την Κίνα και την Ταϊλάνδη. Στη Μέση Ανατολή και τη Βόρεια Αφρική περιλαμβάνονται: η Αραβική Δημοκρατία της Αίγυπτου, το Κουβέιτ, το Μαρόκο, η Σαουδική Αραβία και τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα. Στη Νότια Ασία: το

Μπαγκλαντές ,η Ινδία και το Πακιστάν. Στην Ευρώπη και την Κεντρική Ασία: η Αλβανία, η Κροατία, η Γεωργία, το Καζακστάν ,το Κοσσυφοπέδιο, η Δημοκρατία της Κιργισίας, η Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας, η Μολδαβία, το Μαυροβούνιο, η Πολωνία, το Τατζικιστάν, η Τουρκία, η Ουκρανία και το Ουζμπεκιστάν. Στην υποσαχάρια Αφρική: το Μπενίν, το Μπουρούντι, οι Κομόρες, η Λαϊκή Δημοκρατία του Κονγκό, η Δημοκρατία του Κονγκό, η Ακτή του Ελεφαντοστού, η Γουινέα, η Κένυα, η Λιβερία, το Μαλάουι, το Μάλι, τον Μαυρίκιο, τον Νίγηρα, τη Νιγηρία, τη Ρουάντα, τη Σενεγάλη, την Τανζανία, το Τόγκο, η Ζάμπια και η Ζιμπάμπουε. Και στη Λατινική Αμερική και την Καραϊβική περιλαμβάνουν την : Αργεντινή, Βραζιλία, Χιλή, Κόστα Ρίκα, Δομινικανή Δημοκρατία, Γουατεμάλα, Τζαμάικα, Μεξικό, Νικαράγουα, Παναμά, το Περού και την Αγία Λουκία. Από το 2003, οι κυβερνήσεις έχουν αναφέρει περισσότερες από 3.180 κανονιστικές μεταρρυθμίσεις, περίπου 920 από τις οποίες έχουν ενημερωθεί από το Doing Επιχείρηση³⁵. Πολλές οικονομίες μοιράζονται τη γνώση σχετικά με τη διαδικασία μεταρρύθμισης των κανονιστικών ρυθμίσεων που σχετίζεται με τους τομείς που μετρούνται από τη Doing Business Μεταξύ των πιο συνηθισμένων χώρων για αυτή την ανταλλαγή γνώσεων είναι η μάθηση από ομότιμους (peer-to-peer learning) εκδηλώσεις-workshops όπου εκπρόσωποι από διάφορες κυβερνήσεις σε μια περιοχή ή ακόμα και σε ολόκληρο τον κόσμο συναντώνται για να συζητήσουν τις προκλήσεις της ρυθμιστικής μεταρρύθμισης και να μοιραστούν τις εμπειρίες τους.

Ποιοι άλλοι όμως κάνουν χρήση της έρευνας του Doing Business;

Τα δεδομένα Doing Business χρησιμοποιούνται ευρέως από ομάδες προβληματισμού (Think tanks) και άλλους ερευνητικούς οργανισμούς , τόσο για την ανάπτυξη νέων δεικτών όσο και για την παραγωγή ερευνητικών εγγράφων. Πολλές ερευνητικές εργασίες έχουν δείξει τη σημασία της ρύθμισης των επιχειρήσεων και του τρόπου με τον οποίο συνδέονται με διαφορετικά οικονομικά αποτελέσματα. Ένας από τους πλέον αναφερόμενους θεωρητικούς μηχανισμούς για το πως η υπερβολική ρύθμιση των επιχειρήσεων επηρεάζει τις οικονομικές επιδόσεις και την ανάπτυξη είναι ότι καθιστά πολύ δαπανηρή , για τις επιχειρήσεις , να συμμετάσχουν στην επίσημη οικονομία , προκαλώντας τους να μην επενδύσουν ή να μεταβούν στον άτυπο τομέα. Πρόσφατες μελέτες ,που έχουν διεξάγει εκτενείς εμπειρικές δοκιμές αυτής της πρότασης , χρησιμοποιώντας το Doing Business και άλλους συναφείς δείκτες .Σύμφωνα με

³⁵ Πρόκειται για μεταρρυθμίσεις για τις οποίες η Doing Business γνωρίζει ότι οι πληροφορίες που παρέχονται από αυτή χρησιμοποιήθηκαν για τη διαμόρφωση του προγράμματος μεταρρυθμίσεων.

μία μελέτη ,για παράδειγμα , μια μεταρρύθμιση που απλοποίησε την εγγραφή επιχειρήσεων στους δήμους του Μεξικού αύξησε την εγγραφή κατά 5% και την μισθωτή απασχόληση κατά 2.2% - ως αποτέλεσμα του αυξημένου ανταγωνισμού, μείωσε το εισόδημα των εγκατεστημένων επιχειρήσεων κατά 3%. Οι μεταρρυθμίσεις εγγραφής στο Μεξικό είχαν επίσης ως αποτέλεσμα το 14,9% των άτυπων ιδιόκτητων επιχειρήσεων να μετατοπίσουν στην επίσημη οικονομία ³⁶.

Οι αποτελεσματικοί και μη στρεβλωτικοί κανονισμοί των επιχειρήσεων είναι σημαντικοί παράγοντες της παραγωγικότητας . Μια μελέτη για την Ινδία , καταδεικνύει ότι οι αναποτελεσματικοί περιορισμοί των αδειών εκμετάλλευσης και του μεγέθους προκαλούν λανθασμένη κατανομή των πόρων, μειώνοντας την παραγωγικότητα του συνολικού παράγοντα και εμποδίζοντας με αυτόν τον τρόπο τις αποδοτικές επιχειρήσεις να επιτύχουν την βέλτιστη κλίμακά τους. Αξίζει να σημειωθεί ότι με αυτό τον τρόπο διευκολύνονται οι αναποτελεσματικές επιχειρήσεις να παραμείνουν στην αγορά. Στην Ευρωπαϊκή Ένωση και την Ιαπωνία , οι έμμεσοι φόροι για την χρήση κεφαλαίων έδειξαν ότι μειώνουν το μέγεθος των επιχειρήσεων κατά 8,1% και την παραγωγή ανά επιχείρηση κατά 25,6% ³⁷. Μια πρόσφατη μελέτη για την Ακτή του Ελεφαντοστού , την Αιθιοπία , την Γκάνα και την Κένυα καταδεικνύει μεγάλη αύξηση της παραγωγικότητας μετά την άρση των στρεβλώσεων σε επίπεδο επιχείρησης που προκαλούνται από άνισους κανονισμούς και από κακό επιχειρηματικό περιβάλλον ³⁸. Η έρευνα δείχνει επίσης ότι η αύξηση του επιπέδου αποτελεσματικότητας των νόμων περί πτώχευσης σε επιλεγμένες οικονομίες υψηλού εισοδήματος του ΟΟΣΑ σε εκείνες των Ηνωμένων Πολιτειών θα αυξήσει την συνολική παραγωγικότητα των συντελεστών της πρώτης κατά περίπου 30% μέσω της αύξησης των τραπεζικών δανείων σε μεγάλες επιχειρήσεις ³⁹. Έχουν καταβληθεί σημαντικές προσπάθειες για τη μελέτη της σχέσης μεταξύ της κυβερνητικής ρύθμισης της ένταξης στην αγορά και της αύξησης της απασχόλησης . Στην Πορτογαλία , οι επιχειρηματικές μεταρρυθμίσεις είχαν ως αποτέλεσμα την μείωση του χρόνου και του κόστους που απαιτούνται για την επισημοποίηση των επιχειρήσεων , την αύξηση του αριθμού των νέων επιχειρήσεων κατά 17% και την δημιουργία 7 νέων θέσεων εργασίας ανά 100.000 κατοίκους ανά μήνα. Οι νεοσύστατες επιχειρήσεις ήταν το πιο πιθανό να είναι γυναικείες , ήταν μικρότερες και

³⁶ Bruhn 2013.

³⁷ Guner, Ventura and Xu 2008

³⁸ Cirera, Fattal Jaef and Maemir 2017

³⁹ Neira 2017.

επικεφαλής λιγότερο έμπειροι, λιγότερο μορφωμένοι επιχειρηματίες από ό,τι πριν από τη μεταρρύθμιση , υποδηλώνοντας ότι η μεταρρύθμιση δημιούργησε ένα περιεκτικότερο περιβάλλον για τους επίδοξους επιχειρηματίες. Σε πολλές οικονομίες , οι επιχειρήσεις που ασχολούνται με το διεθνές εμπόριο αγωνίζονται με υψηλό εμπορικό κόστος που προκύπτει από τις μεταφορές , την εφοδιαστική και τους κανονισμούς που εμποδίζουν την ανταγωνιστικότητα τους με αποτέλεσμα αναλογικά να εμποδίζουν να επωφεληθούν πλήρως από την παραγωγική τους ικανότητα . Με την διαθεσιμότητα των δεικτών Doing Business για τις διασυνοριακές συναλλαγές – που μετρούν το χρόνο , το διαδικαστικό και το νομισματικό κόστος εξαγωγής και εισαγωγής – διάφορες εμπειρικές μελέτες έχουν εκτιμήσει πως οι εμπορικές δαπάνες επηρεάζουν τις εξαγωγικές και εισαγωγικές επιδόσεις των οικονομιών.

Ένα πλούσιο σύνολο εμπειρικών ερευνών δείχνει ότι η αποδοτική υποδομή και ένα υγιές επιχειρηματικό περιβάλλον συνδέονται θετικά με τις εξαγωγικές επιδόσεις. Η βελτίωση της αποδοτικότητας των υποδομών και του εφοδιαστικού εμπορίου (trade logistics) φέρνουν τεκμηριωμένα οφέλη για την ισορροπία των συναλλαγών της οικονομίας και των μεμονωμένων εμπόρων. Ωστόσο οι καθυστερήσεις στον χρόνο διαμετακόμισης μπορούν να μειώσουν τις εξαγωγές : μια μελέτη που αναλύει της σημασία του εφοδιαστικού εμπορίου διαπίστωσε ότι η αύξηση του χρόνου διαμετακόμιση κατά 1 ήμερα μειώνει τις εξαγωγές κατά μέσο όρο 7% στην υποσαχάρια Αφρική ⁴⁰. Μια άλλη μελέτη διαπίστωσε ότι η καθυστέρηση διάρκειας έστω και μιας ημέρας στον χρόνο μεταφοράς, για τις μεσόγειες οικονομίες και για τα ευαίσθητα στο χρόνο γεωργικά και μεταποιητικά προϊόντα, έχει ιδιαίτερα μεγάλη αρνητική επίδραση , μειώνοντας το εμπόριο κατά περισσότερο από 1% για κάθε ημέρα καθυστέρησης ⁴¹. Οι καθυστερήσεις κατά την εκκαθάριση των τελωνειακών διαδικασιών επηρεάζουν αρνητικά την ικανότητα της επιχείρησης να εξαγει , ιδίως όταν τα αγαθά προορίζονται για νέους πελάτες. Στις οικονομίες με ευέλικτους κανονισμούς εισόδου , η αύξηση του εμπορίου κατά 1% συνδέεται με αύξηση κατά περισσότερο από 0,5% του κατά κεφαλήν εισοδήματος , αλλά δεν έχει θετικό αντίκτυπο στις οικονομίες με πιο αυστηρή ρύθμιση. Η έρευνα κατέδειξε επίσης πως – οι αγοραστές επωφελούνται από την ύπαρξη αγαθών ποικίλης ποιότητας και τιμής για να επιλέξουν από τον ανταγωνισμό των εισαγωγών -οδηγεί μόνο στην ελαχιστοποίηση της ποιότητας στις οικονομίες υψηλού εισοδήματος του ΟΟΣΑ με δυσκίνητη ρύθμιση ενώ δεν έχει καμία επίδραση στην αναβάθμιση της ποιότητας σε οικονομίες εκτός ΟΟΣΑ με δυσκίνητη

⁴⁰ Freund and Rocha 2011.

⁴¹ Djankov, Freund and Pham 2010.

ρύθμιση⁴². Η λήψη επιχειρηματικών μέτρων αφορά πτυχές της ρύθμισης των επιχειρήσεων που επηρεάζουν τις εγχώριες επιχειρήσεις. Ωστόσο, η έρευνα δείχνει ότι η καλύτερη ρύθμιση των επιχειρήσεων -όπως μετράται από την Doing Business- συνδέεται με υψηλότερα επίπεδα άμεσων ξένων. Επιπλέον, οι άμεσες ξένες επενδύσεις μπορούν είτε να παρεμποδίσουν είτε να προωθήσουν τις εγχώριες επενδύσεις, ανάλογα με τον τρόπο που εφαρμόζονται οι φιλικοί προς τις επιχειρήσεις κανονισμοί εισόδου στην οικονομία υποδοχής. Στην πραγματικότητα, οι ξένες άμεσες επενδύσεις έχουν αποδειχθεί ότι εξαντλούν τις εγχώριες επενδύσεις σε οικονομίες με δαπανηρές διαδικασίες για την έναρξη μιας επιχείρησης⁴³. Μια άλλη μελέτη έδειξε, συμπληρωματικά, ότι οι οικονομίες με υψηλότερη ενοποίηση της διεθνούς αγοράς έχουν κατά μέσο όρο ευκολότερες και απλούστερες διαδικασίες για την έναρξη μιας επιχείρησης⁴⁴.

Οι πρόσφατες εμπειρικές εργασίες καταδεικνύουν τη σημασία των καλά σχεδιασμένων κανονισμών για την αγορά της πιστοληπτικής ικανότητας και των καλά λειτουργούντων δικαστικών συστημάτων για την είσπραξη χρεών. Για παράδειγμα, η μεταρρύθμιση των νομοθεσιών περί πτωχεύσεων με μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα βελτίωσε σημαντικά το ποσοστό ανάκτησης των βιώσιμων επιχειρήσεων στην Κολομβία⁴⁵.

Σε μια μελέτη πολλαπλών οικονομιών, αποδείχθηκε ότι η εισαγωγή περιουσιακών μητρώων για κινητά περιουσιακά στοιχεία αυξάνει την πρόσβαση των επιχειρήσεων στις χρηματοδοτήσεις κατά περίπου 8%. Στην Ινδία, η ίδρυση δικαστηρίων είσπραξης οφειλών μείωσε τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια κατά 28% και μείωσε τα επιτόκια των μεγαλύτερων δανείων, γεγονός που υποδηλώνει ότι η ταχύτερη επεξεργασία των υποθέσεων ανάκτησης χρεών μειώνει το κόστος της πίστωσης. Μια εις βάθος ανασκόπηση των παγκόσμιων τραπεζικών ροών αποκάλυψε ότι οι επιχειρήσεις σε οικονομίες με καλύτερα συστήματα ανταλλαγής πληροφοριών σχετικά με τις πιστώσεις και μεγαλύτερη διείσδυση των υποκαταστημάτων αποφεύγουν τους φόρους σε μικρότερο βαθμό. Έχουν βρεθεί ισχυρά δικαιώματα των μετόχων για τη μείωση των οικονομικών τριβών, ιδίως για τις επιχειρήσεις με μεγάλη εξωτερική χρηματοδότηση σε σχέση με το μετοχικό τους κεφάλαιο (όπως οι μικρές

⁴² Amiti and Khandelwal 2011.

⁴³ Munemo 2014.

⁴⁴ Norbäck, Persson and Douhan 2014.

⁴⁵ Giné and Love 2006.

επιχειρήσεις ή επιχειρήσεις που διατρέχουν κίνδυνο)⁴⁶. Υπάρχει επίσης ένα μεγάλο σύνολο θεωρητικών και εμπειρικών εργασιών που διερευνούν τις στρεβλωτικές επιπτώσεις των υψηλών φορολογικών συντελεστών και των δυσκίνητων φορολογικών κωδίκων και διαδικασιών. Σύμφωνα με μια μελέτη, η χορήγηση αδειών εκμετάλλευσης μεταξύ των επιχειρήσεων λιανικής αυξήθηκε κατά 13% μετά από φορολογική μεταρρύθμιση στη Βραζιλία. Ένας άλλος έδειξε ότι η μείωση της φορολογικής πολυπλοκότητας κατά 10% είναι συγκρίσιμη με τη μείωση κατά 1%⁴⁷ των πραγματικών φορολογικών συντελεστών.

Η ρύθμιση της αγοράς εργασίας - όπως μετράται με βάση το Doing Business - έχει αποδειχθεί ότι έχει σημαντικές επιπτώσεις στην αγορά εργασίας. Σύμφωνα με μια μελέτη, η αποφοίτηση από το σχολείο σε περίοδο δυσμενών οικονομικών συνθηκών έχει επίμονη και επιβλαβή επίδραση στις επακόλουθες ευκαιρίες απασχόλησης των εργαζομένων. Η επιμονή αυτού του αρνητικού αποτελέσματος είναι ισχυρότερη στις οικονομίες με αυστηρότερη νομοθεσία για την προστασία της απασχόλησης. Η αυστηρή νομοθεσία για την προστασία της απασχόλησης μπορεί επίσης έχουν αρνητικές συνέπειες κατανομής. Μια μελέτη για τη Χιλή, για παράδειγμα, διαπίστωσε ότι η αυστηρότερη τήρηση των κανόνων για την ασφάλεια της απασχόλησης συνδέεται με χαμηλότερα ποσοστά απασχόλησης για νέους, ανειδίκευτους εργαζομένους και γυναικών. Με την επέκταση της διάστασης των χρονικών σειρών και του εύρους των δεδομένων, η Doing Business ελπίζει να συνεχίσει να αποτελεί βασική αναφορά για τη συζήτηση σχετικά με τη σημασία της ρύθμισης των επιχειρήσεων για την οικονομική ανάπτυξη τόσο εντός όσο και εκτός του Ομίλου της Παγκόσμιας Τράπεζας.

Το Doing Business προσδιόρισε 17 διαφορετικά έργα δεδομένων ή δείκτες που χρησιμοποιούν τη Doing Business ως μία από τις πηγές δεδομένων της.³⁷ Τα περισσότερα από αυτά τα έργα ή τα ιδρύματα χρησιμοποιούν δεδομένα επιπέδου δείκτη και όχι τη συνολική ευκολία της κατάταξης των επιχειρήσεων. Ο ευρύτερα χρησιμοποιούμενος δείκτης ξεκινά μια επιχείρηση, ακολουθούμενη από ρύθμιση της αγοράς εργασίας και καταβολή φόρων. Αυτοί οι δείκτες συνδυάζουν συνήθως τα δεδομένα Doing Business με δεδομένα από άλλες πηγές για να εκτιμήσουν μια οικονομία σε μια συγκεκριμένη συνολική διάσταση, όπως η ανταγωνιστικότητα ή η καινοτομία.

⁴⁶ Montenegro and Pagés 2003.

⁴⁷ Lawless 2013.

Ο Δείκτης Οικονομικής Ελευθερίας του Ιδρύματος Heritage, για παράδειγμα, χρησιμοποίησε τους δείκτες Doing Business για να μετρήσει τον βαθμό της οικονομικής ελευθερίας στον κόσμο σε τέσσερις τομείς, μεταξύ των οποίων το κράτος δικαίου, το μέγεθος της κυβέρνησης, τη ρυθμιστική αποτελεσματικότητα και το άνοιγμα της αγοράς. Οι οικονομίες που σημειώνουν καλύτερα σε αυτούς τους τέσσερις τομείς τείνουν επίσης να έχουν υψηλό βαθμό οικονομικής ελευθερίας.

Με τον ίδιο τρόπο, το Παγκόσμιο Οικονομικό Φόρουμ χρησιμοποιεί δεδομένα Doing Business στον Δείκτη Παγκόσμιας Ανταγωνιστικότητας για να δείξει πώς ο ανταγωνισμός αποτελεί παγκόσμια κινητήρια δύναμη της οικονομικής ανάπτυξης. Ο οργανισμός χρησιμοποιεί επίσης 13 δείκτες Doing Business σε πέντε δείκτες που μετρούν τα θεσμικά όργανα, την αποδοτικότητα της αγοράς προϊόντων, την αποδοτικότητα της αγοράς εργασίας, την ανάπτυξη της χρηματοπιστωτικής αγοράς και τον δυναμισμό των επιχειρήσεων. Αυτές οι προσβάσιμες από το κοινό πηγές επεκτείνουν τα δεδομένα γενικού επιχειρηματικού περιβάλλοντος που δημιουργούνται από τη Doing Business, ενσωματώνοντάς τα στη μελέτη άλλων σημαντικών κοινωνικών και οικονομικών ζητημάτων σε όλες τις οικονομίες και τις περιφέρειες. Αποδεικνύουν ότι, μεμονωμένα, οι δείκτες Doing Business παραμένουν ένα χρήσιμο σημείο εκκίνησης για ένα πλούσιο σύνολο αναλύσεων σε διάφορους τομείς και διαστάσεις στον κόσμο της έρευνας.

Δείκτες υπό-εθνικών δεικτών επιχειρηματικότητας: συγκριτική αξιολόγηση σε περιφερειακό επίπεδο στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

Οι υποεθνικές μελέτες Doing Business υπογραμμίζουν τις διαφορές στη ρύθμιση των επιχειρήσεων και την εφαρμογή τους - καθώς και στο ρυθμό της μεταρρύθμισης των κανονιστικών ρυθμίσεων - σε διαφορετικές τοποθεσίες σε μια ενιαία οικονομία ή περιφέρεια. Για αρκετές οικονομίες, οι υποεθνικές μελέτες ενημερώνονται περιοδικά για τη μέτρηση της αλλαγής με την πάροδο του χρόνου ή επεκτείνετε τη γεωγραφική κάλυψη σε επιπλέον πόλεις. Έξι οικονομίες ολοκλήρωσαν υπο-εθνικές μελέτες φέτος: Αφγανιστάν, Κολομβία, τρία κράτη μέλη της ΕΕ (Βουλγαρία, Ουγγαρία και Ρουμανία) και Καζακστάν. Επιπλέον, μια τρέχουσα μελέτη ενημέρωσε τα δεδομένα για τη Νιγηρία. Με τη χρηματοδότηση της Γενικής Διεύθυνσης Περιφερειακής και Αστικής Πολιτικής (ΓΔ REGIO) της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, ξεκίνησε η πρώτη από μια σειρά νέων υποεθνικών εκθέσεων που επικεντρώνονται στα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Επιχειρηματική δραστηριότητα στην Ευρωπαϊκή Ένωση 2017: Η

Βουλγαρία, η Ουγγαρία και η Ρουμανία βασίζονται σε υπο-εθνικές μελέτες που ολοκληρώθηκαν στην Ιταλία, την Ισπανία και την Πολωνία. Η επόμενη μελέτη στην υποεθνική σειρά θα καλύψει την Κροατία, την Τσεχική Δημοκρατία, την Πορτογαλία και τη Σλοβακική Δημοκρατία. Οι μελέτες αυτές θα παράσχουν πολύτιμη συμβολή στις εκθέσεις των επιμέρους χωρών που καταρτίστηκαν για το ευρωπαϊκό εξάμηνο, στο πλαίσιο συντονισμού της οικονομικής και δημοσιονομικής πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης και θα συνδέονται στενά με την πρωτοβουλία της Περιφέρειας Lagging, η οποία δρομολογήθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή τον Ιούνιο του 2015 και μελετά τους περιορισμούς στην ανάπτυξη και επενδύσεις στις περιοχές χαμηλού εισοδήματος και χαμηλής ανάπτυξης της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Doing Business στην Ευρωπαϊκή Ένωση 2017: Η Βουλγαρία, η Ουγγαρία και η Ρουμανία ξεπέρασαν τις μεγαλύτερες επιχειρηματικές πόλεις της Σόφιας της Βουδαπέστης και το Βουκουρέστι για τη σύγκριση των επιπλέον 19 τοποθεσιών. Συνολικά, η μελέτη απέβλεπε στη ρύθμιση των επιχειρήσεων σε 22 τοποθεσίες - έξι στη Βουλγαρία, επτά στην Ουγγαρία και εννέα στη Ρουμανία. Η μελέτη αξιολόγησε τις τοποθεσίες που χρησιμοποιούν πέντε σύνολα δεικτών Doing Business:

1. έναρξη μιας επιχείρησης
2. εξέταση άδειας κατασκευής
3. λήψη ηλεκτρικής ενέργειας
4. εγγραφή ιδιοκτησίας
5. εκτέλεση συμβάσεων.

Η μελέτη διαπίστωσε ότι υπήρχαν θέσεις σε κάθε οικονομία που υπερέβαιναν τον μέσο όρο της ΕΕ σε τουλάχιστον μία περιοχή. Στη Βουλγαρία, για παράδειγμα, η Βάρνα και το Πλέβεν ξεπέρασαν το μέσο όρο της ΕΕ όσον αφορά τους δείκτες εκκίνησης για επιχειρήσεις.

Αυτό ισχύει και για τα Pecs και Szeged (Ουγγαρία), τα οποία υπερέβησαν τον μέσο όρο της ΕΕ όσον αφορά την αντιμετώπιση των δεικτών οικοδομικών αδειών. Όλες οι πόλεις της Ουγγαρίας και η Oradea (Ρουμανία) υπερβαίνουν το μέσο όρο της ΕΕ για την εγγραφή ακινήτων, οι περισσότερες τοποθεσίες το έκαναν και για την επιβολή συμβάσεων. Ωστόσο, καμία από τις

υποεθνικές τοποθεσίες που ερωτήθηκαν δεν πλησίασε τον μέσο όρο της ΕΕ όσον αφορά τους δείκτες για την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας.

Παρόλο που καμία θέση δεν υπερέχε και στους πέντε τομείς που καλύπτονταν από τη μελέτη, οι περισσότεροι επέδειξαν αξιοσημείωτη απόδοση σε τουλάχιστον έναν τομέα, παρέχοντας στους αξιωματούχους μεταρρύθμισης παραδείγματα υφιστάμενων ορθών πρακτικών που μπορούν να αναπαραχθούν. Για παράδειγμα, βουλγαρικές πόλεις θα μπορούσε να διευκολύνει την έναρξη μιας επιχείρησης υιοθετώντας τις καλές πρακτικές που παρατηρήθηκαν στη Βάρνα. Οι πόλεις στην Ουγγαρία θα μπορούσαν να διευκολύνουν την είσοδό τους ηλεκτρικής ενέργειας, εξομοιώνοντας τις καλές πρακτικές του Szeged και του Szekesfehervar. Και οι πόλεις της Ρουμανίας θα μπορούσαν να ενισχύσουν τα δικά τους καθεστώτα επιβολής των συμβάσεων μελετώντας το παράδειγμα της Τιμισοάρα. Η μελέτη, η οποία περιλαμβάνει επίσης συγκρίσεις με 187 άλλες οικονομίες παγκοσμίως, παρέχει πρακτικές συστάσεις και παρουσιάζει καλές πρακτικές για τη βελτίωση του επιχειρηματικού περιβάλλοντος.

Το ζήτημα που θα πρέπει να εξεταστεί ωστόσο είναι αν η εφαρμογή της ρύθμισης είναι προβλέψιμη και αν αυτό έχει κάποιο αντίκτυπο.

Το Doing Business μετράει τη μέση διάρκεια κάθε διαδικασίας ή την κάθε διαδικασία μεμονωμένα σε διαφορετικά σύνολα δεικτών με στοιχεία χρόνου. Ωστόσο, στην πράξη, ο χρόνος που απαιτείται για την ολοκλήρωση της ίδιας συναλλαγής μπορεί να διαφέρει σημαντικά από τον έναν επιχειρηματία στον άλλο. Επειδή οι επιχειρηματίες τοποθετούν ένα ασφάλιστρο στην αξιοπιστία και τον χαμηλό κίνδυνο, αυτή η διακύμανση του χρόνου μπορεί να έχει σημαντικές επιπτώσεις.

Φέτος, η Doing Business επιχειρεί να κατανοήσει καλύτερα αυτές τις διαφορές για τους οκτώ δείκτες με χρονική συνιστώσα, δηλαδή την έναρξη μιας επιχείρησης, την επεξεργασία

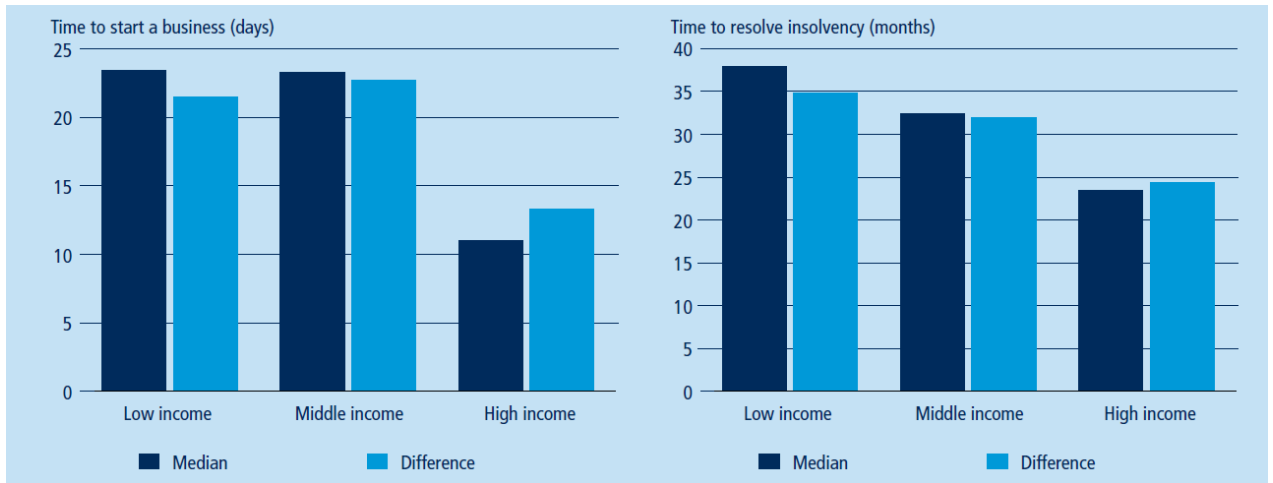
οικοδομικών αδειών, την ηλεκτροδότηση, την καταχώρηση ακινήτων, την καταβολή φόρων, τη διασυνοριακή εμπορία, την επιβολή συμβάσεων και την επίλυση της αφερεγγυότητας. Για να γίνει αυτό, η Doing Business συγκέντρωσε δεδομένα που εκτιμούν το χρόνο για να ολοκληρωθεί μια διαδικασία τόσο σε βέλτιστα όσο και σε χειρότερα σενάρια σε μια οικονομία. Τα στοιχεία δείχνουν ότι στην Ισπανία, για παράδειγμα, μια δίκη εμπορικής διαφοράς διαρκεί κατά μέσο

όρο 280 ημέρες σε κανονική περίπτωση, αλλά μπορεί να κυμανθεί από 180 ημέρες σε 550 ημέρες ανάλογα με τις ιδιαίτερες περιστάσεις.

Τα στοιχεία δείχνουν ότι – σε όλους τους οκτώ δείκτες Doing Business που αναφέρθηκαν παραπάνω, οι οικονομίες υψηλού εισοδήματος έχουν μικρότερη χρονική μεταβλητότητα και επομένως πιο προβλέψιμα ρυθμιστικά περιβάλλοντα από τις οικονομίες χαμηλού ή μεσαίου εισοδήματος (βλ. Παρακάτω το παράδειγμα). Επιπλέον, τα δεδομένα επιβεβαιώνουν ότι ο διάμεσος είναι πολύ στο επίκεντρο της χρονικής κατανομής. Στο Ηνωμένο Βασίλειο, για παράδειγμα, ο μέσος χρόνος για την έκδοση αδειών κατασκευής είναι 90 ημέρες. Το σενάριο χειρότερης περίπτωσης είναι 120 ημέρες και το σενάριο βέλτιστων περιπτώσεων είναι 60 ημέρες, πράγμα που σημαίνει ότι η διανομή επικεντρώνεται γύρω από το διάμεσο συν ή μείον τις 30 ημέρες.

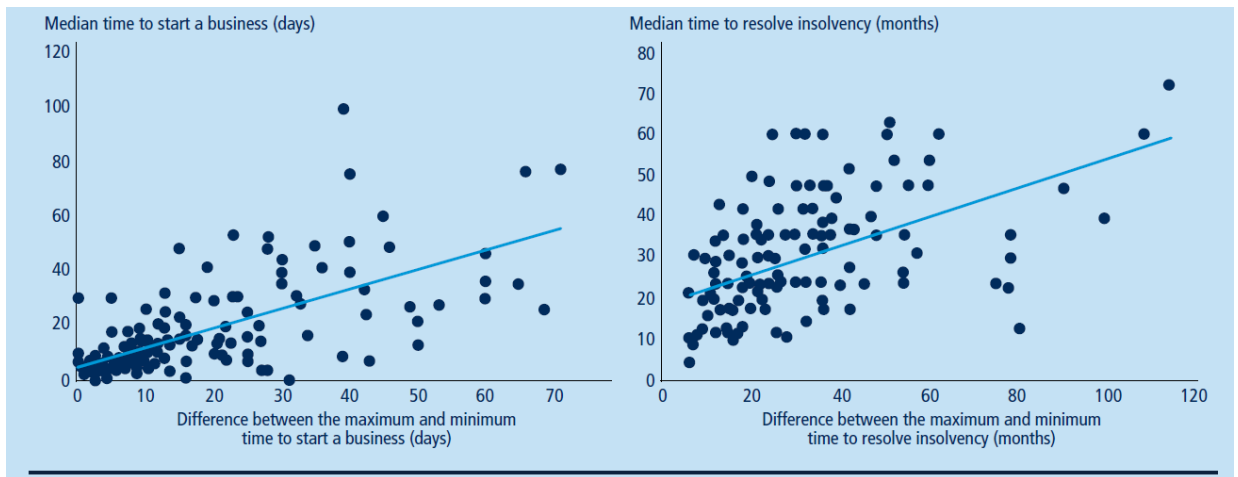
Τα δεδομένα της επιχείρησης Doing Business δείχνουν επίσης ότι ο διάμεσος είναι θετικά συσχετισμένος με τη διαφορά μεταξύ των καλύτερων και των χειρότερων σεναρίων (βλ. Εικόνα παρακάτω). Όσο μεγαλύτερος είναι ο μέσος χρόνος συμμόρφωσης με έναν κανονισμό, τόσο πιο δύσκολη γίνεται η πρόβλεψη του χρόνου που απαιτείται για να γίνει αυτό - ο διάμεσος γίνεται μέτρο για την απρόβλεπτη επίδοση. Στην πραγματικότητα, οι οικονομίες με μεγαλύτερη χρονική διακύμανση δεν αντιμετωπίζουν υψηλότερα επίπεδα διαφθοράς κατά μέσο όρο εκτός από αυτό που προβλέπεται ήδη από το διάμεσο. Οι οικονομίες με υψηλά εισοδήματα έχουν μικρότερη διαφορά μεταξύ των εκτιμήσεων του χρόνου και των χειρότερων σεναρίων.

Διάγραμμα 7 : Απεικόνιση και συσχετισμός χαμηλών & υψηλών οικονομιών

Πηγή : Βάση Δεδομένων Doing Business

Στις οικονομίες όπου χρειάζεται περισσότερος χρόνος για να ξεκινήσει ή να κλείσει μια επιχείρηση , ο χρόνος για να γίνει αυτό είναι λιγότερο προβλέψιμος.

Διάγραμμα 8: Συσχετισμός έναρξης επιχείρησης σε χαμηλές & υψηλές οικονομίες

Πηγή : Βάση Δεδομένων Doing Business

Παρακάτω παρατίθεται μια πρόσφατη έρευνα Doing Business βασισμένη σε νέα δεδομένα από τις Επιχειρηματικές έρευνες "Doing Business" και World Bank.

Η ομάδα Doing Business διενήργησε αρκετές μελέτες το 2016/17, αναλύοντας πώς τα τρέχοντα δεδομένα σχετικά με τους επιχειρηματικούς κανονισμούς από το Doing Business και τις έρευνες

επιχειρήσεων της Διεθνούς Τράπεζας συνδέονται με διάφορα οικονομικά και θεσμικά αποτελέσματα. Αυτές οι μελέτες διαπίστωσαν ότι:

- Οι μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις είναι πιο πιθανό να έχουν περιορισμένες πιστώσεις. Επιπλέον, ένα πιο προηγμένο πιστωτικό σύστημα πληροφόρησης συνδέεται με χαμηλότερα επίπεδα πιστωτικών περιορισμών, ιδίως για τις μικρότερες επιχειρήσεις, τις επιχειρήσεις που δεν ελέγχονται εξωτερικά ή τις επιχειρήσεις που δεν διαθέτουν πιστοποίηση ποιότητας⁴⁸.
- Οι δημοσιονομικές πιέσεις ενθαρρύνουν την κανονιστική μεταρρύθμιση. Ωστόσο, η επίπτωση των δημοσιονομικών ανισορροπιών στη μεταρρύθμιση αποδυναμώνεται όταν οι κυβερνήσεις μπορούν να βασίζονται σε χαμηλό κόστος δανεισμού⁴⁹.
- Η αναξιοπιστία των υπηρεσιών είναι ένας σημαντικός παράγοντας στις οικονομίες χαμηλού εισοδήματος, όπου οι διακοπές της ηλεκτρικής ενέργειας κυμαίνονται σημαντικά από έτος σε έτος. Επιπλέον, οι επαχθείς συνδέσεις ηλεκτρικής ενέργειας συνδέονται με τη διαφθορά των χρηστών και οι υψηλότεροι περιορισμοί στον τομέα της ηλεκτρικής ενέργειας μειώνουν τη σταθερή ζήτηση για ενεργειακές εισροές⁵⁰.
- Υπάρχει μια σημαντική αρνητική σχέση μεταξύ της διαφθοράς και της σταθερής παραγωγικότητας όταν η ρύθμιση των επιχειρήσεων είναι υψηλή, αλλά δεν υπάρχει σημαντική σχέση όταν η ρύθμιση των επιχειρήσεων είναι χαμηλή⁵¹.

5. Το παράδειγμα της Ελλάδας.

Έχοντας μελετήσει αναλυτικά στα προηγούμενα κεφάλαια τα συστήματα αξιολόγησης των κινδύνων των κρατών, τα κριτήρια και τις μεθόδους ανταγωνιστικότητας κρίνεται σκόπιμο για

⁴⁸ Chávez 2017.

⁴⁹ Djankov, Georgieva and Ramalho 2017a.

⁵⁰ Arlet 2017.

⁵¹ Amin and Ulku 2017.

να αντιληφθούμε ουσιαστικά και ρεαλιστικά την επίδραση των ως άνω, να αναλύσουμε ένα κράτος που αντιμετώπισε και συνεχίζει να αντιμετωπίζει προβλήματα ανταγωνιστικότητας την τελευταία οκταετία . Το παράδειγμα της χώρας μας συνιστά ένα άκρως αντιπροσωπευτικό παράδειγμα και θα το εξετάσουμε ενδελεχώς στις κάτωθι ενότητες.

Αν και τα τελευταία οκτώ έτη, όπως προαναφέρθηκε, υπήρξε η εφαρμογή τριών προγραμμάτων προσαρμογής για την αντιμετώπιση της κρίσης δημόσιου χρέους, η ελληνική οικονομία εξακολουθεί να βρίσκεται σε μια παρατεταμένη ύφεση και να αντιμετωπίζει προβλήματα ανταγωνιστικότητας, πολιτικής σταθερότητας και κοινωνικής συνοχής. Παράλληλα , η πολιτική δημοσιονομικής προσαρμογής δεν επίλυσε το αρχικό πρόβλημα του δημόσιου χρέους. Αντιθέτως, όπως δείχνουν και τα πρόσφατα στοιχεία η ικανότητα της χώρας να εξυπηρετήσει το χρέος της έχει επιδεινωθεί.

Από την εμφάνιση της κρίσης στα τέλη του 2009, αρχές του 2010 , ο επιστημονικός και πολιτικός διάλογος για το ελληνικό πρόβλημα εστίασε, κυρίως, στην ερμηνεία της κρίσης δημόσιου χρέους, στις επιπτώσεις της κρίσης και της εφαρμοσμένης πολιτικής προσαρμογής, στα λάθη και στις παραλήψεις κατά την εφαρμογή της, καθώς και στις διεθνείς πτυχές της. Μετά την έξοδο από την κρίση των υπολοίπων τριών χωρών που εφάρμοσαν προγράμματα προσαρμογής (Ιρλανδία, Πορτογαλία, Κύπρος) τέθηκε εντονότερα το ερώτημα, εάν η συνέχιση του ελληνικού προβλήματος οφείλεται πρωτίστως στις εσωτερικές πολιτικές και κοινωνικές δυναμικές που ανθίστανται στις αναγκαίες μεταρρυθμίσεις και προσαρμογές ή στο λανθασμένο μίγμα οικονομικής πολιτικής που εφαρμόστηκε μέχρι σήμερα.

Σύμφωνα με την άποψη των δανειστών και των εκπροσώπων των οικονομικών της προσφοράς, η συνέχιση της κρίσης οφείλεται στην ανικανότητα της Ελλάδας να εφαρμόσει με συνέπεια τις φιλελεύθερες μεταρρυθμίσεις και να δημιουργήσει ένα φιλικό επενδυτικό περιβάλλον, μειώνοντας τον κρατικό παρεμβατισμό και δημιουργώντας συνθήκες δημοσιονομικής σταθερότητας μέσω της μείωσης των κρατικών δαπανών και της αύξησης των φορολογικών και λοιπών εσόδων του κράτους.

Για τους εκπροσώπους της κεϋνσιανής σχολής σκέψης, η παράταση της ύφεσης και η μη επίλυση του δημοσιονομικού προβλήματος, οφείλεται στην πτώση της εσωτερικής ζήτησης που επέφερε η πολιτική της δημοσιονομικής λιτότητας και η εσωτερική υποτίμηση, όπως αυτή

υλοποιήθηκε με περικοπές μισθών και συντάξεων, καθώς και μέσω της μείωσης των τιμών. Σύμφωνα με την άποψη αυτή, η συνέχιση της κρίσης οφείλεται στον φαύλο κύκλο της ύφεσης που προκάλεσε η αιφνίδια και ισχυρή πολιτική λιτότητας και η παντελής απουσία μέτρων αντικυκλικής πολιτικής μέσω της τόνωσης της ζήτησης και των επενδύσεων.

Υπάρχει όμως και μία τρίτη άποψη, θα την ονομάζαμε διαρθρωτική, η οποία χωρίς να απορρίπτει πλήρως τα επιχειρήματα των δύο παραπάνω κυρίαρχων απόψεων, θεωρεί ότι η

μέχρι τώρα πολιτική προσαρμογής και η σχετική συζήτηση εστιάζει, κυρίως, στα συμπτώματα της κρίσης και όχι στα γενεσιουργά της αίτια, τα οποία είναι διαρθρωτικής φύσεως και τα οποία σε μεγάλο βαθμό εξακολουθούν να υφίστανται και να εμποδίζουν την έξοδο της χώρας από την κρίση και τη διεθνή εποπτεία. Στον πυρήνα της τρίτης αυτής άποψη βρίσκεται η θέση ότι το δημοσιονομικό χρέος, όπως και τα χρόνια εξωτερικά ελλείμματα της ελληνικής οικονομίας, δεν είναι αίτια, αλλά συμπτώματα μιας μη ανταγωνιστικής οικονομίας και ενός ιδιότυπου συστήματος οργάνωσης και λειτουργίας της ελληνικής οικονομίας, όπου κυρίαρχος είναι ο ρόλος του κρατικού παρεμβατισμού, υπέρ της εξυπηρέτησης οργανωμένων συμφερόντων.

Σε συνέχεια των προηγούμενων μας αναλύσεων σε αυτό το κεφάλαιο θα μελετηθεί η διερεύνηση των διαρθρωτικών και θεσμικών αδυναμιών της ελληνικής οικονομίας και το κατά πόσο αυτές ελήφθησαν υπόψη στο σχεδιασμό και εφαρμογή της πολιτικής συνοχής ή/και κατά πόσο αυτές οι διαρθρωτικές

αδυναμίες επηρέασαν την αποτελεσματικότητα των πολιτικών και δράσεων προσαρμογής. Επιπροσθέτως, έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον να εξεταστεί κατά πόσο οι ως άνω αδυναμίες, ως γενεσιουργά αίτια της κρίσης, αντιμετωπίστηκαν αποτελεσματικά από την εφαρμοστέα πολιτική προσαρμογής 2010-2018.

Οι στόχοι, τα μέσα και τα αποτελέσματα της οικονομικής πολιτικής των προγραμμάτων προσαρμογής με σκοπό να αξιολογηθεί η εσωτερική συνοχή και αποτελεσματικότητα της πολιτικής αυτής θα παρουσιαστούν λεπτομερώς. Η παρακάτω ανάλυση εστιάζει στις διαρθρωτικές και συστημικές αδυναμίες της ελληνικής οικονομίας και εξετάζεται η σημασία τους πριν και μετά την κρίση. Ιδιαίτερη αναφορά γίνεται σε διαρθρωτικές αδυναμίες της

οικονομίας, σε ατέλειες, κενά και δυσλειτουργίες του ελληνικού οικονομικού συστήματος καθώς και σε ορισμένες χρόνιες παθολογίες του ελληνικού δημοσιονομικού συστήματος.

5.1 Η πολιτική προσαρμογής στην Ελλάδα: στόχοι, μέσα και αποτελέσματα

Κατά την έναρξη των προγραμμάτων προσαρμογής η διάγνωση της ελληνικής οικονομίας κατέγραφε υψηλό δημόσιο χρέος, συσσωρευμένα προβλήματα ανταγωνιστικότητας, ένα διογκωμένο, αναποτελεσματικό κρατικό τομέα, καθώς και ακαμψίες και στρεβλώσεις στο σκέλος της προσφοράς και ειδικότερα στις αγορές εργασίας, χρήματος, αγαθών και

υπηρεσιών⁵². Χαρακτηριστική έκφανση των παραπάνω προβλημάτων ήταν η παγίωση των λεγόμενων δίδυμων ελλειμμάτων, δηλαδή των ελλειμμάτων του δημόσιου προϋπολογισμού και των ελλειμμάτων του Ισοζυγίου Τρεχουσών Συναλλαγών, τα οποία καθ' όλη τη δεκαετία του 2000 βάδιζαν παράλληλα. Συνεπώς, μία συνολική παρέμβαση εξυγίανσης της ελληνικής οικονομίας όφειλε να συμβάλει αφενός στην δημοσιονομική εξυγίανση και αφετέρου στην ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας, ώστε να επέλθουν η εσωτερική και εξωτερική ισορροπία.

Με βάση τα παραπάνω τόσο το πρώτο, όσο και τα επόμενα δύο προγράμματα προσαρμογής έθεσαν, ως βραχυπρόθεσμους στόχους:

- Την αποκατάσταση της δημοσιονομικής ισορροπίας.
- Τη διασφάλιση της χρηματοπιστωτικής σταθερότητας και τη ρευστότητα της οικονομίας.

Ως μεσοπρόθεσμοι και μακροπρόθεσμοι στόχοι ετέθησαν:

- Η ανάκαμψη της ελληνικής οικονομίας και η διασφάλιση της εξυπηρέτησης του χρέους,
- η βελτίωση ανταγωνιστικότητας ελληνικής οικονομίας, και
- η αποκατάσταση των εξωτερικών ανισορροπιών.

⁵² Κότιος 2011, Athanasoglou/Backinezos/Georgiou 2010, Sklias/Roukanas 2012, Galenianos 2015

Ως κύρια μέσα της οικονομικής πολιτικής για την επίτευξη των παραπάνω στόχων επελέγησαν δέσμες μέτρων των κάτωθι κατηγοριών παρέμβασης:

- Η μείωση των δαπανών και η αύξηση των φορολογικών εσόδων του δημόσιου και η σταδιακή αύξηση των πρωτογενών πλεονασμάτων.
- Η εσωτερική υποτίμηση με μείωση αμοιβών εργασίας, κερδών και άλλων εισοδημάτων, με απώτερο στόχο τη μείωση της εσωτερικής κατανάλωσης και των τιμών των διεθνώς εμπορεύσιμων αγαθών και υπηρεσιών, ώστε να προωθηθούν η αύξηση των εξαγωγών και η υποκατάσταση των εισαγωγών.
- Το άνοιγμα των αγορών αγαθών, υπηρεσιών, κεφαλαίων και εργασίας, και ένα ευρύ φάσμα αλλαγών και μεταρρυθμίσεων στο δημόσιο τομέα, οι οποίες ονομάστηκαν διαρθρωτικές αλλαγές. Ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε εξ αρχής στην απορρύθμιση της αγοράς εργασίας και στον περιορισμό του ρόλου των εργατικών συνδικάτων.
- Ένα φιλόδοξο πρόγραμμα ιδιωτικοποιήσεων κρατικών επιχειρήσεων και λοιπής δημόσιας περιουσίας.

Οι στόχοι και τα μέσα των προγραμμάτων προσαρμογής προσδιορίζουν τη φιλοσοφία της οικονομικό πολιτικής παρέμβασης, που ακολουθεί την παραδοσιακή συνταγή του ΔΝΤ, αλλά και προσαρμόζεται στο πλαίσιο των θεσμικών και πραγματικών περιορισμών της Ευρωζώνης, εντός της οποίας ένα κράτος μέλος δεν διαθέτει τα μέσα για μία επεκτατική πολιτική στήριξης της ζήτησης και των επενδύσεων μέσω πολιτικών κεϋνσιανού τύπου ⁵³

Συνεπώς, η οικονομική πολιτική των Μνημονίων είναι μία πολιτική περιορισμού της συνολικής ζήτησης, με παράλληλη ενίσχυση των μηχανισμών και λειτουργιών της ελεύθερης οικονομίας της αγοράς, δηλαδή ακολουθεί τη φιλοσοφία των «Οικονομικών της Προσφοράς» (Supply Side Economics) της νεότερης φιλελεύθερης παράδοσης ⁵⁴

Σύμφωνα με τις προβλέψεις των προγραμμάτων προσαρμογής η υφεσιακή επίδραση της περιοριστικής δημοσιονομικής πολιτικής θα ήταν προσωρινή, μιας και σταδιακά θα επενεργούσαν αντικυκλικά, δηλαδή στην κατεύθυνση της οικονομικής μεγέθυνσης, δυναμικές όπως:

⁵³ (Κότιος 2000, Kotios/Roukanas 2013)

⁵⁴ (Papadimitriou/Nikiforos/Zezza 2013)

- Η εμφάνιση των λεγόμενων «μη κεϋνσιανών» αναπτυξιακών επιδράσεων⁵⁵, μέσω της αύξησης της καταναλωτικής ζήτησης λόγω της προσδοκώμενης μελλοντικής μείωσης της φορολογίας, η οποία θα ακολουθούσε μετά την επίτευξη της δημοσιονομικής προσαρμογής, καθώς και μέσω της αύξησης των επενδύσεων λόγω μείωσης του δημόσιου χρέους και, συνεπώς, των επιτοκίων δανεισμού (confidence effect) για καταναλωτικά, στεγαστικά και επιχειρηματικά δάνεια. Παράλληλα, η μείωση της συνολικής κατανάλωσης θα επέτρεπε την αύξηση των συνολικών αποταμιεύσεων και των επενδύσεων.
- Η αύξηση της εξωτερικής ζήτησης και των εξαγωγών μετά τη μείωση των τιμών των εξαγωγών λόγω της εσωτερικής υποτίμησης, καθώς και η αύξηση της εσωτερικής ζήτησης λόγω της υποκατάστασης των εισαγωγών.
- Η αύξηση των επενδύσεων, ιδιαίτερα των άμεσων ξένων επενδύσεων, λόγω της βελτίωσης του επιχειρηματικού περιβάλλοντος που θα επιτυγχάνονταν μέσω των ιδιωτικοποιήσεων, της απελευθέρωσης και απορρύθμισης των αγορών συντελεστών παραγωγής, αγαθών και

υπηρεσιών, καθώς και μέσω του εκσυγχρονισμού του δημόσιου τομέα και της βελτίωσης των υπηρεσιών του ⁵⁶

Μετά το σκάσιμο της φούσκας του δημόσιου χρέους, όπως δείχνει και η διεθνής εμπειρία, ήταν αναμενόμενη η ύφεση της οικονομίας για ένα συγκεκριμένο χρονικό διάστημα, το οποίο θα το διαδέχονταν μία περίοδος συνεχούς ανάκαμψης, που θα βελτίωνε τις συνθήκες βιωσιμότητας του δημόσιου χρέους και του λόγου χρέους προς ΑΕΠ.

Η πραγματική εξέλιξη όμως δεν επαλήθευσε αυτήν την προσδοκία. Όπως φαίνεται από τον παρακάτω πίνακα (Πίνακας 10) με εξαίρεση το 2014, η χώρα βίωσε μία ύφεση ισχυρότερη της αναμενόμενης, κατά τη διάρκεια της οποίας απώλεσε σωρευτικά πάνω από 25% του ΑΕΠ της, γεγονός που προκάλεσε μεγάλη αύξηση της ανεργίας και την εμφάνιση έντονων κοινωνικών προβλημάτων, ενώ παρά τις σημαντικές προσπάθειες δημοσιονομικής εξυγίανσης, το δημόσιο χρέος ως ποσοστό του ΑΕΠ, αυξήθηκε αντί να μειωθεί. Ασφαλώς, η κατάσταση σε όλα τα επίπεδα και σε όλους τους δείκτες θα ήταν πολύ καλύτερη εάν η ελληνική οικονομία ανέκαμπε ταχύτερα και σύμφωνα με τις αρχικές υποθέσεις εργασίας αναφορικά με τις αναπτυξιακές

⁵⁵ (Alesina/Favero/Giavazzi 2012, Papadimitriou/Nikiforos/Zezza 2013)

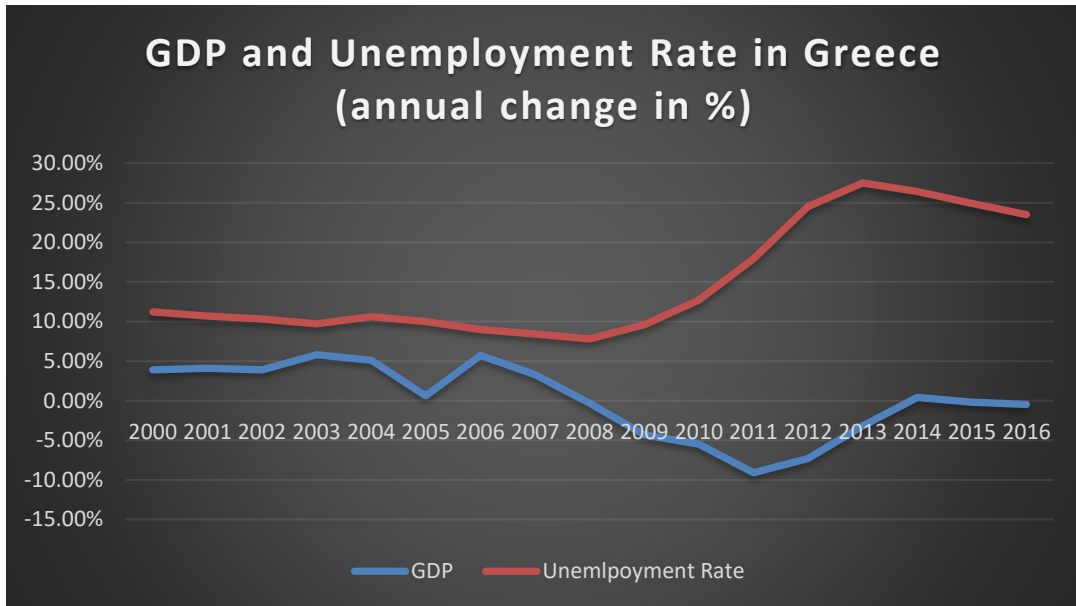
⁵⁶ Arghyrou /Kontonikas 2010

δυναμικές της πολιτικής προσαρμογής. Η μη εμφάνιση των αναπτυξιακών επιδράσεων δύναται να οφείλεται σε πολλούς παράγοντες, όπως για παράδειγμα στην πολιτική και μακροοικονομική αστάθεια και αβεβαιότητα, σε συστημικούς κινδύνους όπως το GREXIT, σε καθυστερήσεις στις ιδιωτικοποιήσεις και στις μεταρρυθμίσεις και σε αρνητικούς εξωτερικούς παράγοντες. Όπως ήδη αναφέρθηκε παραπάνω, για πολλούς η παρατεταμένη ύφεση οφείλεται στη ραγδαία συρρίκνωση της εσωτερικής ζήτησης η οποία προκλήθηκε από τη δραστική δημοσιονομική λιτότητα και τη μείωση των πραγματικών αμοιβών εργασίας. Έτσι, η δημοσιονομική λιτότητα με τους υψηλότερους του αναμενομένου πολλαπλασιαστές έθεσε σε κίνηση έναν υφεσιακό φαύλο κύκλο, όπου η μείωση των κρατικών δαπανών και η αύξηση των φόρων μειώνουν σημαντικά τη συνολική ζήτηση και παραγωγή και συνολικά το ΑΕΠ, γεγονός που επιδεινώνει τη δημοσιονομική κατάσταση και προκαλεί τη λήψη νέων μέτρων λιτότητας που τροφοδοτούν τη συνέχιση του φαύλου κύκλου. Από την άλλη, σημαντική ήταν και η επίδραση στη συνολική ζήτηση και της εσωτερικής υποτίμησης, δηλαδή της μείωσης των πραγματικών αμοιβών εργασίας, η οποία προκάλεσε μείωση των διαθέσιμων εισοδημάτων και επέδρασε θετικά στην αύξηση της ανεργίας, αντί στη μείωσή της (βλ. Πίνακες 11 & 12). Όπως δείχνει και σχετική έρευνα⁵⁷, στην ΕΕ όσο μεγαλύτερη ήταν η πτώση των πραγματικών μισθών, τόσο μεγαλύτερη η πτώση της εσωτερικής ζήτησης και κατά συνέπεια, όσο μεγαλύτερη η πτώση των πραγματικών αμοιβών εργασίας, τόσο υψηλότερη ήταν η ανεργία.

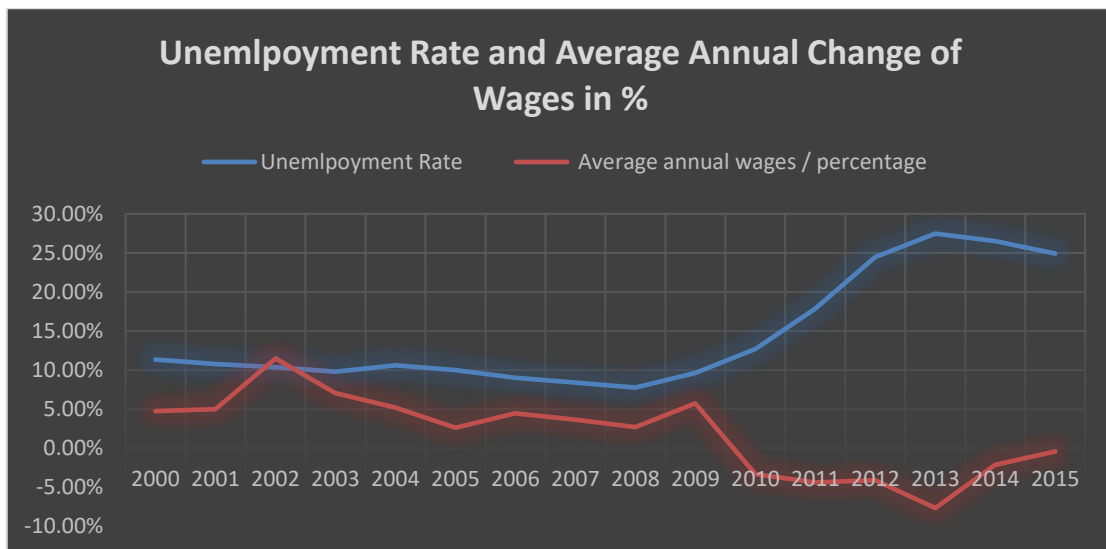
Πίνακας 10 : ΑΕΠ και ποσοστό ανεργίας στην Ελλάδα

⁵⁷ Heimberger 2015

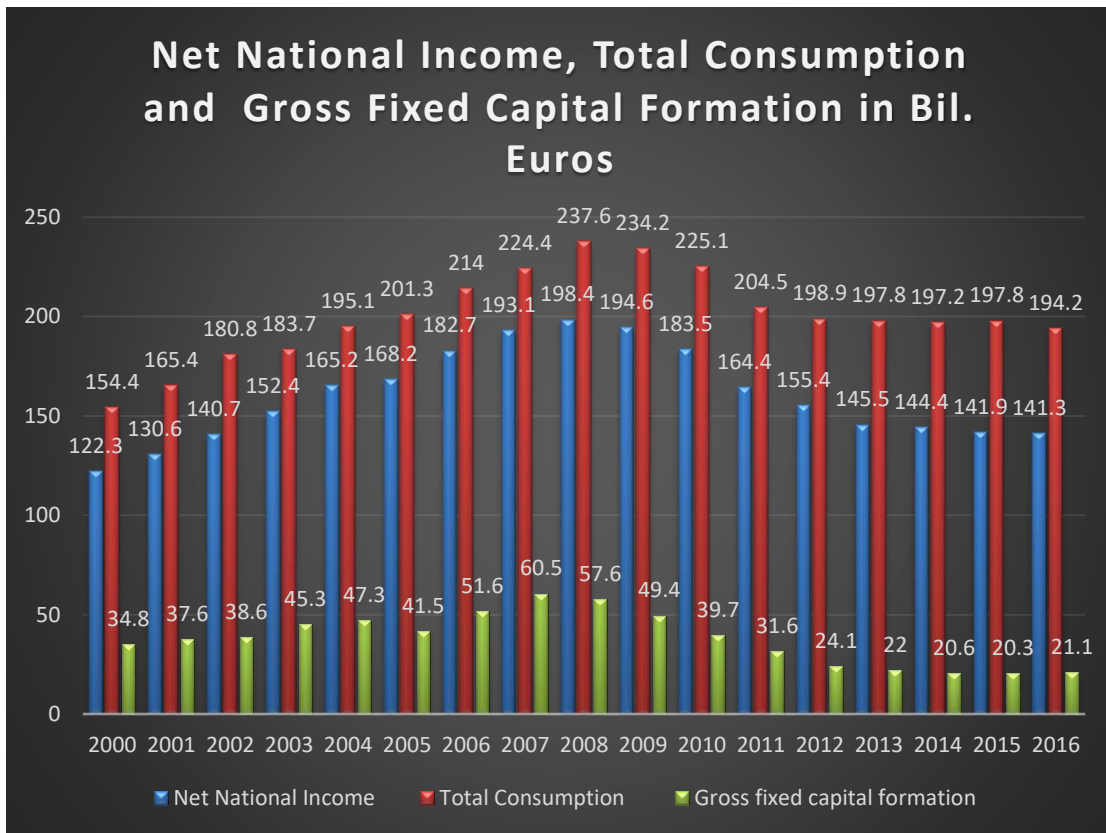
Πηγή : AMECO Database; Own calculations

Πίνακας 11: Ποσοστό ανεργίας και μέση ετήσια μεταβολή των μισθών

Πηγή: AMECO Database and OECD Data; Own calculations

Πίνακας 12: Καθαρό Εθνικό Εισόδημα, Συνολική Κατανάλωση και σχηματισμό ακαθάριστου πάγιου κεφαλαίου

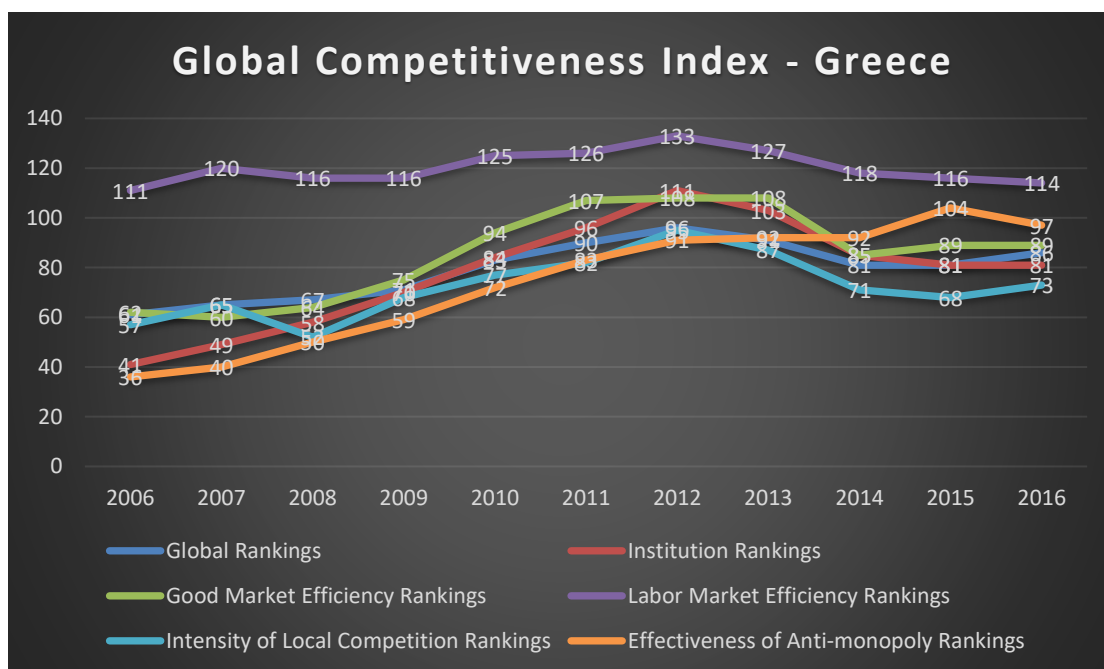
Πηγή: AMECO Database and OECD Data; Own calculations

Ως προς το δεύτερο μεσο-μακροπρόθεσμο στρατηγικό στόχο της ενίσχυσης της ανταγωνιστικότητας της χώρας, τα στοιχεία που παρατίθενται στο σημείο αυτό από σχετικές έρευνες⁵⁸ και τις ετήσιες εκθέσεις του World Economic Forum, όπως αναφέραμε και σε προηγούμενο κεφάλαιο, δείχνουν ότι και ο στόχος αυτός, παρά τη δραστική εσωτερική υποτίμηση, εξακολουθεί να απέχει από την πραγμάτωσή του. Όπως φαίνεται και από το Πίνακα 13 μεταξύ των ετών 2005 και 2016 επιδεινώθηκε η ανταγωνιστική θέση της χώρας, καταλαμβάνοντας πλέον το 2016 την 86^η θέση ανάμεσα σε 138 χώρες, ενώ το 2008/9 κατείχε την 67^η θέση (ανάμεσα σε 134). Επίσης, χαρακτηριστικό είναι ότι επιδείνωση εμφανίζουν οι 10 από τους συνολικά 13 πυλώνες της ανταγωνιστικότητας της χώρας, με ιδιαίτερα δυσμενείς να είναι οι δείκτες Αποτελεσματικότητα χρηματοπιστωτικών αγορών, Μακροοικονομική

⁵⁸ Kyrkilis/Hazakis 2014

σταθερότητα, Αποτελεσματικότητα αγορών εργασίας Αποτελεσματικότητα αγορών αγαθών και Θεσμοί.

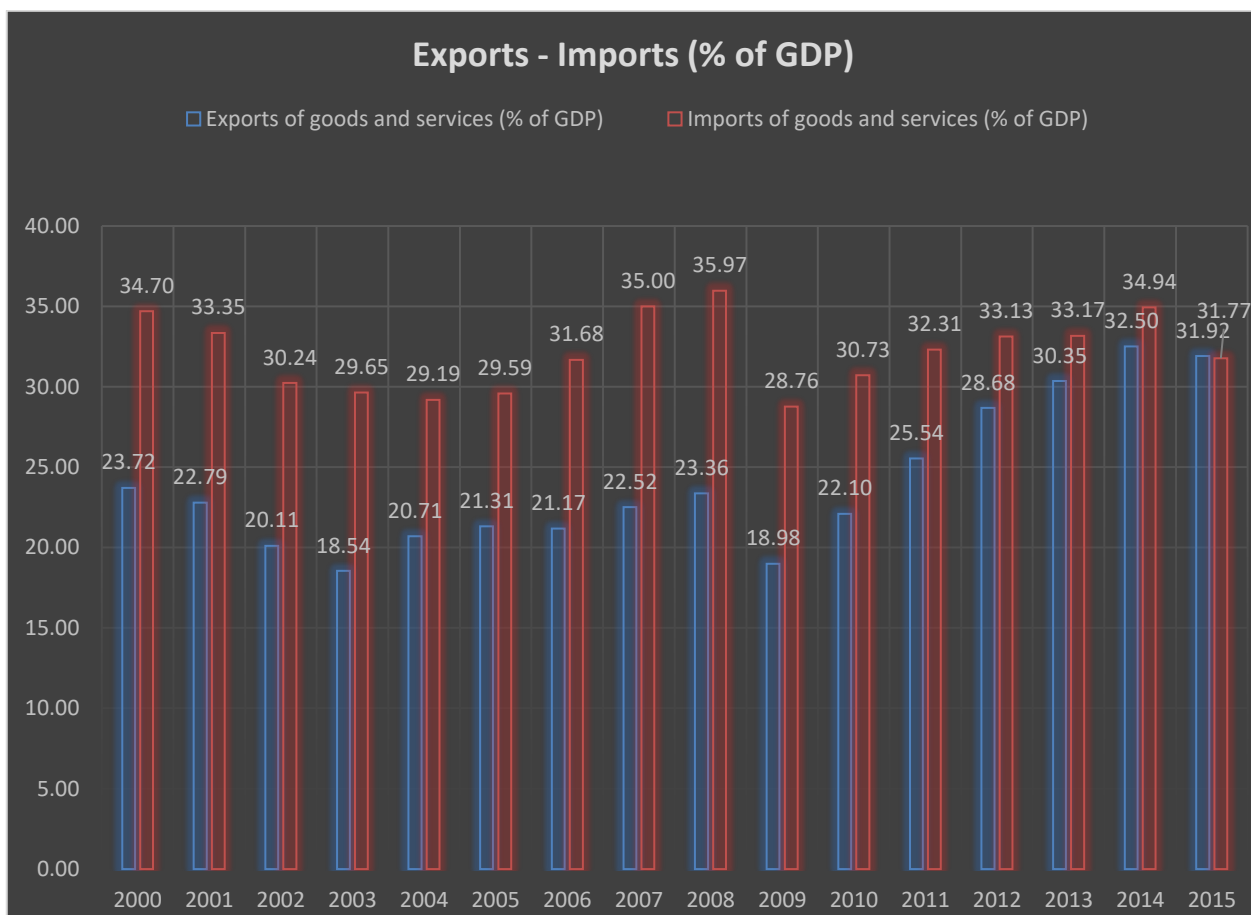
Πίνακας 13 : Δείκτης παγκόσμιας ανταγωνιστικότητας - Ελλάδα

Πηγή: World Economic Forum; Own calculations

Τέλος, αναφορικά με τον τρίτο στρατηγικό στόχο της αποκατάστασης της εξωτερικής ισορροπίας παρατηρείται (βλ. Πίνακα 14) ότι μετά το 2010 εξαλείφθηκαν σταδιακά τα μεγάλα εξωτερικά ελλείμματα. Μάλιστα το έτος 2015 η χώρα εμφάνισε μικρό πλεόνασμα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών.

Πίνακας 14: Εισαγωγές -Εξαγωγές

Πηγή : AMECO Database and OECD Data; Own calculations

Όπως δείχνουν όμως οι ως άνω Πίνακες η εξέλιξη αυτή δεν οφείλεται στην αύξηση των εξαγωγών μέσω αύξησης της ανταγωνιστικότητάς ή στην υποκατάσταση των εισαγωγών, αλλά πρωτίστως στη μεγάλη μείωση των εισαγωγών, η οποία οφείλεται αποκλειστικά στην μείωση της εισαγωγικής ζήτησης λόγω της εσωτερικής υποτίμησης και της εσωτερικής ύφεσης. Επιπροσθέτως, ιδιαίτερα ανησυχητικό είναι το φαινόμενο της μείωσης των εξαγωγών σε ορισμένα έτη παρά τη σχετική ανάκαμψη του διεθνούς εμπορίου, γεγονός που υποδηλώνει

μάλλον τη χειροτέρευση της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας και όχι της βελτίωσής της.

Συμπερασματικά, με βάση τα ανωτέρω διαπιστώνεται ότι η οικονομική πολιτική των προγραμμάτων προσαρμογής δεν πέτυχε τους κεντρικούς στόχους που έθεσε, όπως ήταν η ανάκαμψη της οικονομίας και η διασφάλιση της βιωσιμότητας του δημόσιου χρέους, η

βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της οικονομίας και η εξωτερική ισορροπία μέσω της αύξησης της εξωτερικής ζήτησης.

Στο σημείο αυτό τίθεται το ερώτημα κατά πόσο οι χρόνιες διαρθρωτικές αδυναμίες της ελληνικής οικονομίας και ορισμένες χρόνιες παθολογίες του ελληνικού οικονομικού συστήματος συνέβαλαν στην αποτυχία επίτευξης των στρατηγικών στόχων της πολιτικής προσαρμογής και ιδιαίτερα στους στόχους της ανταγωνιστικότητας και της ανάκαμψης.

5.2 Ο ρόλος των διαρθρωτικών αδυναμιών της ελληνικής οικονομίας

Αυτό που παρατηρήθηκε επί σειρά ετών στην ελληνική οικονομία ήταν η κυριαρχία της κατανάλωσης έναντι των αποταμιεύσεων και των επενδύσεων. Αναλυτικότερα, η σημαντική οικονομική μεγέθυνση που παρατηρήθηκε μετά την ένταξη της Ελλάδας στην ΟΝΕ οφείλονταν πρωτίστως στην αύξηση της εσωτερικής καταναλωτικής ζήτησης, την οποία τροφοδοτούσαν οι δανειακές εισροές και τα χαμηλά πραγματικά επιτόκια. Αντιθέτως, κατά την ίδια περίοδο παρατηρήθηκε μείωση των αποταμιεύσεων και των επενδύσεων ως ποσοστό του ΑΕΠ. Μετά την έναρξη της κρίσης και την εφαρμογή των προγραμμάτων προσαρμογής εξέλειψε η δυνατότητα εξωτερικής χρηματοδότησης της κατανάλωσης και επήλθε το τέλος του demand driven growth. Συνεπώς, το ζητούμενο ήταν και είναι η μεταφορά πόρων από την κατανάλωση στις επενδύσεις, προκειμένου να ενισχυθεί η παραγωγική βάση της χώρας. Όπως δείχνουν τα σχετικά στοιχεία μετά το 2010, η συνολική κατανάλωση, παρά τη μείωσή της, εξακολουθεί να κινείται σε πολύ υψηλά επίπεδα ως προς το ΑΕΠ, ενώ οι συνολικές αποταμιεύσεις και οι επενδύσεις εξακολουθούν να αποτελούν χαμηλά ποσοστά του ΑΕΠ. Όπως δείχνουν οι Πίνακες 15 & 16, στη διαμόρφωση του ΑΕΠ εξακολουθεί να κυριαρχεί η κατανάλωση, ενώ λόγω της ύφεσης αυξήθηκε η σημασία της μείωσης των εισαγωγών. Συμπερασματικά, η πολιτική

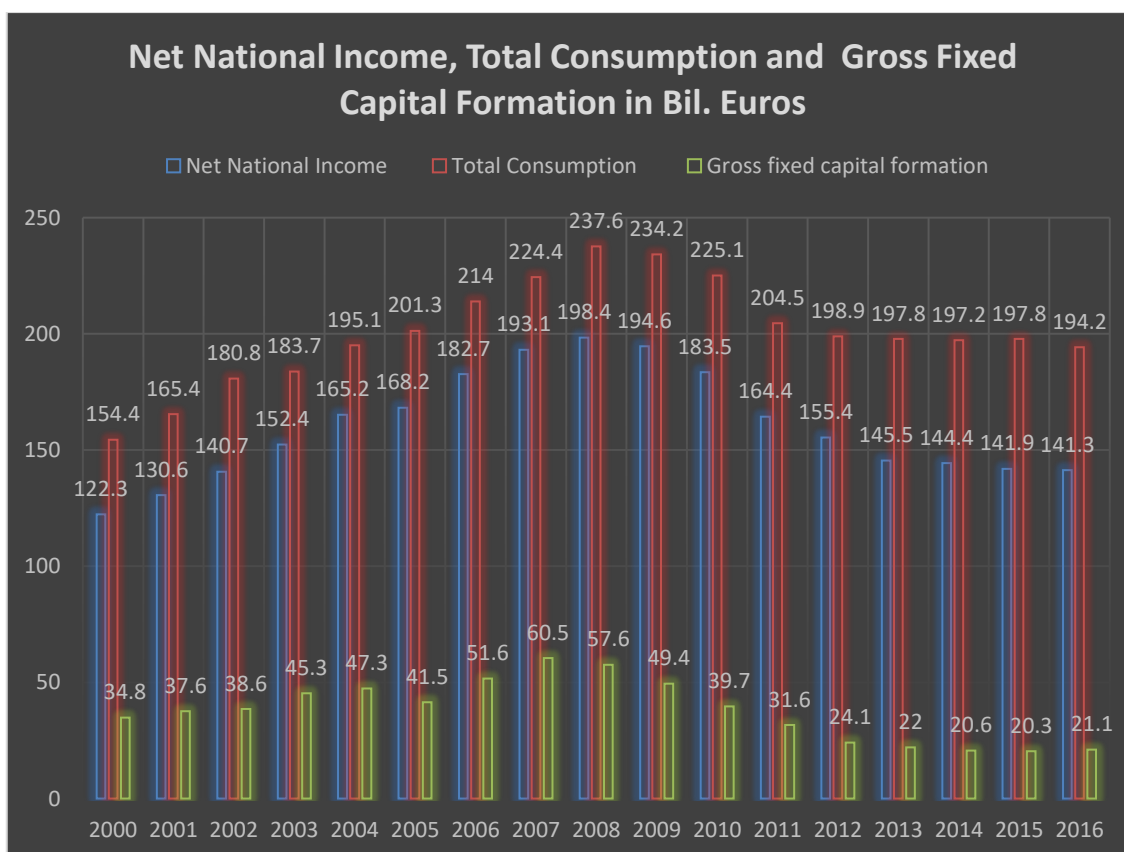
προσαρμογής μείωσε μεν τη συνολική κατανάλωση, δεν αύξησε όμως το ποσοστό των επενδύσεων ως προς το ΑΕΠ, με αποτέλεσμα να συντηρείται σε μεγάλο βαθμό το προηγούμενο υπόδειγμα οικονομικής μεγέθυνσης.

Στην κατεύθυνση αυτή σημαντικός ήταν και ο ρόλος της πιστωτικής συρρίκνωσης. Η νομισματική πολιτική στην Ελλάδα, στην πράξη, υπήρξε περιοριστική, με αποτέλεσμα τη μείωση των καταθέσεων, τη φυγή κεφαλαίων, τα προβλήματα των τραπεζών, τα υψηλά επιτόκια και τελικά το ίδιο το κλείσιμο των τραπεζών και την επιβολή μέτρων περιορισμού της κίνησης κεφαλαίων (capital controls). Ένα από τα αποτελέσματα της ελληνικής κρίσης ήταν οι

επαναλαμβανόμενες εκροές καταθέσεων εξαιτίας της πολιτικής αβεβαιότητας και των αρνητικών προοπτικών της ελληνικής οικονομίας. Τις περιόδους πολιτικής και οικονομικής αστάθειας και, κυρίως, επιβολής φορολογικών και δημοσιονομικών μέτρων παρατηρήθηκε μία τάση φυγής των ιδιωτικών κεφαλαίων. Σε ένα τέτοιο περιβάλλον «στραγγαλισμού» της ρευστότητας (credit crunch) είναι αδύνατη η χρηματοδότηση της οικονομίας και εν τέλει η ανάκαμψη. Η δραστική μείωση της ρευστότητας της ελληνικής οικονομίας προκάλεσε με τη σειρά της έναν πιστωτικό υφεσιακό φαύλο κύκλο: Η μείωση της ρευστότητας προκαλεί ύφεση, η οποία με τη σειρά της δυσχεραίνει την εξυπηρέτηση των δανείων και προκαλεί φυγή των κεφαλαίων, και κατά συνέπεια επιδεινώνει περαιτέρω την κατάσταση ρευστότητας, προκαλώντας νέα ύφεση κ.ο.κ.

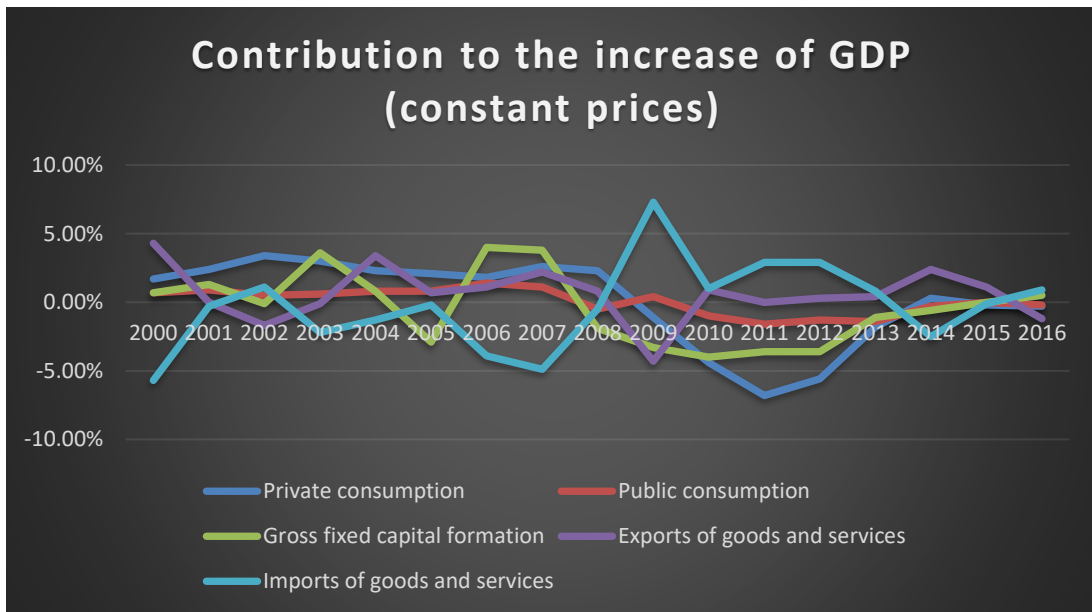
Τέλος, η μείωση των προγράμματος δημοσίων επενδύσεων και η μη αποτελεσματική αξιοποίηση των πόρων του ΕΣΠΑ επέτειναν την υφεσιακή πορεία της οικονομίας. Η διατήρηση των δημοσίων επενδύσεων σε υψηλό επίπεδο και η αναδιάρθρωση των δαπανών του ΕΣΠΑ υπέρ των ιδιωτικών επενδύσεων, της εξωστρεφούς επιχειρηματικότητας και της κοινωνικής πρόνοιας θα μπορούσαν να λειτουργήσουν αντικυκλικά.

Πίνακας 15: Καθαρό Εθνικό Εισόδημα, Συνολική Κατανάλωση και σχηματισμό ακαθάριστου πάγιου κεφαλαίου

Πηγή: AMECO Database and OECD Data; Own calculations

Πίνακας 16 : Συμβολή στην αύξηση του ΑΕΠ

Πηγή: AMECO Database and OECD Data; Own calculations

5.3 Η εσωστρέφεια της ελληνικής οικονομίας και η χαμηλή ελαστικότητα της παραγωγής .

Η εσωτερική υποτίμηση στην Ελλάδα, όπως και στις υπόλοιπες χώρες με προγράμματα προσαρμογής, εφαρμόστηκε προκειμένου να υπάρξει αύξηση των εξαγωγών και υποκατάσταση των εισαγωγών, ώστε να επέλθει αντιστάθμιση της μείωσης της εσωτερικής ζήτησης και να υπερκεραστούν οι απώλειες παραγωγής. Όπως δείχνουν τα σχετικά στοιχεία, σε αντίθεση με τις υπόλοιπες χώρες, στην περίπτωση της Ελλάδας η εσωτερική υποτίμηση συνέβαλε στη συρρίκνωση της ζήτησης και της παραγωγικής δραστηριότητας, δεν επέφερε όμως το επιθυμητό αποτέλεσμα της αύξησης των εξαγωγών, παρά μόνον τη μείωση των εισαγωγών. Το ερώτημα που προκύπτει είναι γιατί παρά τη σημαντική μείωση των πραγματικών αμοιβών εργασίας και την μείωση της πραγματικής σταθμισμένης συναλλαγματικής ισοτιμίας δεν αυξήθηκαν οι ελληνικές εξαγωγές (βλ. Πίνακας 8) Από την ανάλυση των εμπειρικών δεδομένων διαπιστώνονται οι εξής λόγοι:

Πρώτον, σημαντικό μέρος της μείωσης των μισθών κάλυψε τις υπερβολικές αυξήσεις στους πραγματικούς μισθούς που έλαβαν χώρα πριν την κρίση. Έτσι, ουσιαστική πραγματική μείωση παρατηρείται μετά το 2012.

Δεύτερον, η μείωση των αμοιβών εργασίας δεν επέφερε ουσιαστική μείωση των τιμών των εξαγωγών της χώρας, όπως απεικονίζεται στον Πίνακα 9, είτε γιατί αυξήθηκαν άλλα στοιχεία του κόστους παραγωγής και υπερκάλυψαν τις μειώσεις των αμοιβών εργασίας, είτε γιατί οι επιχειρήσεις διατήρησαν τις τιμές τους αυξάνοντας την κερδοφορία τους.

Τρίτον, η εσωστρεφής δομή της εσωτερικής παραγωγής, στην οποία κυριαρχούν μη εμπορεύσιμοι διεθνώς κλάδοι των υπηρεσιών, καθώς και παραδοσιακοί κλάδοι στην μεταποίηση και στις υπηρεσίες δεν διαθέτουν εξαγωγικό προσανατολισμό. Το ποσοστό της μεταποίησης στο ΑΕΠ, η οποία παράγει διεθνώς εμπορεύσιμα αγαθά είναι ιδιαίτερα χαμηλό, ενώ παράλληλα κυρίαρχη είναι η θέση κλάδων με χαμηλή τεχνολογική εισροή και διεθνή ανταγωνιστικότητα. Παράλληλα, οι ελληνικές επιχειρήσεις παραγωγής και εμπορίας είναι από τις λιγότερο ενταγμένες σε διεθνή δίκτυα παραγωγής και διάθεσης, με αποτέλεσμα να μη μπορούν να επωφεληθούν από τη διεθνή διασπορά της παραγωγής και από την ένταξη σε διεθνείς αλυσίδες πωλήσεων.

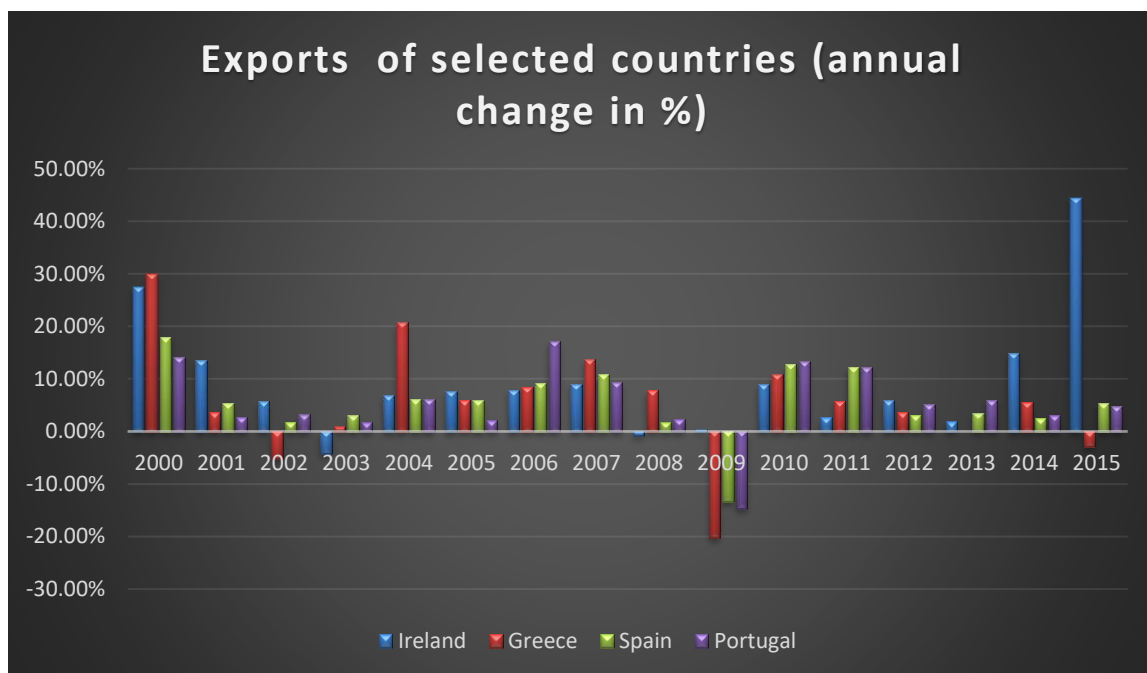
Τέταρτον, η δομή των ελληνικών επιχειρήσεων, που λόγω μεγέθους εμποδίζει την ανάληψη διεθνούς δραστηριότητας. Ειδικότερα, η Ελλάδα διαθέτει μεγάλο αριθμό αυτοαπασχολούμενων, άνω του 30%, το υψηλότερο ποσοστό στην ΕΕ, καθώς και το υψηλότερο ποσοστό μικρών επιχειρήσεων, με 1-9 απασχολούμενους, στο σύνολο των επιχειρήσεων. Τόσο οι αυτοαπασχολούμενοι όσο και οι ΜΜΕ έχουν προσανατολισμό την εσωτερική αγορά και όχι τη διεθνή. Μετά την κρίση, οι ΜΜΕ αποδείχθηκαν μη ικανές, λόγω των περιορισμών σε οικονομικούς πόρους, στελέχη και εμπειρία να στραφούν στις εξαγωγές. Σημειωτέων, ότι δεν εφαρμόστηκε μια πολιτική δημιουργίας δικτύων και συστάδων με εξαγωγικό προσανατολισμό, ειδικά στους κλάδους που επλήγησαν περισσότερο και εμφανίζουν σημαντικό βαθμό υποαπασχόλησης των παραγωγικών τους εγκαταστάσεων (π.χ. κλάδοι παραγωγής δομικών υλικών, κατασκευαστικές επιχειρήσεις, επιχειρήσεις παραγωγής καταναλωτικών προϊόντων διαρκείας όπως έπιπλα).

Πέμπτον, η κλαδική και γεωγραφική δομή του εξωτερικού εμπορίου δεν είναι ευνοϊκή για μια δυναμική αύξηση των εξαγωγών. Αφενός γιατί η χώρα έχει χαμηλή εξαγωγική εξειδίκευση και ανταγωνιστικότητα με εξαίρεση τους κλάδους του τουρισμού και των ναυτιλιακών μεταφορών, και αφετέρου γιατί σημαντικό μέρος των εξαγωγών της διοχετεύονται σε χώρες με λιγότερο δυναμικές εσωτερικές αγορές.

Έκτον, η αύξηση των εξαγωγών προϋποθέτει την ύπαρξη εξαγωγικών πιστώσεων. Όπως δείχνει ο Πίνακας 17 μετά την έναρξη της κρίσης και προοδευτικά υπήρξε μεγάλη συρρίκνωση των πιστώσεων αυτών.

Πίνακας 15: Εξαγωγές επιλεγμένων χωρών (Ιρλανδία , Ελλάδα, Ισπανία, Πορτογαλία)

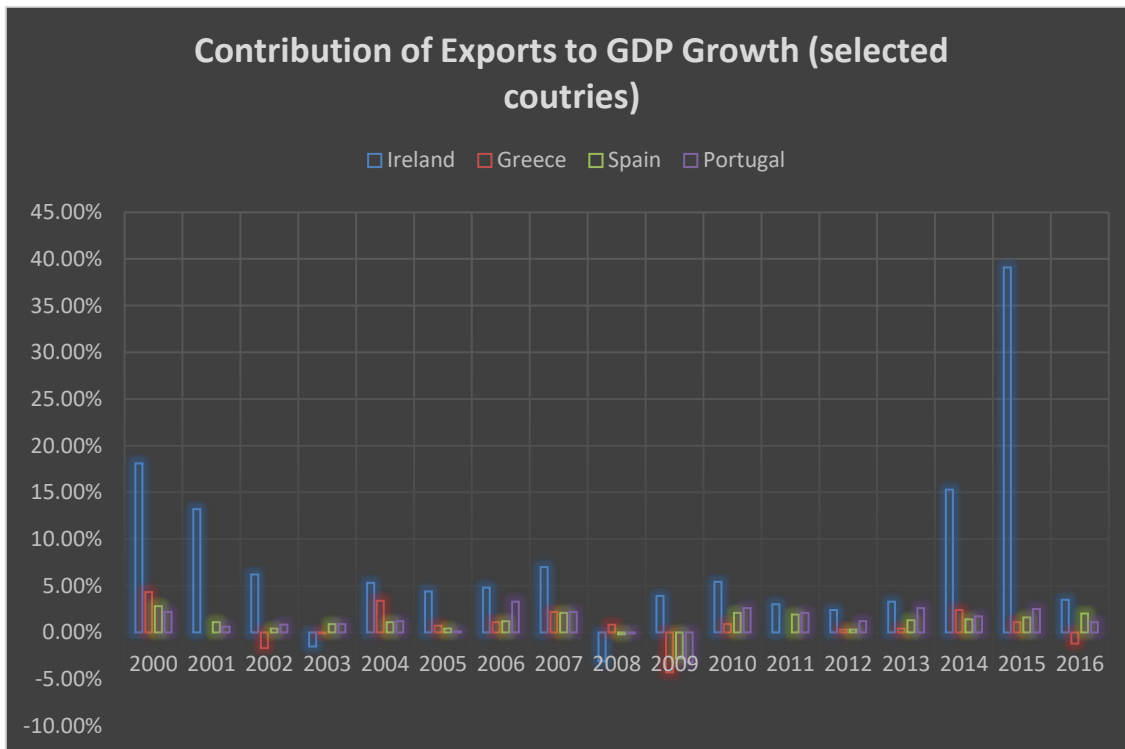
Πηγή: AMECO Database and OECD Data; Own calculations

Πίνακας 16: Εξέλιξη των τιμών εξαγωγής και κόστους μισθοδοσίας

Πηγή : AMECO Database and OECD Data; Own calculations

Πίνακας 17: Συνεισφορά των εξαγωγών στην αύξηση του ΑΕΠ

Πηγή: AMECO Database and OECD Data; Own calculations

5.4 Συστημικοί παράγοντες της χαμηλούς διεθνούς επενδυτικής ανταγωνιστικότητας

Μία χρόνια αδυναμία της Ελλάδας είναι ο χαμηλός βαθμός διεθνούς επενδυτικής ανταγωνιστικότητας. Η χώρα, σε σύγκριση με άλλες χώρες της ΕΕ, αλλά και χώρες της νοτιοανατολικής Ευρώπης, εμφανίζει διαχρονικά αδυναμία στην προσέλκυση διεθνών επενδύσεων. Έτσι, κατά το διάστημα 2004-2010, ο ετήσιος μ.ο. των εισροών ΑΞΕ (FDI) στην Ελλάδα ανέρχονταν μόλις στο 1% του ΑΕΠ της. Για την ΕΕ ο αντίστοιχος μ.ο. ήταν 3,7%, ενώ για τις χώρες της Νοτιοανατολικής Ευρώπης 2%. Επίσης, όπως φαίνεται και από τον Πίνακα 11 η Ελλάδα υστερεί σημαντικά στην προσέλκυση ΑΞΕ έναντι άλλων χωρών που εφάρμοσαν προγράμματα προσαρμογής (π.χ. Ιρλανδία, Πορτογαλία) ή αντιμετώπισαν προβλήματα χρηματοδότησης (Ισπανία).

Οι χαμηλές επιδόσεις της Ελλάδας στην προσέλκυση επενδύσεων, οι οποίες προϋπήρχαν της κρίσης του 2009, οφείλονται σε ενδογενείς συστημικούς και πολιτικούς παράγοντες οι οποίοι δρουν ανασταλτικά, σε ένα διεθνές ανταγωνιστικό διεθνές περιβάλλον. Αυτοί οι ανασταλτικοί παράγοντες των ΑΞΕ στην Ελλάδα αποτυπώνονται σε διεθνείς μελέτες και εκθέσεις.

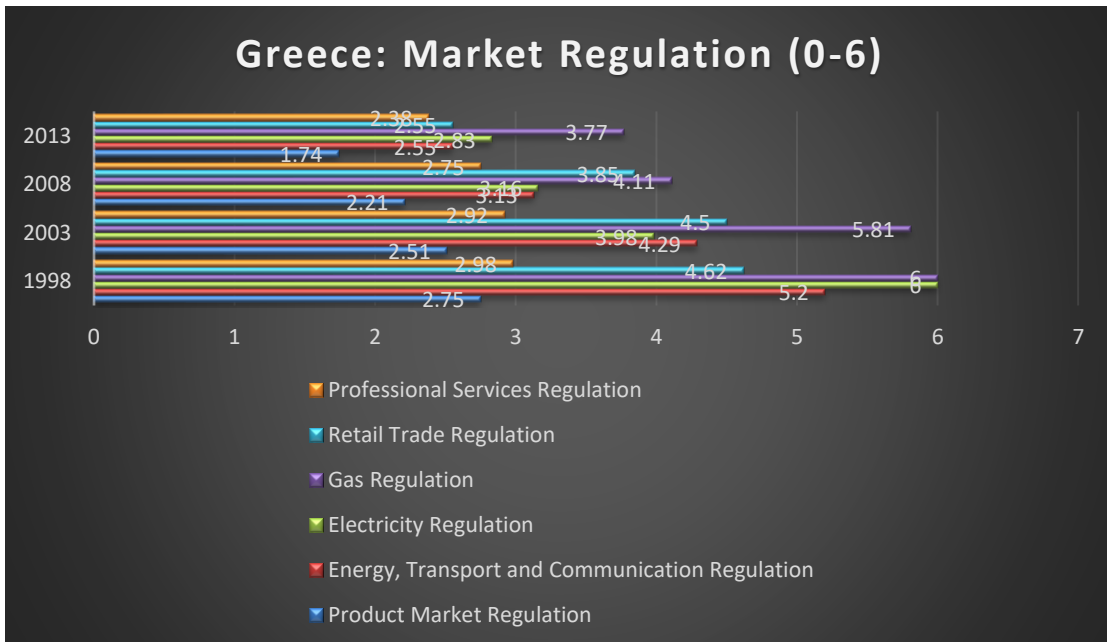
Ειδικότερα, σύμφωνα με το The Global Competitiveness Report του World Economic Forum (Πίνακας 18) η συνολική ανταγωνιστική θέση της Ελλάδας μετά το 2004 και μέχρι το 2012 επιδεινώνεται σημαντικά, εν συνεχεία βελτιώνεται ελαφρώς τα έτη 2013-2015, ενώ το 2016 χειροτερεύει και πάλι καταλαμβάνοντας την 86^η θέση μεταξύ 138 χωρών. Όσον αφορά στους επί μέρους δείκτες, οι οποίοι αποτυπώνουν την κατάσταση σε σημαντικές συνιστώσες του οικονομικού συστήματος, διαπιστώνεται ότι παρά την μικρή βελτίωση των περισσότερων εξ αυτών τα τελευταία χρόνια, εξακολουθούν να βρίσκονται σε πολύ χειρότερη θέση σε σχέση με τους δείκτες προ της κρίσης και κατά συνέπεια συνεχίζουν να δρουν αποθαρρυντικά για τους επενδυτές. Παρά την επταετή πολιτική προσαρμογής και μεταρρυθμίσεων, οι δείκτες που αναφέρονται στην αποδοτικότητα (efficiency) των αγορών εργασίας και αγαθών, καθώς και στη λειτουργία των θεσμών εξακολουθούν να είναι ιδιαίτερα δυσμενείς. Το ίδιο ισχύει και για τη λειτουργία του ελεύθερου ανταγωνισμού και της οικονομίας της αγοράς. Όπως δείχνει ο Πίνακας 19 υπάρχουν ακόμη πολλά εμπόδια στον ανταγωνισμό είτε λόγω μεγάλης συγκέντρωσης σε ορισμένες αγορές, είτε λόγω της υπερβολικής ρύθμισης ή της αναποτελεσματικότητας των αρχών για την προστασία του ανταγωνισμού.

Πίνακας 18: Global Competitiveness Index

Πηγή : World Economic Forum; Own calculations

Πίνακας 19: Το παράδειγμα της Ελλάδας / Κανονισμός της αγοράς

Πηγή: OECD; Own calculations

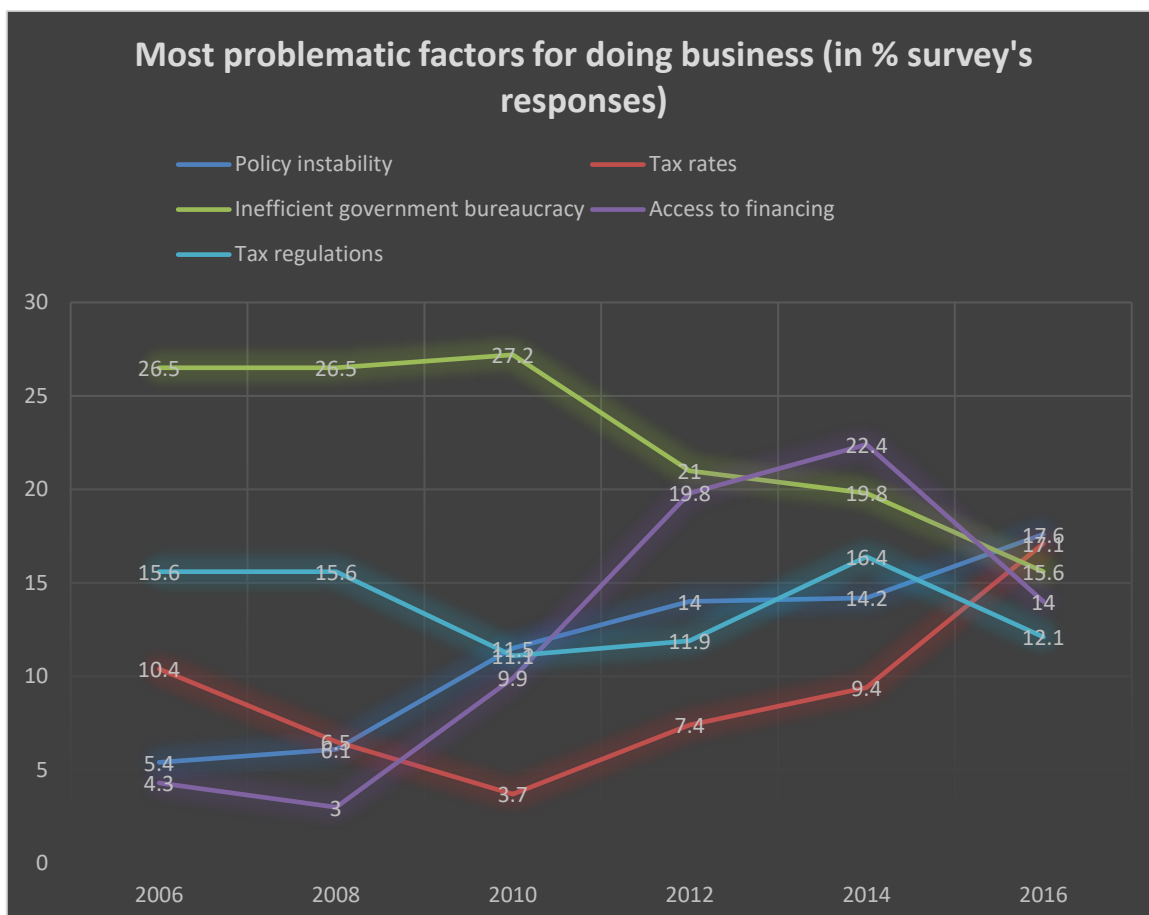
Στον Πίνακα 20 αποτυπώνονται οι πλέον προβληματικοί παράγοντες για την ανάληψη επιχειρηματικής δράσης και ξένων επενδύσεων στην Ελλάδα, σύμφωνα με την έρευνα του World Economic Forum. Έτσι, για το 2016 διαπιστώνεται ότι ως το σοβαρότερο πρόβλημα της ελληνικής οικονομίας για τους επενδυτές είναι η πολιτική αστάθεια και ακολουθούν οι υψηλοί φορολογικοί συντελεστές και η γραφειοκρατία. Σημειώνεται ότι οι δύο πρώτοι προβληματικοί παράγοντες δεν υπήρχαν πριν από την κρίση.

Ομοίως, από τον Πίνακα 21 συνάγεται ότι σύμφωνα με την έκθεση Doing Business της Παγκόσμιας Τράπεζας, υπήρξε βελτίωση του σχετικού δείκτη μετά το 2011, όμως μετά το 2015 εμφανίζει στασιμότητα σε ένα σχετικά αρνητικό επίπεδο.

Επιπροσθέτως, όσον αφορά στη διαφθορά, η οποία αυξάνει τις δαπάνες του δημοσίου, ενισχύει την παραοικονομία και αποθαρρύνει τους επενδυτές, διαπιστώνεται (Πίνακας 21) ότι ο δείκτης του 2016 είναι ο ίδιος με το δείκτη του 2006, δηλαδή ένας από τους σημαντικότερους γενεσιουργούς παράγοντες της ελληνικής κρίσης δεν εμφάνισε καμία βελτίωση, παρά τις όποιες προσπάθειες στο πλαίσιο της πολιτικής προσαρμογής.

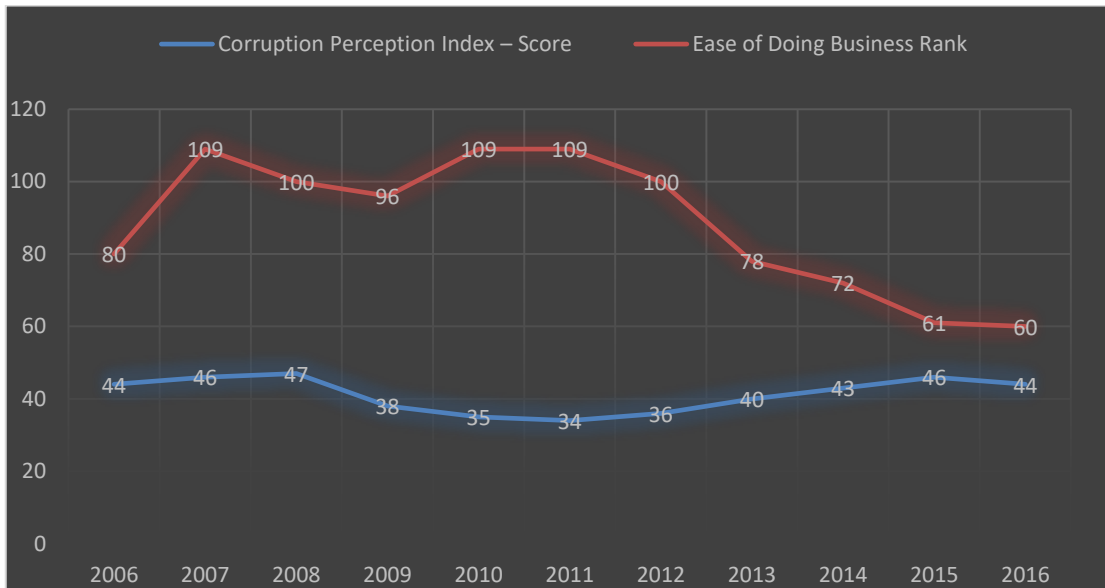
Από τα παραπάνω συνάγεται, ότι διαχρονικά, οι θεσμοί, η υπερ-ρύθμιση, η γραφειοκρατία, η διαφθορά, η ακαμψία των αγορών, η φορολογία, αποτελούν τους κύριους αρνητικούς παράγοντες της διενέργειας επενδύσεων στην Ελλάδα. Μετά την έναρξη της κρίσης, στους παράγοντες αυτούς προστέθηκαν τα προβλήματα στη χρηματοδότηση των επιχειρήσεων και η αστάθεια του πολιτικού και μακροοικονομικού περιβάλλοντος. Δηλαδή, η πολιτική προσαρμογής όχι μόνον δεν επέφερε βελτίωση των προσδιοριστικών παραγόντων των επενδύσεων, αλλά τουναντίον διατήρησε σε υψηλό επίπεδο τους ήδη αρνητικούς δείκτες, ενώ συγχρόνως εμφανίστηκαν πρόσθετα αντικίνητρα για τους επενδυτές, τη στιγμή που λόγω της ύφεσης και των χρηματοδοτικών προβλημάτων, σημαντικές επενδύσεις δύναται να προέλθουν πρωτίστως από το εξωτερικό. Αυτό δείχνει και η εμπειρία άλλων χωρών. Για παράδειγμα, οι άλλες χώρες της κρίσης της ΕΕ κατόρθωσαν και μέσω της προσέλκυσης άμεσων ξένων επενδύσεων να στηρίξουν την ανάκαμψή τους και να εξέλθουν των προγραμμάτων προσαρμογής.

Πίνακας 20: Προβληματικοί παράγοντες για την ανάληψη επιχειρηματικής δράσης και ξένων επενδύσεων στην Ελλάδα

Πηγή: World Economic Forum; Own calculations

Πίνακας 21 : Doing Business και διεθνής διαφθορά

Πηγή: World Bank; Transparency International; Own calculations

5.5 Οι χρόνιες διαρθρωτικές αδυναμίες των δημόσιων οικονομικών

Ο εκτροχιασμός των δημοσίων οικονομικών της Ελλάδας και η κρίση χρέους είναι συμπτώματα μιας ασθένειας του ελληνικού πολιτικού και οικονομικού συστήματος, με βαθύτερα δημοσιονομικής φύσεως αίτια. Καταρχάς, το πολιτικό σύστημα έχει μία εγγενή ενδοτικότητα στις πιέσεις για παροχές των οργανωμένων ομάδων συμφέροντος, όπως είναι τα εργατικά συνδικάτα, οι κρατικές επιχειρήσεις, οι κρατικοδίαιτες ιδιωτικές επιχειρήσεις καθώς και διάφορες άλλες κοινωνικές ομάδες. Από την άλλη, υπάρχουν χρόνια προβλήματα στην οργάνωση και λειτουργία του φοροεισπρακτικού μηχανισμού, αλλά και της διοικητικής δικαιοσύνης. Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, η πολυνομία και πολυπλοκότητα της φορολογικής νομοθεσίας, σε συνδυασμό με τους υψηλούς φορολογικούς συντελεστές συνιστά ένα περαιτέρω αίτιο της περιορισμένης είσπραξης φόρων. Ενδεικτικά αναφέρεται, ότι από το 1975 μέχρι το 2016 έχουν ψηφιστεί πάνω από 250 φορολογικά νομοσχέδια και έχουν εκδοθεί περ. 115.000 υπουργικές φορολογικές αποφάσεις, τα οποία όχι μόνον δεν βελτίωσαν το φορολογικό σύστημα της χώρας, αλλά τουναντίον το κατέστησαν περισσότερο αδιαφανές, αναποτελεσματικό και κοστοβόρο στη διαχείρισή του. Μετά την έναρξη της κρίσης και την εμφάνιση της ύφεσης εμφανίστηκε και το φαινόμενο της αδυναμίας πληρωμών βεβαιωμένων φόρων και της απόδοσης των εισπράξεων των επιχειρήσεων των έμμεσων φόρων. Τη μεγαλύτερη όμως επίδραση στη δημιουργία του δημόσιου χρέους έχουν δύο βαθύτερα αίτια που σχετίζονται με τις υπερβολικές δαπάνες και την απώλεια εσόδων και τα

οποία αποτέλεσαν εξ αρχής πεδία παρέμβασης της πολιτικής προσαρμογής. Το ερώτημα που τίθεται στο σημείο αυτό, είναι εάν υπήρξε αποτελεσματική αντιμετώπιση των αιτιών αυτών.

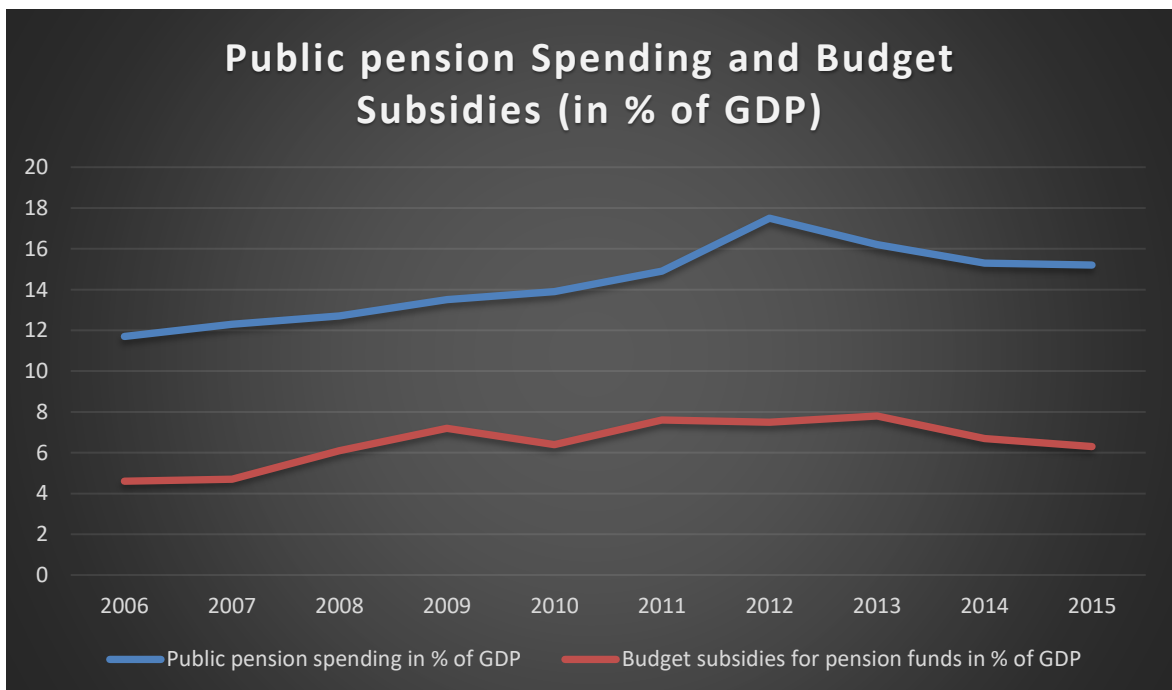
Το πρώτο αίτιο, που συνιστά μία χρόνια αδυναμία των δημόσιων οικονομικών της Ελλάδας, είναι οι υψηλές δαπάνες για την κοινωνική ασφάλιση και ειδικότερα για συντάξεις. Λόγω μιας σειράς από παθογένειες του ασφαλιστικού συστήματος όπως είναι η εισφοροδιαφυγή, η μαύρη εργασία, η ανεργία, ο συγκριτικά υψηλός αριθμός συνταξιούχων και, προ πάντων, το υψηλό ποσοστό αναπλήρωσης, δηλαδή το ποσοστό του εισοδήματος των εργαζομένων που καταβάλλεται ως σύνταξη όταν συνταξιοδοτούνται και όπου η Ελλάδα το 2009 κατείχε την 1η θέση μεταξύ των χωρών της ΕΕ, τα ασφαλιστικά ταμεία εμφανίζουν παραδοσιακά ελλείμματα, τα οποία καλύπτονται από τον κρατικό προϋπολογισμό. Αυτό είχε ως συνέπεια να αυξηθούν σημαντικά οι συνολικές δημόσιες δαπάνες για συντάξεις (συντάξεις των υπαλλήλων του δημόσιου τομέα και επιχορηγήσεις προς τα ασφαλιστικά ταμεία), όπως φαίνεται και από τον Πίνακα 22. Το μεγαλύτερο όμως πρόβλημα του ασφαλιστικού συστήματος της Ελλάδας είναι η κάλυψη των ελλειμμάτων των Ταμείων μέσω κρατικής επιχορήγησης. Το 2000 η επιχορήγηση ήταν 4,8 δισ. Ευρώ (3,3% του ΑΕΠ), ενώ το 2009 έφτασε τα 17 δισ. Ευρώ (7,2% του ΑΕΠ), προκαλώντας μία μόνιμη αιτία αύξησης των δημοσιονομικών ελλειμμάτων και αύξησης του δημόσιου χρέους.

Κατά τη 10ετία 2000-2009, ο Κρατικός Προϋπολογισμός επιχορήγησε τα Ταμεία με 98 δισ. Ευρώ, ποσό που αντιστοιχεί στο 61% της αύξησης του δημόσιου χρέους την ίδια περίοδο, αναγορεύοντας έτσι το ασφαλιστικό ζήτημα στο σημαντικότερο γενεσιουργό παράγοντα της κρίσης του 2009/10. Για τη 15ετία 2000-2016, το ποσό της επιχορήγησης των Ταμείων ανέρχεται σε 191 δισ. Ευρώ, δηλαδή το 58% του υφιστάμενου δημόσιου χρέους (τέλος 2016). Μετά την έναρξη των προγραμμάτων προσαρμογής καταβλήθηκε προσπάθεια μείωσης της συνολικής συνταξιοδοτικής δαπάνης, η οποία όμως παραμένει σε σύγκριση με άλλες χώρες του ΟΟΣΑ σε πολύ υψηλά επίπεδα. Έτσι, το 2014 η συνολική συνταξιοδοτική δαπάνη ανέρχονταν σε 15,3% του ελληνικού ΑΕΠ, όταν ο μ.ο. των χωρών του ΟΟΣΑ ήταν 7,9% του ΑΕΠ. Σε πολύ υψηλά επίπεδα εξακολουθεί να βρίσκεται και η ετήσια κρατική επιχορήγηση των ασφαλιστικών Ταμείων. Μάλιστα, όπως φαίνεται και από τον Πίνακα 16 παρά την ελαφρά μείωση μετά το 2013, στον κρατικό προϋπολογισμό του 2017 προβλέπεται αύξηση των επιχορηγήσεων στο 8,8% του ΑΕΠ.

Η υψηλή δημόσια δαπάνη για συντάξεις δεν επιβαρύνει μόνον τον κρατικό προϋπολογισμό, δυσχεραίνοντας την κάλυψη των ελλειμμάτων και την εξυπηρέτηση του χρέους. Έχει και σημαντικές αναπτυξιακές επιδράσεις, μιας και στρεβλώνει την κατανομή των πόρων υπέρ της κατανάλωσης και κατά των επενδύσεων και της οικονομικής ανάπτυξης. Επίσης, η συνεχής αύξηση των εισφορών και των φόρων για την κάλυψη των ελλειμμάτων των Ταμείων, μειώνει τα διαθέσιμα εισοδήματα των εργαζομένων και, συνεπώς, τη ζήτηση, την αποταμίευση και τη διάθεση για εργασία, ενώ ενισχύει την άτυπη οικονομία, την εισφοροδιαφυγή και φοροδιαφυγή, καθώς και την μετανάστευση των νέων. Συνεπώς, η ριζική μεταρρύθμιση του ασφαλιστικού είναι βασική προϋπόθεση για να εξέλθει η χώρα από τον υφεσιακό φαύλο κύκλο.

Πίνακας 22: Συνταξιοδοτικές δαπάνες & Προϋπολογισμός

Πηγή: Eurostat; Hellenic Ministry of Finance; Own calculations

Το δεύτερο διαχρονικό αίτιο της υπερχρέωσης του δημοσίου έχει να κάνει με την παραοικονομία και τη φοροδιαφυγή. Ο περιορισμός της φοροδιαφυγής αποτελεί διακηρυγμένο στόχο κάθε ελληνικής κυβέρνησης και μία από τις κεντρικές επιδιώξεις της πολιτικής προσαρμογής. Και αυτό, επειδή η φοροδιαφυγή δεν συνιστά μόνον αίτιο της απώλειας εσόδων για το κράτος και τα ασφαλιστικά ταμεία. Τομείς της οικονομίας με μεγάλη δυνατότητα φοροδιαφυγής όπως είναι τα ελεύθερα επαγγέλματα και οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις, κυρίως του τομέα των καταναλωτικών υπηρεσιών, προσελκύουν συνεχώς οικονομικούς πόρους, μειώνοντας έτσι την παραγωγική δυναμικότητα της οικονομίας και ενισχύοντας την εσωστρέφειά της. Επίσης, η φοροδιαφυγή προκαλεί άνισες συνθήκες στον ανταγωνισμό, δεδομένου ότι οι φοροδιαφεύγοντες αποκτούν πλεονέκτημα στο τελικό κόστος και στην τιμή των αγαθών και υπηρεσιών τους. Αυτό είναι πιθανό να οδηγήσει σε μιμητικές συμπεριφορές προκειμένου να αποφευχθεί έξοδος από την αγορά των επιχειρήσεων που καταβάλουν φόρους.

Η πλήρης μέτρηση της παραοικονομίας και της φοροδιαφυγής είναι ένα σχεδόν αδύνατο εγχείρημα. Για το λόγο αυτό, όλες οι σχετικές μελέτες τονίζουν ότι πρόκειται για μία προσέγγιση του φαινομένου και όχι για ακριβή αποτύπωση. Ο Πίνακας 23 δείχνει την εξέλιξη της παραοικονομίας και της φοροδιαφυγής στην Ελλάδα πριν και μετά την κρίση. Η εξέλιξη μετά το 2010 δείχνει μία μικρή αποκλιμάκωση των φαινομένων αυτών. Παρόλα αυτά, και σε σύγκριση με τις υπόλοιπες χώρες της ΕΕ, η Ελλάδα παραμένει στον κύκλο των χωρών με την υψηλότερη παραοικονομία και φοροδιαφυγή. Μία πρόσφατη έρευνα εκτιμά ότι η φοροδιαφυγή (2015) κινείται μεταξύ 6% και 9% του ΑΕΠ και οδηγεί σε ετήσια απώλεια εσόδων του κράτους ύψους 16 δις ευρώ. Τα διαφεύγοντα αυτά έσοδα θα ήταν ικανά να καλύψουν τους μισθούς που καταβάλει το δημόσιο (15 δις) ή να υπερκαλύψει τις ετήσιες ανάγκες εξυπηρέτησης του χρέους. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα όλες οι προσπάθειες αύξησης των εσόδων του κράτους και των ασφαλιστικών ταμείων να επιβαρύνουν υπέρμετρα τις επιχειρήσεις και τους εργαζόμενους που δεν έχουν τη δυνατότητα απόκρυψης εισοδημάτων. Το γεγονός αυτό σε συνδυασμό με την ύφεση εξηγεί τη συνεχή αύξηση των ληξιπρόθεσμων οφειλών προς το Δημόσιο.

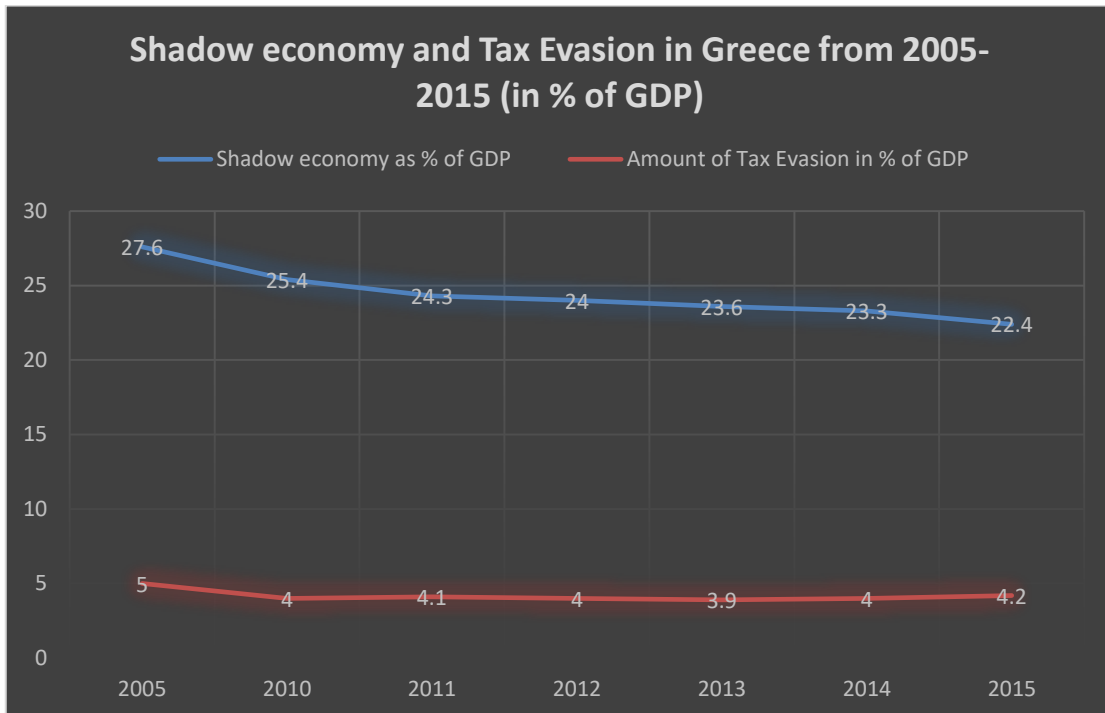
Σύμφωνα με τις σχετικές έρευνες η παραοικονομία και υψηλή φοροδιαφυγή στην Ελλάδα οφείλονται σε ένα ευρύτατο φάσμα αιτιών που σχετίζονται με την πολυνομία και

πολυπλοκότητα του φορολογικού συστήματος, την ανασφάλεια δικαίου, τους υψηλούς φορολογικούς συντελεστές, την ανυπαρξία πολιτικής βούλησης για την αντιμετώπιση του φαινομένου, σε ελλείψεις επαρκούς τεχνολογικής και οργανωτικής υποδομής της φορολογικής διοίκησης, στη γραφειοκρατία, στον υπερβολικά μεγάλο αριθμό αυτοαπασχολούμενων και πολύ μικρών επιχειρήσεων, καθώς και σε πολιτισμικούς παράγοντες όπως είναι η στάση των πολιτών έναντι του κράτους και η φορολογική ηθική.

Με βάση τα παραπάνω ευκόλως συνάγεται ότι η αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής δεν έχει επιτευχθεί παρά τις όποιες προσπάθειες και, συνεπώς, για την επίλυση του δημοσιονομικού προβλήματος θα πρέπει να εφαρμοστεί μία συνεκτική στρατηγική που θα δίνει έμφαση σε μέτρα θεραπείας των αιτιών, όπως είναι η μείωση των συντελεστών φορολογίας, η χρήση πλαστικού χρήματος και ηλεκτρονικής τιμολόγησης, οι αυστηρότεροι φορολογικοί έλεγχοι και οι αυστηρότερες κυρώσεις, η βελτίωση της τεχνολογίας και οργάνωση των φορολογικών αρχών, η στελέχωση αυτών, η δημιουργία ενός σταθερού και απλοποιημένου φορολογικού συστήματος, η ενίσχυση της φορολογικής συνείδησης και η αλλαγή του παραγωγικού προτύπου της χώρας.

Πίνακας 23: Μέτρηση της παραοικονομίας και της φοροδιαφυγής

Πηγή: Schneider 2015; Artavanis et al. 2015; Ernst & Young 2016; Own calculations

5.6 Συμπεράσματα

Αφετηρία για την παραπάνω ανάλυση αποτέλεσε η παρατεταμένη ύφεση στην Ελλάδα, η οποία ήταν μακρύτερη και βαθύτερη του αναμενομένου. Δεν υπάρχει καμία αμφισβήτηση ότι η πολιτική δημοσιονομικής και εισοδηματικής λιτότητας, σε συνδυασμό με την πολιτική αβεβαιότητα και τις καθυστερήσεις στις μεταρρυθμίσεις, αποτέλεσαν σημαντικά αίτια της ύφεσης. Η μέχρι τώρα εφαρμοσθείσα πολιτική προσαρμογής εστίασε πρωτίστως στη δημοσιονομική εξυγίανση και στην εσωτερική υποτίμηση και μεσο-μακροπρόθεσμα σε μία σειρά από θεσμικές και οργανωσιακές μεταρρυθμίσεις του κράτους και της οικονομίας. Η ανάλυση του μίγματος της οικονομικής πολιτικής που εφαρμόστηκε μέσω των Μνημονίων, εστίασε εξ αρχής περισσότερο στην αντιμετώπιση των συμπτωμάτων της κρίσης και λιγότερο στην ριζική αντιμετώπιση των βαθύτερων αιτιών της. Στα αίτια αυτά συμπεριλαμβάνονται καταρχάς οι διαρθρωτικές αδυναμίες της ελληνικής οικονομίας όπως είναι η περιορισμένη παραγωγική και καινοτομική δυναμικότητα, η υπερίσχυση παραδοσιακών κλάδων χαμηλής έντασης γνώσης και τεχνολογίας, η εσωστρέφεια του παραγωγικού συστήματος, με συνέπεια το χαμηλό ποσοστό των εξαγωγών σε μη δυναμικές αγορές και την περιορισμένη ένταξη των

ελληνικών επιχειρήσεων σε διεθνείς αλυσίδες παραγωγής και διανομής. Ο σχηματισμός του ΑΕΠ στηρίζονταν επί δεκαετίες στην εσωτερική κατανάλωση και λιγότερο στις επενδύσεις. Επιπροσθέτως, μία σειρά από αδυναμίες στην οργάνωση και λειτουργία του πολιτικού και οικονομικού συστήματος όπως είναι η πελατειακή λειτουργία του κράτους, η διαφθορά, η γραφειοκρατία, η υπερβολική ρύθμιση, η ακαμψία των αγορών, ο μειωμένος εσωτερικός ανταγωνισμός, η πολυνομία και η ανασφάλεια δικαίου, το ασταθές και πολύπλοκο φορολογικό σύστημα και τα εμπόδια στην ανάληψη επιχειρηματικής δράσης αποτέλεσαν ισχυρούς ανασταλτικούς παράγοντες για τις επενδύσεις, την επιχειρηματικότητα και την ανταγωνιστικότητα πολλά έτη πριν την κρίση του 2009. Τέλος, η επιδείνωση των δημόσιων οικονομικών και η υπερχρέωση οφείλονταν πρωτίστως σε δύο χρόνιες παθογένειες της δημόσιας οικονομίας, όπως στις υπερβολικές δαπάνες και στις κρατικές επιχορηγήσεις στο ασφαλιστικό σύστημα και στην υψηλή φοροδιαφυγή.

Από την εξέταση όλων των παραπάνω διαρθρωτικών και συστημικών αδυναμιών που αποτέλεσαν τα βαθύτερα αίτια της κρίσης διαπιστώνεται ότι στη συντριπτική τους πλειοψηφία αυτές εξακολουθούν να υφίστανται, παρά την οριακή βελτίωση ορισμένων εξ αυτών, και να εμποδίζουν την έξοδο από την ύφεση και την είσοδο της χώρας σε μια νέα εποχή με σύγχρονους θεσμούς και ανταγωνιστική οικονομία. Κατά συνέπεια, η πολιτική προσαρμογής δεν θα βοηθήσει τη χώρα να μπει σε τροχιά βιώσιμης ανάπτυξης, εάν δεν επιλύσει τις χρόνιες διαρθρωτικές αδυναμίες και παθογένειες της ελληνικής οικονομίας και δημόσιας διοίκησης. Η εμμονή σε πολιτικές μακροοικονομικής προσαρμογής, που είναι πράγματι αναγκαίες, δεν αρκεί για την οριστική επίλυση του ελληνικού ζητήματος. Η χώρα χρειάζεται μια ισχυρή διαρθρωτική πολιτική που θα την βοηθήσει να αποκτήσει ένα νέο μοντέλο παραγωγής, το οποίο θα στηρίζεται στην εξωστρέφεια, στην καινοτομία και στην υγιή επιχειρηματικότητα και ένα εσωτερικό οικονομικό σύστημα με λειτουργούσες αγορές, με σταθερούς και διαφανείς θεσμούς και αποτελεσματική δημόσια διοίκηση.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

- Amiti Mary & Amit K. Khandelwal, (2013). "Import Competition and Quality Upgrading," *The Review of Economics and Statistics*, MIT Press, vol. 95(2), pages 476-490.
- Arghyrou M. G. (2015). On Greek Crisis, Growth, Market-access and Debt-forgiveness. CESifo DICE Report 1, 33-38.
- Avramovic,D.(1968), "Economic growth and external dept", John Hopkins press, Baltimore.
- Bruhn, Miriam; McKenzie, David.(2013). Entry Regulation and Formalization of Microenterprises in Developing Countries. Policy Research Working Paper;
- Calverley J. 1990, "Country Risk Analysis", Butterworth and Co Publishers Ltd.
- Ciampi, Carlo (1995) Enhancing European competitiveness. Competitiveness Advisory Group. Second report to the President of the Commission, the Prime Ministers and Heads of State.
- Cirera, Xavier and Fattal Jaef, Roberto Naim and Maemir, Hibret Belete and Fattal Jaef, Roberto N., Taxing the Good? Distortions, Misallocation, and Productivity in Sub-Saharan Africa (January 23, 2017). World Bank Policy Research Working Paper No. 7949.
- DiPiazza S.A. and Bremmer I.(2006) , Integrating Political Risk Into Enterprise Risk Management. Eurasia Group and Pricewaterhouse Coopers.
- Djankov, Simeon; Freund, Caroline; Pham, Cong S. (2006). Trading on time . Policy, Research working paper ; no. WPS 3909. Washington, DC: World Bank.
- Djankov, Simeon & Georgieva, Dorina & Ramalho, Rita,(2018). "Business regulations and poverty," *Economics Letters*, Elsevier, vol. 165(C), pages 82-87.
- Dolata, Ulrich, (2009): Technological Innovations and Sectoral Change. Transformative Capacity, Adaptability, Patterns of Change. *An Analytical Framework*. *Research Policy* 38(6)
- Doumpou M., Zopounidis C. (2001) "Assessing financial risks using a multicriteria sorting procedure: the case of country risk assessment", *Omega*, vol.29, pp.97-109.
- Freund Carolina and Nadia Rocha (2011)"What Constrains Africa's Exports?" *World Bank Economic Review* Volume 25, Issue 3, Pages: 361 – 386
- Gine, Xavier; Love, Inessa. (2006). Do reorganization costs matter for efficiency ? Evidence from a bankruptcy reform in Colombia (English). Policy, Research working paper ; no. WPS 3970. Washington, DC: World Bank.
- Guner Nezhil & Gustavo Ventura & Xu Yi, (2008). "Macroeconomic Implications of Size-Dependent Policies," *Review of Economic Dynamics*, Elsevier for the Society for Economic Dynamics, vol. 11(4), pages 721-744.
- Hallward-Driemeier, Mary, and Lant Pritchett. (2015). "How Business Is Done in the Developing World: Deals versus Rules." *Journal of Economic Perspectives*, 29 (3): 121-40.
- Heimberger, P. (2016). Did Fiscal Consolidation Cause the Double-Dip Recession in the Euro Area? Working paper 130. The Vienna Institute for International Economic Studies. Vienna.

- Kotios A., George Galanos , Manolis Koutoulakis, (2017) “ How Greece’s Systemic Weaknesses Limited the Effectiveness of the Adjustment Programmes”, ZBW – Leibniz Information Centre for Economics. Volume 52, Number 5, page 293 to 301.
- Kotios A., G. Galanos, S. Plymakis and S. Roukanas (2015). The Vicious Circles of Recession and Development Prospects. *Procedia Economics and Finance* 19, 63–68.
- Kotios A., George Galanos , Spyros Roukanas: The rating agencies in the international political economy, *Scientific Bulletin – Economic Sciences*, Volume 11/ Issue 1
- Kotios, A. and S. Roukanas (2013). The Greek Crisis and the Crisis in Eurozone’s Governance (2013). *Greece's Horizons* (pp. 91-105). Springer: Berlin, Heidelberg.
- Krugman Paul (1994) “Competitiveness: A Dangerous Obsession”.
- Kyrkilis, D. and K. J. Hazakis (2014). The Impact of Economic Adjustment Programs on Greek Competitiveness.
- Lawless Martina, 2013. "Marginal Distance: Does Export Experience Reduce Firm Trade Costs?," *Open Economies Review*, Springer, vol. 24(5), pages 819-841, November.
- Lee S.H. (1993) “Relative Importance of Political Instability and Economic Variables on Perceived Country Creditworthiness”. *Journal of International Business Studies* 24-4 :801-812
- Montenegro Claudio E. & Carmen Pages, (2003). "Who benefits from labor market regulations? Chile 1960-1998," *Policy Research Working Paper Series 3143*, The World Bank.
- Munemo Jonathan,(2014). "Business start-up regulations and the complementarity between foreign and domestic investment," *Review of World Economics (Weltwirtschaftliches Archiv)*, Springer;Institut für Weltwirtschaft (Kiel Institute for the World Economy), vol. 150(4), pages 745-761.
- Norbäck, Pehr-Johan & Persson, Lars & Douhan, Robin, (2014). "Entrepreneurship policy and globalization," *Journal of Development Economics*, Elsevier, vol. 110(C), pages 22-38.
- Porta La Rafael & Andrei Shleifer, (2008). "The Unofficial Economy and Economic Development," *NBER Working Papers 14520*, National Bureau of Economic Research, Inc.
- Reinhart, C.M. (2002), “Default, currency crises, sovereign credit ratings”, *World Bank Economic Review* 16, pp.151–170.
- Root F.R. (1972), “Analyzing Political Risks in International Business in the Multinational Enterprise in Transition”. Eds Irwin, Illinois.
- Vij M.(2005) “The Determinants of Country Risk Analysis: An Empirical Approach”, *Journal of management research*, 5-1 (2005): 20-31.
- Wesley M. Cohen and Daniel A. Levinthal, (Mar., 1990), “Administrative Science Quarterly Vol. 35, No. 1, Special Issue: Technology, Organizations, and Innovation pp. 128-152”
- World Bank Group (2016), *Doing Business 2016: Measuring Regulatory Quality and Efficiency*, International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ

- Αθανασίου, Ε. και Κανελλόπουλος, Ν. (2014), Συγκριτικά πλεονεκτήματα της Ελληνικής οικονομίας: 2008-2012 στο Ελληνική Οικονομία, Μηνιαίο Δελτίο Οικονομικών Εξελίξεων, Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών, Νο 2, Φεβρουάριος 2014.
- Κότιος Α, Γαλανός Γ. , Ρουκανάς Σ. (2012) Η Ελληνική Κρίση και η Κρίση του Συστήματος Διακυβέρνησης της Ευρωζώνης, Σειρά Ερευνητικών Εργασιών, 18(1): 1-26, Αθήνα.
- Ρομπόλης Σ.(2013) «Το μέλλον της εργασίας και του Κράτους – Πρόνοιας», Αθήνα.

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

- <https://www.moodys.com>
- <https://standardandpoors.com>
- <https://www.fitchratings.com>
- <https://www.weforum.org/>
- <http://www.sev.org.gr/>
- <https://worldcompetitiveness.imd.org>
- <http://www.doingbusiness.org/>
- https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/indicators-statistics/economic-databases/macro-economic-database-ameco/ameco-database_en
- <http://www.oecd.org/greece/>
- <https://www.worldbank.org/>
- <https://ec.europa.eu/eurostat>
- <https://www.minfin.gr/>